Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Філологічний факультет
Кафедра української мови імені професора Івана Ковалика

ТРАНСПОЗИЦІЯ САМОСТІЙНИХ ЧАСТИН МОВИ У НЕСАМОСТІЙНІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ІВАНА БАГРЯНОГО «ТИГРОЛОВИ» ТА «САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ»)

Магістерська робота
студентки VI курсу
українського відділення
групи ФЛУ – 61м
Коваль Єлизавети

Науковий керівник –
канд. філологічних наук, доцент
Глібчук Н. М.

ЛЬВІВ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....3

РОЗДІЛ І. ТРАНСПОЗИЦІЯ ЯК ОЗНАКА ДИНАМІЧНОСТІ СТРУКТУРИ МОВИ.....9

1.1. Поняття про конверсію й транспозицію…….....9

1.2. Ступені транспозиції за І. Вихованцем…….....11

1.3. Визначення термінів «міжчастиномовні омоніми» та «функціональні омоніми»……..……...12

1.4. Синкретизм у міжчастиномовних переходах……...15

1.5. Поділ слів на частини мови крізь призму синкретизму ……..18

1.6. Прийменник як службова частина мови. Сутність препозиціоналізації……...20

1.7. Сполучник як службова частина мови. Кон'юнкціоналізація…….24

1.8. Частка як службова частина мови. Явище партикуляції……..27

1.9. Вигуки як частина мови. Інтер'єктивація……..30

РОЗДІЛ ІІ. МІЖЧАСТИНОМОВНІ ОМОНІМИ У ТВОРАХ ІВАНА БАГРЯНОГО ЯК НАСЛІДОК ТРАНСПОЗИЦІЇ…….....34

2.1 Процес препозиціоналізації…….34

2.2. Процес кон'юнкціоналізації……...64

2.3. Процес партикуляції…….....75

2.4. Процес інтер'єктивації……..…...95

ВИСНОВКИ…….....109

ДОДАТКИ……...113

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ…….....115

ВСТУП

У сучасній українській мові лексико-граматичні класи слів не є ізольованими один від одного, вони постійно взаємодіють між собою. Кожна частина мови складається з ядра та периферії. Ядро утворює певна кількість слів, яка за всіма ознаками належить до конкретної частини мови, а до периферії зараховуємо такі слова, що за певних умов можуть переходити до іншого лексико-граматичного класу. Це зумовлює труднощі під час визначення частиномовного статусу деяких слів.

Цікавим є дослідження частин мови з позиції теорії перехідності, що дає змогу виявити та простежити динамічні процеси в мовленні. «Незаперечним є той факт, що кожна частина мови має у своєму складі, з одного боку, слова, що становлять її ядро, основу, оскільки виступають як такі, що належать лише до даного класу, і з другого, – до неї входять слова, які можуть належати й іншим класам».[1] Зокрема, важливим під час опису частин мови крізь призму теорії перехідності є виокремлення синкретичних явищ, які ускладнюють розмежування частин мови, стирають «лінії» між ними. Під синкретизмом розуміємо «нерозчленованість, злитість, характерні для початкового, нерозвинутого стану будь-якого явища».[2]

У мовознавстві термін «синкретизм» використовують у двох значеннях: «1) збіг функціонально різних граматичних категорій і форм в одній формі, наприклад, відмінковий синкретизм; 2) поєднання (синтез) диференційних структур і семантичних ознак одиниць мови, що протиставляються одна одній в системі мови і пов’язані явищами перехідності».[3] У науковій роботі використовуватимемо термін «синкретизм» у другому значенні.

---

[1] Симонова К. С. Перехідні явища в системі частин мови і питання правопису: (на матеріалі незмінних класів слів) / К. С. Симонова // Наукові записки НаУКМА. – 2000. – Т. 18 : Філологічні науки. – С. 7.

[2] Словник української мови: в 11 томах. — Том 9, 1978. — С. 184.

[3] Данилюк І. Г. Синкретизм у системі частин мови : автореф. дис... канд. філол. наук / І. Г. Данилюк; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.

Частини мови – це лексико-граматичні класи слів, які об'єднано на основі семантичного, морфологічного, синтаксичного та словотвірного критеріїв. «При цьому поділ на частини мови уявляємо не як застиглу статичну конструкцію, а як динаміку, що проявляється насамперед у перехідних явищах, пов'язаних головно з морфологічною транспозицією».[1] За гетерогенним принципом виділення частин мови беруть до уваги категоріальне значення слова, морфологічні та синтаксичні властивості, морфемну структуру та особливості словотвору. Найважливішим критерієм у дослідженні перехідних явищ у системі частин мови є синтаксичний, адже «речення стало кузнею, де кувалися частини мови».[2] Зауважимо, що «слово поза контекстом несе невизначену інформацію і має лише потенційне значення. Свою конкретну реалізацію семантика слова одержує в контексті, де одні значення нейтралізуються, а інші актуалізуються».[3] Специфіка перехідних явищ зумовлює труднощі під час розмежування частин мови, тому, крім основних критеріїв виокремлення частин мови, варто застосовувати додаткові прийоми та способи, наприклад, підбирати синоніми до аналізованого слова, спостерігати за його лексичною сполучуваністю, визначати позиції щодо інших компонентів у реченні.

Термін «транспозиція» використовують у широкому та вузькому значенні. У вузькому розумінні транспозиція – це перехід однієї частини мови в іншу або її вживання у функції іншої частини мови. Традиційно у сучасному мовознавстві розрізняють два ступені вияву транспозиції – повну і неповну. Під час неповної (синтаксичної) транспозиції змінюється синтаксична функція вихідного слова, проте зберігається частиномовна належність. Повна (морфологічна) транспозиція передбачає набуття словом ознак іншої частини мови та входження до цього лексико-граматичного класу. Результатом повної (морфологічної) транспозиції є утворення функціональних омонімів – етимологічно споріднених слів, що належать до різних частин мови.

---

[1] Добосевич У. Критерії та прийоми визначення частиномовного статусу морфологічних транспозитів / У. Добосевич // Вісник Львівського університету : Серія філологічна. – Львів, 2012. – Вип. 57. – С. 37.

[2] Карпенко Ю. Ще раз про критерії виділення частин мови // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 77.

[3] Кочерган М. П. Слово і контекст: (лексична сполучуваність і значення слова) / Кочерган М. П. – Львів : Вид-во при Львівському ун-ті, 1980. – С. 14.

Український мовознавець І. Вихованець[1] виокремлює три ступені переходу частин мови: 1) синтаксичний – зміна синтаксичної функції у реченні, переміщення у нетипову позицію; 2) морфологічний – втрата морфологічних ознак вихідної частини мови; 3) семантичний – набуття словом нової, якісно іншої семантики.

Міжчастиномовні омоніми – це широке поняття, яке охоплює у своєму складі лексико-граматичні та функціональні омоніми. Наголосимо, що у результаті транспозиції одного лексико-граматичного класу слів в інший утворюються саме функціональні омоніми, що поділяються на синкретично-диференційовані, синкретично-недиференційовані та синкретично-потенційні. У кожній із вказаних груп виокремлюємо ще й омографи, тобто етимологічно споріднені слова, які по-різному наголошуються на сучасному етапі розвитку мови.

В українському мовознавстві перехідні явища в системі частин мови вивчали такі дослідники: В. Ващенко,[2] Л. Мацько,[3] Д. Гринчишин,[4] Г. Гнатюк,[5] К. Городенська,[6] Й. Дзендзелівський,[7] І. Вихованець,[8] О. Кушлик,[9] А. Загнітко,[10] Загнітко,[10] А. Габай,[11] Н. Глібчук,[12] У. Добосевич[13] та інші.

---

[1] Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / Вихованець І.Р. – К. : Либідь, 1989. – С. 19–23.

[2] Ващенко В. С. Явища переходу в системі частин мови / В. С. Ващенко // Українська мова в школі. – 1953. –№6. – С. 14–22.

[3] Мацько Л. І. Інтер'єктиви в українській мові. – К., 1981. – 130 с.

[4] Гринчишин Д. Г. Явище субстантивації в українській мові / Д. Г. Гринчишин // Київ : Наукова думка, 1982. – 112 с.

[5] Гнатюк Г. М. Ад'єктивація дієприкметників у сучасній українській літературній мові // Мовознавство. – 1983. – № 1. – С. 19–29.

[6] Городеська К. Морфологізація транспозиційних переходів. Теоретичні проблеми граматики. – Донецьк : ДонДу, 1995. – С. 51–56.

[7] Дзендзелівський Й. О. Прономіналізація в українській мові // Укр. мова в шк. – 1995. – № 1. – С. 14–20.

[8] Вихованець І. Р. Різновиди транспозиції / І. Р. Вихованець // Актуальні проблеми граматики: зб. наук. праць. – Кіровоград : КДПУ, 1997. – Вип. 2. – С. 57–60.

[9] Кушлик О. Омонімія незмінних класів слів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. Кушлик. – Львів, 2000. – 20 с.

[10] Загнітко А. П., Данилюк І. Г., Ситар Г. В., Щукіна І. А. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар, І. А. Щукіна. – Донецьк, 2007.

[11] Габай А. Ю. Синтаксична прислівникова транспозиція в сучасній українській літературній мові / А.Ю. Габай. – К. : Ін-т укр. мови; Вид. дім Дмитра Бураго, 2011. – С. 15.

[12] Глібчук Н. Партикуляція – один із шляхів виникнення міжчастиномовної омонімії // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 77–83.

[13] Добосевич У. Субстантивація як вияв транспозитних можливостей різних частин мови // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 91–97.

Транспозиційні зміни у лексико-граматичних класах слів за своїм характером різноманітні. Спостерігаємо перехід як самостійних частин мови у самостійні та службові, так і службових частин мови у службові та самостійні. Розрізняють такі види транспозиції: субстантивація (транспозиція у іменники), ад'єктивація (транспозиція у прикметники), прономіналізація (транспозиція у займенники), нумералізація (транспозиція у числівники), вербалізація (транспозиція у дієслова), адвербіалізація (транспозиція у прислівники), препозиціоналізація (транспозиція у прийменнки), кон'юнкціоналізація (транспозиція у сполучники), партикуляція (транспозиція у частки) та інтер'єктивація (транспозиція у вигуки). У науковій роботі зосереджуємо свою увагу саме на транспозиції самостійних частин у несамостійні, тобто на процесах препозиціоналізації, кон'юнкціоналізації, партикуляції та інтер'єктивації.

Перехідні явища у системі частин мови досліджуємо у контексті творчості Івана Багряного, адже письменник – носій духовно-моральних цінностей епохи спротиву тоталітаризму, представник українського літературного процесу 40-50 рр. в еміграції. У художньому творі він використовує неповторну мову доби, добирає відповідні мовні засоби, що безпосередньо є виявом індивідуального стилю митця. С. Єрмоленко зазначає, що «індивідуальний стиль, або ідіолект, – сукупність мовно-виразових засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших».[1] Автор крізь призму власного бачення в художньому творі витворює індивідуальну модель світу, тобто своєрідне сприйняття цього світу та його осмислення.

Творчість Івана Багряного у літературознавчому аспекті досліджували А. Боляновський,[2] В. Святовець,[3] О. Головій,[4] А. Тимченко.[5] А у мовознавчому

---

[1] Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності. Стилістика та культура мови.—К., 1999. – С. 304.

[2] Боляновський А. Співвідношення історичного та літературного тла в повісті Івана Багряного «Огненне коло» // Альманах «Молода нація». – 1996. – № 4. – С. 159–161.

[3] Святовець В. Художня деталь і вся палітра: (До вивчення роману Івана Багряного «Тигролови») // Урок української. – 2004. – № 3. – с. 45–47.

[4] Головій О. М. Містика і реальність: сутність комуністичної епохи крізь призму творчості Івана Багряного / О. М. Головій // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 742. Серія Філологія / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна ; редкол. : Безхутрий Ю. М. (відп. ред.) [та ін.]. – Х. : ХНУ, 2006. – Вип. 48. – С. 13–23.

[5] Тимченко А. О. Тигр проти дракона: мотив звіра у творчості І. Багряного і В. Свідзінського / А. О. Тимченко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2006. – № 742. Сер. : Філологія. – Вип. 48. – С. 116–125.

мовознавчому аспекті А. Ярова[1] вивчала дієслівну синоніміку, І. Гайдаєнко[2] – назви на позначення зору та слуху як елементи метафори, О. Кардащук і О. Кульбабська[3] – текстотворчу функцію епітета, В. Лазаренко та Т. Форманова[4] – стилістичні функції фразеологізмів, І. Муровцев та О. Муровцева[5] – конотовану ономастику, Н. Сологуб[6] – мовне вираження біблійних образів. Проте функціональна омонімія в системі частин мови на матеріалі творчості Івана Багряного ще малодосліджена.

Актуальність роботи. Більшість лінгвістів зосереджує свою увагу на лексичному багатстві і різноманітності мовних засобів у творчості Івана Багряного. Перехідні явища у системі частин мови, зокрема, препозиціоналізація, кон'юнкціоналізація, партикуляція, інтер'єктивація ще не були досліджені. Саме тому тема магістерської роботи є актуальною.

Об'єкт дослідження – міжчастиномовні омоніми у творах Івана Багряного («Тигролови», «Сад Гетсиманський»).

Предмет дослідження – процеси препозиціоналізації, кон'юнкціоналізації, партикуляції та інтер'єктивації на матеріалі творів Івана Багряного.

Мета магістерської роботи – дослідити явища препозиціоналізації, кон'юнкціоналізації, партикуляції та інтер'єктивації, які є виявом транспозитних змін у системі частин мови.

Мета передбачає реалізацію таких **завдань:**

1) проаналізувати наукову літературу, у якій досліджено різновиди транспозиції;

---

[1] Ярова А. До питання дієслівної синоніміки прозових творів Івана Багряного // Філологічні науки. Збірник наукових праць. – Суми : Редакційно-видавничий відділ СДПУ, 1998. – С. 92–103.

[2] Гайдаєнко І.В. Назви на позначення зору та слуху як елементи метафор у творах Івана Багряного//Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна / Харків, № 742 : Філологія. – Вип. 48. – 2006. – С. 280–287.

[3] Кульбабська О. В., Кардащук О. В. Текстотворча функція епітета в художньому тексті (на матеріалі мови творів Івана Багряного) / О. В. Кульбабська, О. В. Кардащук // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія : філологія / Х., 2006. – № 742. – Вип. 48. – С. 256–264.

[4] Лазаренко В. В., Форманова Т. С. Стилістичні функції фразеологізмів у романі Івана Багряного «Сад Гетсиманський» / В. В. Лазаренко, Т. С. Форманова // Вісник ХНУ ім.В.Н.Каразіна / Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 1964. – № 742 : Філологія. – Вип.48 . – 2006 . – С. 238–246.

[5] Муровцев І. В., Муровцева О. Г. Конотована ономастика у творах Івана Багряного (соціолінгвістичний аспект) // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2006. – № 742. Сер. : Філологія. – Вип. 48. – С. 270–280.

[6] Сологуб Н. М. Концептуальність біблійних образів та їх мовне вираження у романі Івана Багряного «Сад Гетсиманський» / Н. М. Сологуб // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія / Х., 2006. – № 742. – Вип. 48. – С. 197–204.

2) виявити у творах Івана Багряного явища препозиціоналізації, кон'юнкціоналізації, партикуляції, інтер'єктивації;

3) поділити зафіксовані одиниці на такі групи:

– синкретично-диференційовані омоніми;

– синкретично-недиференційовані омоніми;

– синкретично-потенційні омоніми;

4) охарактеризувати виявлені одиниці.

Джерельною базою роботи є твори Івана Багряного («Тигролови»[1], «Сад Гетсиманський»[2]).

Основним **методом** дослідження магістерської роботи є описовий. Крім того, послуговуємося порівняльним методом, ілюструючи різні контексти вживання омонімних одиниць, що сприяє виявленню спільних і специфічних ознак аналізованих слів. У додатках до магістерської роботи ми використовуємо статистичний метод, наводячи діаграми до практичного розділу. Допоміжною є методика дистрибутивного аналізу, адже сприяє встановленню частиномовного статусу одиниці, яка функціонує в специфічному мовному оточенні.

Відповідно до мети і завдань магістерська робота має таку **структуру**: вступ, два розділи, висновки, додатки, список використаної літератури та джерел.

[1] Багряний І. Тигролови: Роман: для стар. шк. віку / І. Багряний. – Львів : Апріорі, 2012. – 480 с.
[2] Багряний І. Сад Гетсиманський: Роман / [Післямова Л. Череватенка]. – К. : Час, 1991. – 509 с.

РОЗДІЛ І. Транспозиція як ознака динамічності структури мови

1.1. Поняття про конверсію й транспозицію

У сучасній українській мові невпинно відбуваються лексико-семантичні, граматичні, стилістичні зрушення у словах, які призводять до зміни загальнокатегоріального значення, лексичної та синтаксичної сполучуваності мовних одиниць. Такі процеси зумовлені розвитком суспільства і змінами у словниковому складі мови. Явище переходу слів з однієї частини мови в іншу відображає гнучкість у системі частин мови, а досліджують його у межах морфолого-синтаксичного способу словотворення. Зауважимо, що наслідком перехідних явищ є виникнення міжчастиномовних (функціональних) омонімів. В омонімічні відношення вступають не тільки повнозначні слова, а й повнозначні з службовими, чи лише службові слова. «Шляхом поповнення розряду саме службових слів (відповідно – і примноження сполучувально-зв'язкових та стилістично-виражальних засобів мови на базі внутрішніх мовних ресурсів) уважають омонімію – продукт деривації».[1]

Конверсія (лат. conversion – обертання, перетворення) – «спосіб словотворення, при якому єдиним словотворчим засобом є система закінчень похідного слова, що відрізняє його від твірного».[2] У сучасній українській мові такий спосіб словотворення використовують у всіх функціональних стилях: розмовному, науковому, художньому, офіційно-діловому, публіцистичному, конфесійному. Часто словотворчим формантом при конверсії виступає звуження словозміни, парадигми слова. Слово, яке утворилося за допомогою конверсії, набуває якісно нових морфологічних ознак і починає виступати в іншій синтаксичній функції. Так, конверсію ще називають морфолого-синтаксичним способом словотворення, до якого належить зміна частиномовного статусу слів, яка зумовлена їхнім переходом. Слова різних частин мови можуть переходити в іменник, прикметник, числівник, займенник, прислівник, дієслово, прийменник,

---

[1] Кушлик О. Омонімія незмінних класів слів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. Кушлик. – Львів, 2000. – 20 с.

[2] Клименко Н. Ф. Конверсія / Н. Ф. Клименко // Українська мова : Енциклопедія / редкол: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 266.

сполучник, частку, вигук. Зокрема, конверсію як спосіб словотворення виокремлюють як і в синхронії, так і в діахронії. Синхронічна конверсія – регулярне явище переходу словоформи з однієї частини мови в іншу, а діахронічна конверсія – зміна частиномовної належності певної словоформи (наприклад, адвербіалізація: *внаслідок, протягом, посередині*).[1]

Суміжним із морфолого-синтаксичним способом в окресленні явищ переходу з однієї частини мови в іншу є поняття транспозиції. Уперше його описали швейцарський лінгвіст Ш. Баллі[2] та французький мовознавець Л. Теньєр.[3]

У вузькому розумінні транспозиція – це перехід однієї частини мови в іншу або її вживання у функції іншої частини. У мовознавстві виділяють два рівні транспозиції – неповну і повну. Неповна (синтаксична) транспозиція – різновид транспозиції, що зумовлює зміну синтаксичної функції вихідного слова, проте не втрачається його частиномовна належність. Повна (морфологічна) транспозиція – різновид транспозиції, у результаті якої слово набуває ознак іншої частини мови і входить до її складу. У широкому розумінні транспозиція – це будь-яке переносне вживання певної мовної форми.[4]

Морфологічна транспозиція виражається через конверсію й афіксацію. Під час морфологічної транспозиції лексичне значення вихідного слова може зберігатися, наприклад, *читати – читання*. Однак може й змінюватися, наприклад, *читати – читач, читанка*. Зокрема, транспозиція складається з трьох елементів: транспоноване – вихідна форма слова, транспозитор – засіб транспозиції, транспозит – новоутворення, результат змін. Засіб транспозиції вказує на зв’язок між вихідною і похідною формою слова.[5]

---

[1]Клименко Н. Ф. Конверсія / Н. Ф. Клименко // Українська мова : Енциклопедія / редкол: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 265–266.

[2] Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского язика / Ш. Балли. – М., 1955. – 416 с.

[3] Теньер Л. Основы структурного синтаксиса /Л. Теньер. – М.: Прогресс, 1988. – 654 с.

[4] Габай А. Ю. Синтаксична прислівникова транспозиція в сучасній українській літературній мові / А.Ю. Габай. – К. : Ін-т укр. мови; Вид. дім Дмитра Бураго, 2011. – С. 15.

[5] Вихованець І. Р. Транспозиція / І. Р. Вихованець // Українська мова : Енциклопедія / редкол : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 692.

Транспозиція – закономірне явище в розвитку мови, яке відбувається на її морфолого-синтаксичному рівні. У системі частин мови виділяють такі перехідні явища: 1) субстантивація – перехід частин мови в іменник; 2) ад'єктивація – перехід частин мови в прикметник; 3) прономіналізація – перехід частин мови в займенник; 4) нумералізація – перехід частин мови в числівник; 5) вербалізація – перехід частин мови в дієслово; 6) адвербіалізація – перехід частин мови в прислівник; 7) препозиціоналізація – перехід частин мови в прийменник; 8) кон'юнкціоналізація – перехід частин мови в сполучник; 9) партикуляція – перехід частин мови в частку; 10) інтер'єктивація – перехід частин мови у вигук.[1]

1.2. Ступені транспозиції за І. Вихованцем

Частини мови – семантико-граматичні розряди слів, при виділенні яких застосовують семантичний, синтаксичний та морфологічний параметри, а для похідних слів і словотвірний. Слова, які характеризуються всіма ознаками, що притаманні певному лексико-граматичному розряду слів, становлять ядро цього класу. Часто здійснюється транспозиція частин мови під впливом функціональних потреб. Так, перехід однієї частини мови в іншу відбується синтаксично, морфологічно, семантично і може бути повним або неповним. Зауважимо, що це три різні ступені транспозиції, початковим елементом якої є переміщення лексичної одиниці у нетипову для неї функцію. Слово в новій синтаксичній позиції може характеризуватися морфологічним закріпленням (морфологічний ступінь переходу) або семантичним завершенням (семантичний ступінь переходу).[2]

Синтаксичний ступінь переходу відзначається позиційною рухливістю. Під час транспозиції слова з притаманної синтаксичної позиції в нетипову спостерігається низка змін у морфологічному оформленні. Проте зміни, які під час переходу слова з однієї частини мови в іншу не мають морфологічного відображення, називаємо неморфологізованими синтаксичними змінами. А такі

[1] Липський К. Перехідні явища в системі частин мови / К. Липський // Інформаційні технології в освіті. – 2008. – № 6. – С. 53–58.
[2] Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / Вихованець І.Р. – К. : Либідь, 1989. – С. 19–23.

зміни, які при транспозиції слова морфологічно відображені, кваліфікуємо як морфологічні синтаксичні зміни. Зокрема, морфологічні синтаксичні зміни частин мови поділяємо на такі різновиди: «а) неповні морфологізовані зміни, які оформлені засобами тієї самої, тобто вихідної, частини мови, або морфологізовані в межах вихідної частини мови, зміни першого (початкового) порядку; б) повні морфологізовані зміни, оформлені засобами частини мови, в яку переходить відповідна частина мови, тобто морфологізовані зміни в межах іншої (невихідної) частини мови, зміни другого (завершального) порядку».[1]

Семантичний ступінь переходу частин мови – це завершальний етап частиномовної транспозиції. Нетипова синтаксична позиція слова, морфологічні зміни зумовлюють поступове входження до нового лексико-граматичного розряду слів. Лексеми такого плану функціонують у реченні як компоненти складної семантико-синтаксичної структури. Вони наділені двоїстою семантикою – зберігають зв'язки з вихідною частиною мови й одночасно набувають ознак іншої частини мови. Це свідчить про похідний характер слова та модифікаційні процеси в його семантиці.[2]

1.3. Визначення термінів «міжчастиномовні омоніми» та «функціональні омоніми»

Омоніми – «слова або їхні окремі граматичні форми, а також стійкі словосполучення, морфеми, синтаксичні конструкції, що при однаковому звучанні (або написанні) мають абсолютно різні значення (на відміну від полісемії)».[3] Омоніми поділяються на лексичні та граматичні. Так, лексичні омоніми репрезентують одну й ту ж частину мови, а їхнє виникнення пов'язане з внутрішнім розвитком мови та тісними контактами з словниковим фондом інших мов. На виникнення омонімії впливають семантичний, фонетичний та словотворчий внутрішні чинники. Семантичний чинник характеризується

[1] Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови / І. Вихованець, К. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – С. 26.
[2] Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / Вихованець І.Р. – К. : Либідь, 1989. – С. 19–23.
[3] Тараненко О. О. Омоніми / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / редкол : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 434.

розпадом багатозначного слова, адже його конкретні значення перестають сприйматися як семантично пов’язані. Їхню спорідненість можна відтворити через етимологію. Фонетичний чинник зумовлений змінами у фонетичному складі лексем, які призводять до їхнього ототожнення. Словотворчий чинник пов'язаний з утворенням омонімів від однакових або різних коренів чи основ.[1]

Граматичні омоніми – це великий клас омонімів, які охоплюють такі різновиди:

1) міжчастиномовні омоніми – «слова або їхні окремі граматичні форми (омоформи), що, зберігаючи семантичні зв’язки на рівні лексичних значень (оскільки це спільнокореневі слова), набули різних граматично-категоріальних значень».[2] Наприклад, лексема *старший* – прикметник та іменник.

2) морфологічні омоніми – слова, які належать до однієї частини мови, вирізняються однаковим звучанням певної граматичної форми (омоформи) конкретного слова або спільнокореневих слів. Наприклад, лексема *станції* є однаковою у родовому та давальному відмінках однини та називному і знахідному відмінках множини; граматична форма, яка не протиставляється, але належить до різних граматичних категорій (*фальш* – ч. або ж. р.).

3) синтаксичні омоніми – словосполучення і речення, які утворюються при неоднозначному трактуванні синтаксичних відношень між компонентами, характеризуються формальним збігом при несумісності синтаксичних значень. Наприклад, конструкцію *«пошуки художника»* можна зрозуміти двозначно: а) у значенні *«шукає художник»*; б) у значенні *«шукають художника»*.[3]

Н. Глібчук та У. Добосевич збільшують обсяг поняття «міжчастиномовні омоніми». За визначенням дослідниць, міжчастиномовні омоніми – «це етимологічно споріднені слова і такі, що на сучасному етапі розвитку мови сприймаються як різні за походженням, але збігаються в одній, кількох чи всіх

[1]Тараненко О. О. Омоніми / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / редкол : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 434 – 436.
[2] Там само. – С. 435.
[3] Там само. – С. 435–436.

словоформах та належать до різних лексико-гаматичних класів».[1] У системі міжчастиномовних омонімів виокремлюємо лексико-граматичні та функціональні омоніми.

Лексико-граматичні омоніми – слова, які вирізняються однаковим звучанням, проте етимологічно вони віддалені або взагалі не споріднені і є носіями різного частиномовного статусу. Визначення приналежності такої лексеми до певної частини мови не становить труднощів, такі омоніми зафіксовано окремими словниковими статтями. Наприклад, *а* – сполучник, частка, вигук.[2]

Унаслідок транспозиції частин мови виникають функціональні омоніми. «Це однакові за звучанням етимологічно споріднені слова чи окремі форми слів, що належать до різних частин мови».[3]

Функціональні омоніми поділяються на регулярні й оказіональні. Регулярні функціональні омоніми реалізуються в мовленні та є закономірним явищем. Серед них виокремлюємо три різновиди:

1) синкретично-диференційовані (с-д) – етимологічно споріднені омоніми, у яких похідне слово поєднує ознаки двох частин мови. Різний морфологічний статус таких слів закріплений у тлумачних або граматичних словниках сучасної української мови *(вглиб* – прислівник, прийменник);

2) синкретично-недиференційовані (с-н) – етимологічно споріднені омоніми, у яких похідне слово вживається у функції іншої частини мови, поєднує ознаки двох частин мови. Проте в словниках не закріплено різний морфологічний статус синкретично-недиференційованих омонімів, лише подається ремарка, у значенні якої частини мови слово виживається (словоформи іменника *самотою, світанком, серединою* вживаються в значенні прислівника);

3) синкретично-потенційні (с-д) – етимологічно споріднені омоніми, що відображають початковий ступінь транспозиції. Такі омоніми характеризуються

[1] Глібчук Н., Добосевич У. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови / Н. Глібчук, У. Добосевич // – Л. : Апріорі, 2016. – С. 9.
[2] Там само. – С. 11.
[3] Там само. – С. 9.

відсутністю будь-яких вказівок у словниках. Їхній транспозиційний потенціал спостерігаємо в численних художніх текстах (іменник *вовком* вживається в значенні прислівника *жадібно*).[1]

Оказіональні функціональні омоніми – етимологічно споріднені слова, у яких похідне слово перебуває на початковому ступені транспозиції. Такі омоніми виникають внаслідок субстантивації.[2]

1.4. Синкретизм у міжчастиномовних переходах

У сучасному мовознавстві й досі тривають дискусії щодо виокремлення частин мови та критеріїв, які при цьому варто застосовувати. Однією з причин, яка призводить до ускладнення класифікації слів, є явище синкретизму – наявність спільних ознак (значення, форми, функції) у лексемах, що спричиняє двозначне трактування.[3]

Синкретизм – «нерозчленованість, злитість, характерні для початкового, нерозвинутого стану будь-якого явища».[4] Поняття синкретизму функціонує у філософії, релігії, мовознавстві, літературознавстві, фольклорі та ін.

Синкретизм як мовознавчий термін розуміємо у таких значеннях: «1) збіг функціонально різних граматичних категорій і форм в одній формі, наприклад, відмінковий синкретизм; 2) поєднання (синтез) диференційних структур і семантичних ознак одиниць мови, що протиставляються одна одній в системі мови і пов’язані явищами перехідності».[5]

Явище перехідності як основне джерело появи синкретизму вивчали як закордонні вчені, серед яких можемо назвати О. Бабайцеву[6] та І. Висоцьку,[7]

---

[1] Глібчук Н., Добосевич У. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови / Н. Глібчук, У. Добосевич // – Л. : Апріорі, 2016.– С. 10–11.

[2] Глібчук Н. М. Синкретизм у площині функціональної омонімії / Н.М. Глібчук // Україноцентризм наукового сумління : Збірник наукових праць на пошану професора Зеновія Терлака. – Л., 2014. – С. 91–113.

[3] Данилюк І. Г. Синкретизм у системі частин мови : автореф. дис... канд. філол. наук / І. Г. Данилюк; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.

[4] Словник української мови: в 11 томах. – Том 9, 1978. – С. 184.

[5] Данилюк І. Г. Синкретизм у системі частин мови : автореф. дис... канд. філол. наук / І. Г. Данилюк; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.

[6] Бабайцева В. В. Явления переходности в грамматике русского языка / В. В. Бабайцева. – М. : Дрофа, 2000. – 640 с

[7] Высоцкая И. В. Синкретизм в системе частей речи современного русского языка / И. В. Высоцкая. – М: МПГУ, 2006. – 452 с.

так і українські дослідники – І. Данилюк[1], О. Кушлик.[2]

Синкретизм спричинений тим, що слово з однієї частини мови переходить в іншу, втрачаючи ознаки вихідної частини мови, набуває нових якостей і частиномовного статусу (наприклад, *субстантивація*); пов'язаний із взаємодією та взаємовпливом різних лексико-граматичних класів, у результаті чого утворюється новий клас слів (наприклад, *дієприкметники та дієприслівники*). Отже, синкретизм простежуємо на різних рівнях мовної системи, а основним джерелом його функціонування є явище перехідності, яке характеризується низкою причин, серед яких: «1) багатоаспектність одиниць мови / мовлення; 2) відсутність у мові потрібних конструкцій для вираження думки; 3) прагнення до економії мовних засобів; 4) необхідність у диференціації смислових зв'язків і відношень».[3]

Зміна частиномовного статусу слова першочергово відбувається під час його функціонування в мовленні. У мові слово все ще може виявляти диференційні ознаки, а в мовленні воно їх втрачає через вплив синтаксичної функції. Так, явище перехідності ускладнює класифікацію частин мови, бо призводить до виникнення функціональних омонімів.[4]

Явище перехідності виокремлюють у діахронному і синхронному аспектах. Діахронна перехідність – результат тривалого історичного розвитку мови, специфічних її елементів. Синхронна перехідність відбувається на сучасному етапі розвитку мови, яка характеризується взаємовпливами різних частин мови і їх категоріями, створенням зони синкретизму. Зазначимо, що перехідні явища виникають в мовленні й спричиняють граматичну (міжчастиномовну) омонімію словоформ. Оскільки використання слів у нетиповій для них синтаксичній функції зумовлює транспозицію не лише членів речення, то можливий перехід з

---

[1] Данилюк І. Г. Синкретизм у системі частин мови : автореф. дис... канд. філол. наук / І. Г. Данилюк; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.

[2] Кушлик О. П. Комплексне визначення частиномовного статусу "перехідних" одиниць // Мовознавство. – 1997. – № 4–5.

[3] Данилюк І. Г. Синкретизм у системі частин мови : автореф. дис... канд. філол. наук / І. Г. Данилюк; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.

[4] Бабайцева В. В. Зона синкретизма в системе частей речи современного русского языка. // Филологические науки. – М. – 1983. – № 5. – С. 35–42.

однієї частини мови в іншу. Полегшує визначення морфологічного статусу таких слів вдало дібраний контекст. Численні приклади функціональної омонімії демонструють синкретизм омопар на лексичному (спільність сем вихідного і похідного слова) та морфологічному (збіг функціонально різних граматичних ознак) рівнях мовної системи.[1]

І. Висоцька зауважує, що «морфологічний синкретизм заслуговує на увагу дослідників у зв'язку з неоднозначністю структурно-семантичних властивостей частин мови і рухомістю морфологічного статусу деяких слів у різних синтаксичних умовах».[2]

Синкретизм – універсальне явище, адже він виявляється на всіх рівнях мовної системи, у різні періоди існування мови та в різних функціональних стилях. Потреба в мовному вираженні раціонального і емоційного зумовлює виникнення синкретизму, у якому відображені загальні тенденції до економії і експресивності. Виокремлюють членований (морфемне словотворення) і нечленований (міжчастиномовні переходи) синкретизм. Так, слова *біг, трійка* є представниками членованого синкретизму: лексичне значення передано кореневою морфемою, а граматичне – афіксами».[3]

Яскравого вираження набуває синкретизм через явище міжчастиномовної транспозиції (змінюється функція і граматичне значення при незмінній формі слова). Для міжчастиномовної транспозиції притаманне узагальнення в одному слові різнорідних ознак, відмінна синтаксична функція вихідного і похідного слова; сам процес транспозиції належить до діахронічного зрізу, хоча початкові етапи охоплюють синхронію, а результатом є утворення слова з новим категорійним значенням.[4]

Відповідно до структури мовної системи розрізняють три рівні синкретизму:

---

[1] Глібчук Н. М. Синкретизм у площині функціональної омонімії / Н.М. Глібчук // Україноцентризм наукового сумління : Збірник наукових праць на пошану професора Зеновія Терлака. – Л., 2014. – С. 91–113.

[2] Высоцкая И. В. Синкретизм в системе частей речи современного русского языка / И. В. Высоцкая. – М: МПГУ, 2006. – С. 41.

[3] Там само. – С. 86.

[4] Данилюк І. Г. Синкретизм у системі частин мови : автореф. дис... канд. філол. наук / І. Г. Данилюк; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.

1) формальний, одиницею якого є синкретична форма, що виявляється через збіг формального вираження (омонімія словоформ).

2) функціональний – одиницею цього рівня виступає синкретична функція, а його призначення полягає в розмежуванні первинної і вторинної синтаксичної функції слова.

3) семантичний – одиницею рівня є синкретичне значення, а його призначення у виділенні типового лексичного значення кожної частини мови.[1]

У мові виокремлюють такі різновиди синкретизму:

1)внутрішньочастиномовний – функціонує в межах однієї частини мови. Він поділяється на внутрішньокатегорійний (рівні синкретизму реалізуються в межах однакового набору грамем: *брату / братові*) та міжкатегорійний (рівні синкретизму реалізуються в межах неоднакового набору грамем у словоформах: *кума* – ж. р., н. в./ *кума* – ч. р., р. в.);

2) міжчастиномовний – взаємодія одиниць різних частин мови, набуття ними певних граматичних категорій.[2]

Отже, синкретизм безпосередньо пов'язаний з перехідними явищами, які зумовлюють його виникнення і відбуваються у системі мови.

1.5. Поділ слів на частини мови крізь призму синкретизму

Слово – «найменша самостійна і вільно відтворювальна в мовленні відокремленооформлена значеннєва одиниця мови, яка співвідноситься з пізнаним і вичленуваним окремим елементом дійсності (предметом, явищем, ознакою, процесом, відношенням та ін.), і основною функцією якої є позначення, знакова репрезентація цього елемента – його називання, вказування на нього або його вираження».[3] За характерними лексико-граматичними ознаками усі слова утворюють певні частини мови.

Частини мови – «лексико-граматичні класи слів, кожен з яких характеризується морфологічними, синтаксичними і лексико-семантичними

---

[1] Данилюк І. Г. Синкретизм у системі частин мови : автореф. дис... канд. філол. наук / І. Г. Данилюк; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.
[2] Там само. – 20 с.
[3] Тараненко О. О. Слово / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / редкол : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К.: Вид-во «Укр.енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 612.

особливостями».[1] У різних класифікаціях кількість частин мови варіюється, адже принципи, за якими б визначали частини мови ще досі не усталені. Для кожної частини мови характерним є граматичний стрижень, який об'єднує усі належні до неї слова. Так, для іменників такою ознакою є предметність, для прикметників – атрибутивність, для дієслів – процесуальність та ін. За здатність до формотворення (словозміни) виділяють змінювані й незмінювані слова, а за співвіднесеністю з поняттями – повнозначні і неповнозначні. Частини мови утворюють єдину лексико-граматичну систему, а між її одиницями існують тісні взаємозв'язки і відбуваються взаємопереходи у межах лексико-граматичних класів слів.[2]

У сучасному мовознавстві під час класифікації слів на частини мови загальноприйнятим є гетерогенний принцип, за яким враховують такі критерії: 1) загальночастиномовне значення слова, що пов'язане з лексико-семантичним рівнем мови; 2) морфологічні особливості, які виявляються у притаманних слову граматичних категоріях і їх реалізації у граматичних формах; 3) синтаксичні функції слова у реченнях; 4) морфемна структура та словотворення. Проте у процесі виокремлення частин мови зіштовхуємося з певними труднощами, які зумовлені такими чинниками: «1) очевидно, що до службових частин мови необхідний особливий підхід, який, по суті, унеможливлює врахування другого, третього та четвертого з названих критеріїв, а перший зводить до функціональної характеристики слова у контексті; 2) аналіз кожного слова може ускладнюватися тим, що у багатьох випадках маємо справу з явищем міжчастиномовної омонімії (доволі часто це омонімні форми самостійного службового слова), а тому необхідно застосовувати значно ширший діапазон «розпізнавальних знаків», які дозволять безпомилково орієнтуватися у різноманітті частин мови і особливо перехідних явищ та їх наслідків».[3]

---

[1] Русанівський М. В. Частини мови / М. В. Русанівський // Українська мова : Енциклопедія / редкол : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 788.

[2] Там само. – С. 788–789.

[3] Добосевич У. Критерії та прийоми визначення частиномовного статусу морфологічних транспозитів / У. Добосевич // Вісник Львівського університету : Серія філологічна. – Львів, 2012. – Вип. 57. – С. 37–38.

Під час визначення частиномовного статусу перехідних явищ найважливішим критерієм є синтаксичний, який, за У. Добосевич,[1] доповнюємо такими додатковими прийомами:

1) підбір синоніма до аналізованого слова або його вилучення з речення, що зумовлено необхідністю додаткових спостережень за структурою та семантикою;

2) аналіз лексичної сполучуваності слова;

3) виокремлення позиції слова щодо інших компонентів речення;

4) увага до специфіки розділових знаків, що може зорієнтувати у належності слова до певної частини мови;

5) при потребі звернення до ширшого контексту;

6) особливості наголошування слів, що утворюють граматичну омопару;

7) у неповній, незавершеній граматичній транспозиції специфічним є граматичне оформлення слова (лапки, вживання великої літери та ін.).

Отже, поділ слів на частини мови ускладнюють перехідні явища, які пов'язані з морфологічною транспозицією, а результатом цих процесів є утворення міжчастиномовних омонімів. Тому поділ слів на частини мови уявляємо як динамічну конструкцію.[2]

1.6. Прийменник як службова частина мови. Сутність препозиціоналізації

У морфології виокремлюють три підходи до визначення статусу прийменника. Перший трактує прийменник як службове слово (Л. Булаховський, А. Колодяжний, О. Мельничук). За другим підходом прийменник визначаємо як морфему. Зауважимо, що морфемну природу прийменника обґрунтував Є. Курилович, а поглиблював цю концепцію І. Вихованець. І. Кучеренко, який є представником третього підходу, осмислює прийменник як самостійне слово і вважає, що це прислівники узагальненого значення.[3]

---

[1] Добосевич У. Критерії та прийоми визначення частиномовного статусу морфологічних транспозитів / У. Добосевич // Вісник Львівського університету : Серія філологічна. – Львів, 2012. – Вип. 57. – С. 37-47.
[2] Там само. – С. 37.
[3] Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 276.

Прийменник – «незмінна службова частина мови, категоріальним значенням якої є підрядний зв'язок іменника (або його еквівалента) з іншими словами у реченні або словосполученні, який виражається разом з іменником (або його еквівалентом) за допомогою непрямих відмінків, входячи до підмета, додатка, означення, обставини».[1] Категоріальним значенням прийменника є релятивність.

Прийменникову систему досліджували А. Колодяжний,[2] З. Іваненко,[3] І. Кучеренко,[4] І. Вихованець,[5] А. Лучик,[6] О. Бугаков,[7] А. Загнітко[8] та інші.

Прийменники поділяються на первинні і вторинні за послідовністю їх виникнення. Первинні – це найдавніші прийменники, що на сучасному етапі не мають відповідників у самостійних частинах мови, відрізняються високою абстрактністю і багатозначністю. Здебільшого це односкладові морфеми (*в, від, до, на, по, при, з, за, для, крім* і т. п.). Крім того, до цієї групи зараховують первинні складні прийменники, які утворилися шляхом зрощення (*задля, заради, понад, попід, поза* та ін.). А вторинні – це прийменники, які співвідносяться з певними омонімними словами, що належать до самостійних частин мови. Щодо співвідносності вторинних прийменників з іншими частинами мови, то їх поділено на такі групи:

1) співвідносні з морфологізованими прислівниками (*близько, вглиб, зверху, навколо, обабіч, позаду, супроти*);

2) співвідносні з безприйменниково-відмінковими формами іменників, що перейшли в прислівники (*кінець, коштом, протягом, ціною, шляхом*);

---

[1] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – С. 261.

[2] Колодяжний А. С. Прийменник. Матеріали до лекцій з курсу сучасної української літературної мови / А. С. Колодяжний. – Х. : Вид-во ХДУ, 1960. – 165 с.

[3] Іваненко З. І. Прийменникові конструкції із значенням причини в українській мові : навч. посіб. / З. І. Іваненко. – Чернівці : Вид-во Чернів. держ. ун-ту, 1971. – 81 с.

[4] Кучеренко І. К. Лексичне значення прийменника // Мовознавство. – 1973. – № 3. – С. 12–23.

[5] Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови / І. Р. Вихованець ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1980. – 286 с.

[6] Лучик А. А. Лексична семантика прийменникових еквівалентів слова українськоїмови / А. А. Лучик // Мовознавство. – К., 2003. – № 5. – С. 43–49.

[7] Бугаков О. В. Функціонування прийменників в українському тексті: морфологічний та семантико-синтаксичний аспекти : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. В. Бугаков ; НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. – К., 2006. – 233 с.

[8] Загнітко А. П. Прийменники у структурі тексту: первинні і вторинні вияви / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. / Донец. нац. ун-т ; [редкол.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – 2007. – С. 120–131.

3) співвідносні з прийменниково-відмінковими формами іменників, що перейшли в прислівники (*в ім'я, за винятком, за рахунок, з метою, з нагоди*);

4) співвідносні з адвербіалізованими дієприслівниковими формами (*виключаючи, зважаючи на, незважаючи на*);

5) утворені з морфологізованих прислівників і первинних прийменників (*близько від, відповідно до, вслід за, згідно з, порівняно з*).

За значенням прийменники поділяються на:

1) просторові (місця, напрямку, простору, місцезнаходження, шляху руху, висхідного пункту, кінцевого пункту, відстані проміжку);

2) темпоральні або часові (одночасності, різночасності, протяжності у часі, часової попередності, часової наступності, початку, кінця);

3) причинові (вказують на причину);

4) цільові (прийменники мети);

5) умовні (вказують на умову);

6) допустові (мають значення уступки);

7) семантично послаблені (абстрактні прийменники, що перебувають між дієсловом і об'єктом).[1]

Шляхом поповнення лексико-семантичної групи прийменників є препозиціоналізація. Препозитивація (препозиціоналізація) – «це перехід іменників, прислівників у прийменник».[2]

Перехід іменника в прийменникову систему передбачає, що іменникові похідні набувають диференційних ознак службової частини мови. У результаті транспозиції іменники втрачають здатність відмінюватися і змінювати форму числа. Така «змертвіла» форма іменника переконує про втрачений формально-граматичний вияв предметності. Поповнюється лексико-граматичний клас прийменників аналітичними сполуками, тобто поєднанням іменника з первинним

[1] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – С. 262–267.

[2] Глібчук Н., Добосевич У. Проблеми міжчастиномовної омонімії в сучасній українській літературній мові / Н. Глібчук, У. Добосевич // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2010. – Вип. 50. – С. 393.

прийменником, що поступово фразеологізується. У таких сполуках відбувається нівеляція семантики іменників.[1]

Важливим в явищі переходу інших частин мови в прийменник є зневиразнення лексичного значення слова, уживання в синтаксичній позиції, притаманній прийменникові, поширеність і часте використання в різних функціональних стилях. За особливостями вияву препозиціоналізації прийменники в сучасній українській мові Г. Балабан поділяє на власне прийменники та функціональні еквіваленти прийменників, що іноді виконують їхню функцію. Зокрема, найбільше поповнюється група логічних та темпоральних прийменників, а менше – просторових.[2]

Прислівники мають здатність переходити в прийменники, а причиною препозиціоналізації є розширення валентності вихідних прислівників, коли вони сполучаються з іменниками, займенниками та числівниками в непрямих відмінках. Це створює можливості для виникнення категоріального значення релятивності. Так, прислівник сполучається з родовим, орудним, давальним відмінком іменника, втрачаючи функцію опорного компонента, переходить у розряд відприслівникових прийменників. Значна кількість прислівників переходить у просторові прийменники, прислівники часу – у темпоральні прийменники, але порівняно рідко в прийменники транспозиціонують якісні прислівники.[3]

Поширеними в українській мові є складені відприслівникові прийменники. Це своєрідні аналітичні сполучники, або прийменникові компоненти, що утворені поєднанням вторинних і первинних прийменників (*близько від, разом з*).[4]

Прислівники здебільшого у реченні виконують синтаксичну функцію обставини, яка сприяє виникненню функціональних омонімів «прислівник –

---

[1] Загнітко А. П. Первинна і вторинна прийменникова категорійна семантика: статус, варіантність / А.П. Загнітко // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 32. – С. 190–194.

[2] Балабан Г. С. Динамічні процеси в прийменниковій системі сучасної української літературної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Г. С. Балабан. – Київ : Ін-т української мови, 2007. – 18 с.

[3] Соколова С. В. Транспозиційний потенціал прислівників у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / С. В. Соколова. – Київ, 2009. – 20 с.

[4] Соколова С. В. Транспозиційні передумови розвитку функціональної омонімії в українській мові (на матеріалі лексико-граматичного класу прислівників): монографія. – К.: «Альфа-М», 2010. – С. 82.

прийменник». Це зумовлено тим, що прийменниково-іменникова конструкція (прийменник + іменник) також виступає обставиною у реченні.[1]

Слово, яке є прислівником, у результаті переходу у прийменник змінює своє розташування у межах синтаксичної конструкції. Так, обставинний прислівник здатен займати будь-яке місце стосовно слова, до якого він прилягає. А омонімний прийменник знаходиться завжди у препозиції до слова, якого він стосується.[2]

Препозиціоналізація як один з різновидів міжчастиномовної омонімії викликана постійним внутрішнім розвитком мови. Цей процес є характерним явищем для граматичної системи української мови, який можемо спостерігати на численних прикладах. Ознакою препозиціоналізації слів є послаблення лексичного значення, втрата синтаксичної функції, а також морфологічні зміни.[3]

1. 7. Сполучник як службова частина мови. Кон'юнкціоналізація

Існує два підходи до витлумачення статусу сполучника. Традиційне мовознавство визначає сполучник як службову частину мови, службове слово з його специфічними ознаками. І. Вихованець не виокремлює сполучник у частину мови, а зараховує його до аналітичних синтаксичних морфем, адже сполучники «виражають семантику відношень, морфологічно не членуються і не виконують семантико-синтаксичних та формально-граматичних функцій членів речення».[4]

Сполучник – «незмінна службова частина мови, клас слів, який має категоріальне значення зв'язку слів як однорідних членів речення, предикативних частин складних речень і речень у тексті».[5]

---

[1] Соколова С. В. Транспозиційні передумови розвитку функціональної омонімії в українській мові (на матеріалі лексико-граматичного класу прислівників): монографія. – К.: «Альфа-М», 2010. – С. 88.

[2] Кушлик О. Омонімія незмінних класів слів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. Кушлик. – Львів, 2000. – 20 с.

[3] Глібчук Н. Препозиціоналізація у площині міжчастиномовної омонімі / Н. Глібчук // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2018. – Вип. 68. – С. 58–67.

[4] Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 300.

[5] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – С. 275.

Сполучники в українському мовознавстві досліджували Л. Булаховський,[1] К. Городенська,[2] Л. Шитик,[3] Т. Висоцька,[4] Г. Дидик-Меуш,[5] Г. Весельська[6] та ін.

За формальними ознаками сполучники поділяються на такі види:

1) прості, тобто первинно однокореневими словами, що не поділяються на складові частини (*і, й, та, а, бо, чи*);

2) складні, що утворилися злиття двох слів в одне (*щоб, якщо, якби*);

3) складені, тобто роздільно оформлені конструкції, які виникли під час поєднання слів різних частин мови і втратили свої частиномовні ознаки (*тому що, задля того щоб, через те що, як тільки, дарма що*).[7]

За способом уживання виділяють такі сполучники:

1) одиничні (одномісні), які займають одне місце в реченні;

2) повторювані (багатомісні), що вживаються при кожному членові речення чи предикативні частині як анафора;

3) парні (двомісні), тобто складені сполучники, які позиційно розчленовані.[8] розчленовані.[8]

За семантичними ознаками всі сполучники поділено на сурядні та підрядні. Сурядні (паратактичні) сполучники поєднують рівнозначні, відносно автономні члени речення та предикативні частини складного речення. Серед них виокремлюють єднальні, протиставні, розділові, градаційні, приєднувальні, пояснювальні сполучники. Підрядні (гіпотактичні) сполучники слугують для поєднання підрядної і головної предикативних частин у складнопідрядному

---

[1] Булаховський Л. А. Сполучники і сполучні групи (речення): вибрані праці в 5 т. / Л. А. Булаховський. – К. : Наук. думка, 1977. – Т. 2. – 560 с.

[2] Городенська К. Г. Граматичний словник української мови: Сполучники./ К. Г. Городенська – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 340 с.

[3] Шитик Л. Сполучні засоби української мови в аспекті теорії перехідності (на матеріалі «Граматичного словника української мови : Сполучники» Катерини Городенської) / Л. Шитик // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць на пошану професора Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя. – Черкаси, 2009. – Вип. 8. – С. 226–235.

[4] Висоцька Т. Функціонування сурядних сполучників у конфесійному письменстві української мови XVI–XVII ст. / Тетяна Висоцька // Наук. вісник Чернівецького національного ун-ту ім. Ю. Федьковича: зб. наук. праць. Вип. 506–508. Слов'янська філологія / [ред. Б. І. Бунчук]. – Чернівці : ЧНУ, 2010. – С. 90–97.

[5] Дидик-Меуш Г. Сполучникова варіативність в українській мові XVI - XVII століть / Г. Дидик-Меуш // Волинь – Житомирщина. – 2010. – № 22(1). – С. 21–29.

[6] Весельська Г.С. Нові явища у функціонуванні сурядних сполучників в українській мові кінця XX–початку XXI ст.: монографія. Житомир: Видавництво ЖДУ, 2014. – 159 с.

[7] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – С. 277–278 .

[8] Там само. – С. 278–279 .

реченні. Серед них виділяють часові (темпоральні), умовні, причинові, допустові, цільові (мети), наслідкові, порівняльні.[1]

В українській мові сполучники поділяються на однозначні і багатозначні. Однозначні виконують функцію зв'язку і виступають лише як сполучники. А багатозначні можуть функціонувати у реченні як сполучники, сполучникові слова, повнозначною частиною мови (*що, як, коли, чим*).[2]

Сполучники як частина мови поповнюються через кон'юнкціоналізацію. Кон'юнкціоналізація – це «перехід інших частин мови в сполучники шляхом набуття синтаксичних властивостей і категоріального значення сполучника».[3] Зауважимо, що у сполучники мають властивість переходити займенники і прислівники.

Прислівники, що можуть виражати різні відношення між предметами об'єктивної дійсності, починають функціонувати як сполучники, коли потрапляють у відповідні синтаксичні умови і втрачають валентні зв'язки із контекстом. Така транспозиція зумовлена нівеляцією лексичного значення та синтаксичною мотивацією.[4]

Зазнають кон'юнкціоналізації означальні (*особливо, передусім, насамперед*) і обставинні (*ледь, тільки, щойно*) прислівники. Означальні прислівники здебільшого переходять у пояснювальні, рідше допустові сполучники. Серед обставинних найбільшу здатність трансформуватися у сполучники мають прислівники часу, місця, причини. Крім того, значну групу утворюють вторинні складені відприслівникові сполучники, які виникають поєднанням прислівника з іншими частинами мови.[5]

У сучасній українській мові з метою поєднання підрядної та головної частини доволі часто використовують своєрідні сполучні комплекси, тобто

---

[1]Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – С. 279–282 .

[2] Пономарів О. Д. Сучасна українська мова: Підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; за ред. О. Д. Пономарева. – 3-тє вид., перероб. – К.: Либідь, 2005 – С. 256.

[3] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – С. 314–315.

[4] Соколова С. В. Транспозиційні передумови розвитку функціональної омонімії в українській мові (на матеріалі лексико-граматичного класу прислівників): монографія. – К.: «Альфа-М», 2010. – С. 89 – 91.

[5] Там само. – С. 92 – 96.

синкретичні утворення, які поєднали у собі ознаки сполучника і вихідної частини мови. Такі синкретичні утворення виконують формально-синтаксичну та семантико-синтаксичну функції. Зазначимо, що досі не усталені погляди на такі утворення, які кваліфікують як аналітичні сполучники, сполучні вирази, сполучникові комплекси та ін. Входження інших частин мови (займенників, прислівників, модальних слів, часток) у сферу сполучних засобів зумовлює розмивання меж сполучників.[1]

Отже, транспозиція займенників, прислівників у сполучник передбачає втрату категоріального значення (вказівності чи ознаковості), лексичного значення, морфологічних ознак та синтаксичної функції. Утворені слова трактуємо як синкретичні одиниці, що набувають категоріального значення кон'юнкціоналізації і спричиняють виникнення функціональних омонімів.

1.8. Частка як службова частина мови. Явище партикуляції

Більшість мовознавців дотримуються традиційних поглядів на частку як на службові слова, що становлять службову частину мови, адже частки не мають лексичного значення, а виконують лише синтаксичні функції. І. Вихованець кваліфікує частки як аналітичні синтаксичні морфеми, стверджує про суто синтаксичне призначення часток у реченні.[2]

Частка – «група службових невідмінюваних слів, які служать для семантичного поєднання в реченні різнорідних його членів, утворення деяких морфологічних категорій, надання висловлюванням і його частинам додаткових смислових, модальних і емоційно-експресивних відтінків, необхідних у комунікативному процесі».[3] Категоріальним значенням частки є модальність.

В українському мовознавстві частку досліджували у таких аспектах: К. Симонова у граматиках XVI – XVII ст.,[4] О. Безпояско на тлі мови і мовлення,[5]

---

[1] Ковтун, О. В. Функціонально-семантична кореляція сполучників і сполучних комплексів у сучасній українській літературній мові : монографія / О. В. Ковтун. – Вінниця : ВНТУ, 2014. – С. 19–20.

[2] Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 309.

[3] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – С. 288.

[4] Симонова К. С. Частки в граматичних працях кінця XVI – першої половини XVII ст. II Східнослов'янські граматики XVI–XVII ст. – К., 1982. – С. 71–74.

[5] Безпояско О. Частка на тлі мови і мовлення // Українська мова. – № 4. – 2003. – С. 77–82.

Л. Бондаренко склад і комунікативні функції вторинних часток,[1] А. Загнітко у системі службових частин мови,[2] Ф. Бацевич[3] як дискурсивні слова та ін.

Основою для творення часток були різні частини мови, тому історично за твірною базою виокремлюють відзайменникові, відприслівникові, відіменникові, віддієслівні, відприкметникові, відсполучникові та відвигукові частки. Зокрема, їх поділяють на первинні і вторинні за хронологічною ознакою. Первинні на сучасному етапі розвитку мови втратили зв'язки з частинами мови, від яких вони походять, а у вторинних – ще такі зв'язки підтримуються. За будовою розрізняють прості (одне слово) та складені (два і більше слів) частки.

За функціональним призначенням в українській мові виділяють:

1) формотвірні частки, які надають слову чи реченню певної граматичної форми (*хай, нехай, би, б, щоб*);

2) заперечні частки, що виражають заперечення (*не, ні, ані*);

3) стеджувальні частки, що актуалізують додаткове підтвердження конкретного змісту (*так, авжеж, аякже, егеж*);

4) питальні частки, які виражають питальність (*чи, хіба, невже*);

5) оклично-підсилювальні частки, які супроводжують і підсилюють окличну інтонацію (*як, який, що за*);

6) підсилювальні частки, що підсилюють зміст речення або окремої його частини (*і, й, та, так, аж, все, таки, уже, собі, якось*);

7) видільні частки, які виділяють певну частину речення (*навіть, тільки, лиш, хоч, хоча б*);

8) спонукальні частки, що виражають бажання, прохання, наказ, вимогу, заборону (*бодай, годі, ну, на, нумо, лишень*);

9) вірогідні частки, що виражають припущення, сумнів, невпевненість (*буцім, мов, немов, мабуть, мовляв, мов би, наче, ніби*)

---

[1] Бондаренко Л. В. Склад та комунікативні функції вторинних часток : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Л. В. Бондаренко ; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2005. – 20 с.

[2] Загнітко А. П. Частки в системі службових частин мови: типологійний і лексикографійний вияви // Лінгвістичні студії. – 2011. – Вип. 22. – 104–115 с.

[3] Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова / Ф. Бацевич. – Львів : ПАІС. – 2014. – 288 с.

10) вказівні, які вказують на щось (*ось, от, то, це, оце, он, онде, ото*). [1]

Шляхом поповнення часток є один з різновидів міжчастиномовної омонімії, а саме партикуляція. Партикуляція – «перехід займенників, дієслівних форм, прислівників у частку».[2]

Прислівники партикулюються тоді, коли вони виконують підсилювальну, увиразнювальну, видільну функцію, зазнають змін як і семантичних, так і синтаксичних. Так, переходять у частки прислівники на –о *(виключно, натурально, прекрасно, рівно, точно)*, на –е *(добре, краще, рішуче)*, означальні прислівники, які стоять у препозиції *(ледь, приблизно, просто, рішуче)*.[3]

У результаті партикуляції прислівники втрачають лексичне значення, перестають вказувати на спосіб чи якість дії, час або місце її протікання. Вони слугують для виділення, підсилення слова, словосполучення, цілого речення.[4]

Між функціональними омонімами, які репрезентують групу «прислівник – частка», можна виокремити такі відмінності: 1) морфемна подільність (прислівник подільні, а частки не є подільні); 2) морфологічні особливості (деякі прислівники утворюють ступені порівняння, а партикульовані прислівникові частки таку властивість втрачають); 3) словотвірні можливості (прислівник стають базою для префіксальних утворень, а від часток похідні слова не утворюються); 4) дистрибуційний характер.[5]

Для займенників характерні такі ознаки партикуляції: втрата категорійного значення (дейктичності), застиглість форми (відсутність зміни за родами, числами, відмінками), зміна синтаксичної функції, яка виявляється в неможливості бути самостійним членом речення, зміна семантики слова і притаманних функцій.[6]

---

[1] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – С. 289–297.

[2] Глібчук Н., Добосевич У. Проблеми міжчастиномовної омонімії в сучасній українській літературній мові / Н. Глібчук, У. Добосевич // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2010. – Вип. 50. – С. 394.

[3] Соколова С. В. Транспозиційний потенціал прислівників у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / С. В. Соколова. – Київ, 2009. – 20с.

[4] Соколова С. В. Транспозиційні передумови розвитку функціональної омонімії в українській мові (на матеріалі лексико-граматичного класу прислівників): монографія. – К.: «Альфа-М», 2010. – С. 70.

[5] Там само. – С. 77.

[6] Сидоренко Е.Н. Очерки по теории местоимений современного русского языка / Е. Н. Сидоренко. – Киев-Одесса: Лыбидь, 1990. – С. 131.

У родовому і давальному відмінку особовий займенник *він* переходить у частку з відтінком неозначеності *(хто його знає)*. Займенник *воно* виконує функції підсилювальної частки, вживається і для оформлення питальних речень. Займенник *собі* в значенні частки стосується присудка і входить до його складу, зокрема, використовується в синтаксичних конструкціях, притаманних казкам *(був собі чоловік і було у нього два сина)*. Партикульовані займенники *сам, самий, саме* у реченні конкретизують особу чи предмет, підсилюють та уточнюють обставини.[1]

Варто зазначити, що і деякі дієслівні форми мають здатність партикулюватися, наприклад, *було, була, знай, мов, мовляв*. Так, слово *бач* функціонує як частка, коли його замінюємо словами *он, ось*. Дієслово *було*, виступаючи часткою, вживається при дієсловах минулого часу для підсилення. Крім того, частка *було* виражає транспозицію грамеми часу при дієсловах теперішнього і майбутнього часу.[2]

Партикуляція – характерний процес для української мови, який простежуємо через втрату синтаксичної функції, морфологічних ознак, лексичного значення вихідного слова. У результаті партикуляції слова набувають категоріального значення модальності.

1.9. Вигуки як частина мови. Інтер'єктивація

Неоднозначно трактують в українському мовознавстві статус вигука. Представники традиційної школи зараховують вигук до морфологічних одиниць, проте він не входить до повнозначних чи службових частин мови. Це окремий розряд слів, що не виконують номінативної функції, а лише виражають емоції та волевиявлення.[3]

---

[1] Дзюман Н. П. Партикуляція займенників у сучасній українській мові / Н. П. Дзюман // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. 2014. – Вип. 11. – С. 92–94.

[2] Глібчук Н. Партикуляція – один із шляхів виникнення міжчастиномовної омонімії // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 77–83.

[3] Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 318.

І. Вихованець називає вигуки реченнєвими дейктичними одиницями. Такі слова становлять периферію речення лише у мовленні, «на відміну від повноцінних речень, які є фактом і мовлення, і мови».[1]

Важливим у спілкуванні людей є вираження тих чи інших емоцій, оцінки, ставлення. Крім інтонації, жестів та міміки, мовним засобом їх виявлення є вигукова лексика, яка реалізується через функціональне навантаження. Вигук – «незмінювана частина мови, що не має номінативної функції і служить для безпосереднього вираження емоцій та волевиявлень».[2]

Вигук досліджували Л. Мацько,[3] Г. Кузь,[4] І. Гуменюк,[5] О. Мельник,[6] Н. Гувайнюк[7] та інші.

За семантикою вигуки бувають: 1) емоційні – передають різноманітні почуття людей: переживання, радість, здивування, сум, горе, невдоволення (а!, о!, фе!, тьху!, нене!, жах!, лихо!); 2) спонукальні (імперативні) – спонукають до виконання певної дії, наказу, заклику (*гей!, киш!, вйо!, геть!, марш!, гайда! нумо!*); 3) апелятивні – виражають звертання до мовця з метою зосередити його увагу (*ей!, гов!, агов!, алло!, ау!, гей!*); 4) етикетні – вигуки, що виражають привітання, прощання, прохання, подяку, вибачення (*привіт!, здрастуйте!, здоров був!, до побачення!, на добраніч!, дякую!, вибачте!*). В. Горпинич зазначає, що поділ на семантичні групи вигуків свідчить про те, що вони мають лексичне значення. Крім того, до вигуків зараховуємо і звуконаслідування – відтворення звуків зовнішнього світу. Сутністю вигуків є те, що вони виступають або словом-

---

[1] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – С. 301.

[2] Українська мова : словник-довідник / [за заг. ред. А. П. Загнітка]. – Донецьк : Центр підготовки абітурієнтів, 1998. // [Режим допуску] : http://litmisto.org.ua/?p=2572

[3] Мацько Л. І. Інтер'єктиви в українській мові. – К., 1981. – 130 с.

[4] Кузь Г. Т. Вигукові фразеологізми української мови: етнолінгвістичний та функціональний аспекти : авт. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Г. Т. Кузь.– Івано-Франківськ, 2000. – 13 с.

[5] Гуменюк І.М. Структурно-семантичні функції інтер'єктивів в українській мові : авт. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / І. М. Гуменюк – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.

[6] Мельник О. Семантика вигука в українській мові / О. Мельник // Українське мовознавство. – № 42. – 2011. – С. 26–40.

[7] Гуйванюк Н. Соціальні та регіональні виміри інтер'єктивів української мови / Н. Гуйванюк // Мова і суспільство. – 2012. – Вип. 3. – С. 321–332.

реченням, або створюють емоційний заряд усього висловлювання, речення. Зауважимо, що синтаксичною позицією вигуків є початок речення.[1]

Вигуки можуть виявляти певне ставлення до сказаного чи зробленого: позитивне (полегшення, захоплення, радість), негативне (біль, досаду, гнів, розчарування, докір, сарказм, розгубленість, вагання). Модальність заперечення можуть формувати й емоційні вигукові фразеологізми *(борони Боже! Чорта з два!)*. Імперативні та етикетні інтер'єктиви, зооапелятиви виражають спонукальну модальність. Зокрема, етикетні вигуки, крім власне спонукальної модальності, виявляють побажання, запрошення, пропозицію до співучасті.[2]

За структурою вигуки поділяються на первісні та похідні, що утворюються за допомогою інтер'єктивації. У похідних вигуках «наявність, хоч і досить затемненого значення, у них підтримується семантикою повнозначного компонента, котрий асоціативно ще демонструє зв'язки з класом одиниць, від яких він був відірваний, що і не дає йому повністю позбутися свого змістового наповнення»[3].

Інтер'єктивація – «(від лат. interjection – вигук) – вид конверсії, що полягає у переході у вигуки слів з різних частин мови».[4] Основною функцією повнозначних слів є номінативна, проте вона послаблюється через переважання емоційної та експресивної функції. Наслідком цього є зрушення в семантиці слова, що призводить до переходу у вигук. Так, цей процес доповнюється інтонаційно та введенням підсилювальних часток, що первинно були вигуками. Зазнають інтер'єктивації:

1) іменники з семантикою оцінки *(горе, біда, лихо)*;

2) іменники у формі кличного відмінка *(Господи, Боже, мамо, нене)*. Вони можуть виражати переляк, радість, здивування;

---

[1] Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – С. 304–308.

[2] Гуменюк І. Семантико-функціональні модифікації висловлень з інтер'єктивами / І. Гуменюк // Studia Methodologica. – 2008. – Вип. 25 – С. 269–276.

[3] Лучик А. А. Граматична омонімія у системі вигукових еквівалентів слова /А. Лучик // Слов'янський вісник. Серія "Філологічні науки". – 2006. – Вип. 6. – С. 168–172.

[4] Мацько Л. І. Інтер'єктивація / Л. І. Мацько // Українська мова. Енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2000. – С. 207.

3) дієсловами із значенням привітання, прощання, побажання, вибачення *(даруйте, прощайте)*;

4) дієсловами із значення спонукання *(рятуйте, будьмо)*;

5) дієсловами із значенням застереження, погрози, осуду у формі наказового способу *(диви, бач)*;

6) цілі словосполучення і фразеологізми *(Не дай Боже! Слава тобі Господи)*.[1]

Переходять у вигуки означальні та зрідка обставинні прислівники. Насамперед, інтер'єктивуються ті прислівники, лексичні значення яких містять у собі ознаки експресивності.[2]

Процесу інтер'єктивації передує здатність повнозначного слова чи словоформи виражати емоції мовця, його реакцію. Тому функція називання послаблюється, і протягом певного періоду часу слово переходить у вигук. Вигук – це клас слів, який поповнюється за рахунок інтер'єктивації, тобто відбувається функціональне переосмислення одиниць з різною лексико-семантичною природою.[3]

Отже, притаманною українській мові є транспозиція самостійних частин мови у вигук. Так, зазнають транспозиції абстракті іменники з негативною і позивною семантикою, які поповнюють групу емоційних вигуків, рідше імперативних та етикетник. Крім того, піддаються процесам інтер'єктивації займенники, дієслова, прислівники. У результаті такі слова втрачають морфологічні ознаки самостійних частини мови, синтаксичні функції, набувають частиномовного значення інтер'єктивності.[4]

---

[1] Плющ М. Я. Граматика української мови : У 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : Підручник. — К. : Вища шк., 2005. – 286 с.

[2] Соколова С. В. Транспозиційні передумови розвитку функціональної омонімії в українській мові (на матеріалі лексико-граматичного класу прислівників): монографія. – К.: «Альфа-М», 2010. – С. 111.

[3] Грищенко А. П. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. — 3-тє вид., допов. — К.: Вища шк., 2002. – С. 431–433.

[4] Глібчук Н. М. Синкретична природа похідних інтер'єктивів у площині міжчастиномовної омонімії / Н. М. Глібчук // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2017. – Вип. 64(1). – С. 138–150.

РОЗДІЛ ІІ. Міжчастиномовні омоніми у творах Івана Багряного як наслідок транспозиції

У розділі проаналізовано міжчастиномовні омоніми, які репрезентують явища препозиціоналізації, кон'юнкціоналізації, партикуляції, інтер'єктивації. Усі зафіксовані одниці у творах Івана Багряного «Тигролови» та «Сад Гетсиманський» поділено на такі розряди: 1) синкретично-диференційовані функціональні омоніми – етимологічно споріднені слова, які поєднують ознаки двох частин мови і зафіксовані у різних типах словників; 2) синкретично-недиференційовані функціональні омоніми – етимологічно споріднені слова, які поєднують ознаки двох частин мови, але у словниках подано лише ремарки у значенні якої частини мови омонім вжито; 3) синкретично-потенційні функціональні омоніми – етимологічно споріднені слова, які поєднують ознаки двох частин мови, проте зафіксовані лише у художніх текстах. Виявлені функціональні омоніми (омопари) описуємо з точки зору транспозитних змін, які в них відбулися.

2.1. Процес препозиціоналізації

В українській мові лексико-граматичний клас прийменників активно поповнюється шляхом препозиціоналізації (препозитивації). Препозиціоналізація – це морфолого-синтаксичний спосіб словотворення, який зумовлює перехід інших частин мови у прийменники. У результаті препозиціоналізації виникають функціональні омоніми, які розглядаємо як синкретичні утворення, що порушують стрункість класифікацій частин мови, та водночас репрезентують динамічні процеси в мові, її розвиток.

1) Синкретично-диференційовані функціональні омоніми:

Вгли́б / угли́б[1] – прислівник, ознаковість (куди?). Незмінюваний. Обставинний. У глибину, в середину чогось (СМО, с. 72).[1] Зауважимо, що прислівника *вглиб (углиб)* у проаналізованих творах Івана Багряного не зафіксовано.

[1] Глібчук Н., Добосевич У. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови. – Л. : Апріорі, 2016. – 638 с. (далі використовуватимемо позначку СМО і вказуватимемо сторінки).

Вгли́б / угли́б[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 72).

*Вернувшись **вглиб** камери, він там мовчки щось понишпорив, а тоді приніс і дав Андрієві три мотузяних лапті* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *вглиб* виражає частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію в реченні. У результаті транспозиції лексема *вглиб* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Наведені слова в омопарі вважаємо синкретичними утвореннями, бо транспозит *вглиб* має сему локативності, яка властива і прислівнику *вглиб*.

Вго́ру / уго́ру[1] – прислівник, ознаковість (куди?). Незмінюваний. Обставинний. За напрямком догори; протилежне вниз (СМО, с. 73).

*Кожен відчував чиїсь очі на собі звідтіля, з-за щитків, і мимоволі випростовувався і підіймав лице **вгору**, ніби дивлячись в небо, – нехай впізнають* («Сад Гетсиманський»).

Вго́ру / уго́ру (по)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим, знахідним, орудним, місцевим відмінком (СМО, с. 74).

*Уранці хлопці вирушили назад, **вгору по** Мухені* («Тигролови»).

Вгору (угору) – прислівник, що має частиномовне значення ознаковості і виконує синтаксичну функцію обставин. У другому реченні слово *вгору (угору)* виступає компонентом складеного прийменника, змінює частиномовне значення на релятивність, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Транспозит *вгору (по)* виражає локативні відношення, що свідчить про синкретизм зафіксованих одиниць.

Вздо́вж / уздо́вж[1] – прислівник, ознаковість (куди?, як?). Незмінюваний. Обставинний. У довжину, у напрямку по довжині (СМО, с. 80)

*Йшли становиками **вздовж**, спускались впоперек і переходили паді, потопаючи в росяних травах і бур'янах, підіймалися на інший становик* («Тигролови»).

Вздо́вж / уздо́вж[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим, орудним, місцевим відмінком (СМО, с. 80).

Великін встиг обернутись і удар прийшовся ***вздовж*** *спини* («Сад Гетсиманський»).

Прислівнику *вздовж (уздовж)* притаманне частиномовне значення ознаковості, він виступає в реченні обставиною. Під час транспозиції *вздовж (уздовж)* у прийменник відбулося зневиразнення лексичного значення, слово набуло категоріального значення релятивності, втратило здатність бути самостійним членом речення. Подана омопара є синкретичною одиницею, адже *вздовж (уздовж)* як прийменник виражає локативні відношення.

Ви́ще[1] – прислівник, ознаковість (де?, куди?, як?). Незмінюваний. Обставинний / означальний. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні ступеня порівняння (вищий, проста форма). Вищий ступінь до високо (СМО, 89).

Пройшовши цей коридор, вони перейшли в інший, поверхом ***вище****. Потім ще* ***вище*** («Сад Гетсиманський»).

Ви́ще[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим, знахідним, орудним, місцевим відмінком (СМО, с. 89).

Тільки бур'ян густіший та трава, як очерет, ***вище*** *голови така, що не продерешся, та купки* («Тигролови»).

Прислівник *вище* має категоріальне значення ознаковості й виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. Лексема *вище* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Транспозит *вище* має сему міри і ступеня, яка притаманна і прислівнику *вище*, тому подана омопара є синкретичним утворенням.

Вліво / улі́во[1] – прислівник, ознаковість (куди?). Незмінюваний. Обставинний. У лівий бік, на лівий бік (СМО, с. 102).

Японські прикордонники, поставлені на ноги небезпекою, теж заалярмували по всій лінії, ***вліво*** *і вправо десь за кілометри* («Тигролови»).

Вліво / улі́во (до)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 102).

Таким чином збився й вже не знав, за котрим саме перевалком прийде поворот ***вліво до*** *залізниці* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *вліво* має частиномовне значення ознаковості, виступає в ролі обставини. У результаті транспозиції слово *вліво* стало компонентом складеного прийменника, набуло категоріального значення релятивності, втратило морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. *Вліво (до)* як прийменник виражає локативні відношення, що свідчить про синкретизм омопари.

Вни́з / уни́з[1] – прислівник, ознаковість (куди?). Незмінюваний. Обставинний. У напрямі до низу (СМО, с. 102).

Якась страшна сила тягла його очі ***вниз, вниз****, мізок палахкотів, теж зриваючись з лілових рядків...* («Сад Гетсиманський»).

Вни́з / уни́з[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим, знахідним, орудним, місцевим відмінком (СМО, с. 102).

А Грицько з Григорієм, діставши відповідний наказ, зробили спліток — невеликий пліт, поставили на нього чотири кадовби з солониною, прип'яли ззаду байду, напакували її сіном, напнули зверху намети і попливли ***вниз*** *річкою Мухенею* («Тигролови»).

Прислівник *вниз (униз)* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції слово *вниз (униз)* змінило частиномовну належність, набуло категоріального значення релятивності, втратило морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. У наведеній омопарі спільною є сема локативності, тому це синкретичне утворення.

Внизу́ / унизу́[1] – прислівник, ознаковість (де?). Незмінюваний. Обставинний. У нижній частині, нижче чого-небудь (СМО, с. 103).

Внизу*, по землі, слався мох, пообростав усе, що тільки можна* («Тигролови»).

Внизу́ / унизу́[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим, орудним, місцевим відмінком (СМО, с. 103).

Ті шаховки стояли низкою попід стіною, як в гардеробній, ***внизу*** *трійникового відділу, поруч з камерами смертників* («Сад Гетсиманський»).

Внизу (унизу) – прислівник, виражає категоріальне значення ознаковості й виступає обставиною у реченні. Лексема *внизу (унизу)* як прийменник втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова, набуває частиномовного значення релятивності. Трактуємо слова в омопарі як синкретичні одиниці, які мають спільну сему локативності.

Впо́перек / упо́перек[1] – прислівник, ознаковість (де?, як?, яким способом?). Незмінюваний. Обставинний. По ширині чого-небудь, у ширину; протилежне вздовж, вподовж (СМО, с. 111).

Два метри вздовж, півтора метри ***впоперек*** *— такий собі кам'яний мішок, без вікна, без ліжка і без ніякої вентиляції, але й без слідчого!* («Сад Гетсиманський»).

Впо́перек / упо́перек[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 111).

Одночасно кольба вінчестера лягла ***впоперек*** *черепа. Начальник звалився.* («Тигролови»).

Прислівник *впоперек (упоперек)* має частиномовне значення ознаковості, у реченні виконує синтаксичну функцію обставини. Лексема *впоперек (упоперек)* як прийменник втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова, набуває категоріального значення релятивності. Подану омопару вважаємо синкретичним утворенням, бо транспозит *впоперек (упоперек)* виражає сему локативності, яка властива також прислівнику *впоперек (упоперек)*.

Всере́дині / усере́дині[1] – прислівник, ознаковість (де?). Незмінюваний. Обставинний. У межах, у внутрішній частині, протилежне ззовні (СМО, с. 114).

Всередині *розіклали велике вогнище* («Тигролови»).

Всере́дині / усере́дині[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 114).

...ось Андрій, занепокоєний тим, що його щось кусає за палець ноги, дивиться вниз на свої черевики й бачить, як з-за ранта виповзає блощиця (а їх досить і поза рантами і ***всередині*** *черевиків!)— вилазить і повзе по блискучій, навощеній підлозі* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *всередині (усередині)* виражає частиномовне значення ознаковості і виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції слово *всередині (усередині)* як прийменник набуло категоріального значення релятивності, втратило морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. У наведеній омопарі спільною є сема локативності, тому аналізовані слова є синкретичними утвореннями.

Всере́дину / усере́дину[1] – прислівник, ознаковість (куди?). Незмінюваний. Обставинний. У внутрішню частину, у межі; протилежне назовні (СМО, с. 115).

Тонесеньке дзижчання звичайно починалось зокола, а потім залазило ***всередину*** *і несподівано пекло болючим уколом* («Тигролови»).

Всере́дину / усере́дину[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 115).

Шість чоловіків, в'язнів, що сиділи в одному з трійників, раптом вирвались геть ***всередину*** *тюрми, роззброїли внутрішню варту й розігнали комендатуру* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *всередину (усередину)* має категоріальне значення ознаковості, у реченні виступає в ролі обставини. Лексема *всередину (усередину)* як прийменник втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова, набуває частиномовного значення релятивності. Транспозит *всередину (усередину)* виражає сему локативності, яка притаманна і прислівнику *всередину (усередину)*, тому це синкретичні утворення.

Всслі́д / услі́д[1] – прислівник, ознаковість (куди?, як?, коли?). Незмінюваний. Обставинний. Безпосередньо за ким-, чим-небудь (СМО, с. 116).

Збентежений, спійманий на злочинстві, приголомшений і засоромлений Григорій розгублено дивився їй ***услід*** («Тигролови»).

Всл[́]**ід / усл**[́]**ід**[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з давальним, орудним відмінком (СМО, с. 116).

Зовсім приголомшений і блідий, він провів очима зігнуту постать та так і стояв, повернутий ***услід*** *їй лицем* («Сад Гетсиманський»).

Вслід (услід) – прислівник, частиномовним значення якого є ознаковість, виконує в реченні синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції слово *вслід (услід)* переходить у прийменник, набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Спільною для аналізованих слів є сема локативності, тому це синкретичні утворення.

Дал[́]**еко**[1] – прислівник, ознаковість (де?, куди?, коли?, як?). Незмінюваний. Обставинний. На великій відстані від кого-, чого-небудь (СМО, с. 146).

Хлопці йшли ***далеко*** *попереду, як раптом натрапили на велику гадюку, що лежала на стежці* («Тигролови»).

Дал[́]**еко (від)**[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 147).

Найбільшим же щастям було те, що ця тюрма ***далеко від*** *управління НКВД,* ***далеко від*** *тієї всієї шаленої, божевільної метушні* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник далеко характеризується категоріальним значенням ознаковості, а в речення виступає обставиною. Лексема *далеко* є компонентом складеного прийменника, набуває частиномовного значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. *Далеко (від)* як прийменник має сему локативності, яку виражає і прислівник, тому це синкретичне утворення.

Завб[́]**ільшки**[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. За розміром, обсягом (про міру величини) (СМО, с. 181).

Нарешті знайшла й всунула Андрієві в руки манюсіньку гульку, як горошина, ***завбільшки*** *— згорнену, скручену в гульку записочку* («Сад Гетсиманський»).

Завб[́]**ільшки (з)**[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з називним, родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 181).

Але ще більше здивувалися, коли побачили, як в ту розкриту пащу, мов у нору, почали шмигати манюсінькі гадючата, рятуючись від небезпеки. Такі манюсінькі — ***завбільшки з*** *циганську голку* («Тигролови»).

Прислівник *завбільшки* має частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції слово *завбільшки* стало компонентом складеного прийменника, втратило морфологічні і синтаксичні особливості вихідного слова, набуло категоріального значення релятивності. Прийменник *завбільшки (з)* виражає сему атрибутивності і порівняння, що властиві також прислівнику *завбільшки*, тому це синкретичні одиниці.

Завви́шки[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. У висоту, знизу догори (про міру висоти) (СМО, с. 182). Зауважимо, що *заввишки* як прислівник у проаналізованих творах І. Багряного не зафіксовано.

Завви́шки[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з називним, родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 182).

Другу ніч — десь у ямі, а коли прокинувся, дивився зачудовано на страхітну брилу, що нависала над ним; вона стояла руба на 5 метрів ***заввишки,*** *— ціла стіна коріння велетенського дерева, вивернутого з землею і камінням* («Тигролови»).

Височенний паркан — три метри ***заввишки*** *— оточував площину метрів п'ять в діаметрі й був він так щільно збитий, що не було в нім ні сучечка, ні дірочки* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *заввишки* виражає частиномовне значення ознаковості, виступає членом речення. Лексема *заввишки* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Транспозит *заввишки* виражає сему атрибутивності, яка характерна і для прислівника *заввишки*, тому це синкретичне утворення.

Завгли́бшки[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. У глибину (про міру глибини) (СМО, с. 183). Зауважимо, що *завглибшки* як прислівник у проаналізованих творах І. Багряного не зафіксовано.

Завгли́бшки[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з називним, родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 183).

Довго копали землю. Накопали кілька ямок метрів у півтора ***завглибшки,*** *але води не здобули* («Тигролови»).

Викопали яму з метр ***завглибшки*** і дістались до криги. («Тигролови»).

Прислівник *завглибшки* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію в реченні. У результаті транспозиції слово *завглибшки* як прийменник зневиразнює лексичне значення, набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Для прислівника і прийменника *завглибшки* властива сема атрибутивності, тому трактуємо цю омопару як синкретичне утворення. Своєрідним є те, що прийменник *завглибшки* розташований у постпозиції щодо іменника, якого він стосується.

Завдо́вжки[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. За довжиною (СМО, с. 184). Зауважимо, що *завдовжки* як прислівник у проаналізованих творах І. Багряного не зафіксовано.

Завдо́вжки (з)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 184).

У неї була вже готова сурма — ріг з молодої кори, ввинутої спіраллю, ***завдовжки з*** *метр* («Тигролови»).

То була проста, звичайна дерев'яна лінійка, сантиметрів сорок ***завдовжки*** («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *завдовжки* має частиномовне значення ознаковості, виступає членом речення. Лексема *завдовжки* є компонентом складеного прийменника, набуває категоріального значення релятивності, втрачає характерні морфологічні і синтаксичні особливості вихідної частини мови. Для прийменника *завдовжки (з)* характерна сема атрибутивності, що властива також прислівнику *завдовжки*, тому це синкретичні одиниці. Своєрідним є те, що прийменник *завдовжки* розташований у постпозиції щодо іменника, якого він стосується.

Згі́дно[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Із виявленням згоди (СМО, с. 197). Зауважимо, що *згідно* як прислівник у проаналізованих творах І. Багряного не зафіксовано.

Згі́дно (з)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з орудним відмінком (СМО, с. 197).

Дід з бабою посередині, решта, ***згідно з*** *родинним станом, розташувались обабіч і ззаду* («Тигролови»).

Так нібито ***згідно з*** *інтерпретацією інженера Н*. («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *згідно* виражає категоріальне значення ознаковості і виступає членом речення. Лексема *згідно* виступає компонентом складеного прийменника, змінює частиномовне значення на релятивність, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Транспозит *згідно з* виражає причинові відношення, що переконує у синкретизмі омопари.

Круго́м[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?, де?). Незмінюваний. Обставинний. Звідусіль, з усіх боків (СМО, с. 244).

Потім вони сиділи десь на піщаному урвищі й всі за чергою стріляли з мисливської рушниці в темряву, що обступила їх ***кругом*** («Сад Гетсиманський»).

Круго́м[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 245).

Кругом *хати снують бджоли, бо* ***кругом*** *хати квіти* («Тигролови»).

Прислівник *кругом* виконує синтаксичну функцію обставини в реченні, має частиномовне значення ознаковості. Слово *кругом* як прийменник втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова, набуває категоріального значення релятивності. Подану омопару вважаємо синкретичним утворенням, бо для обох слів характерна сема локативності.

Ме́тодом[1] – іменник, предметність (чим?). Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ч. р.), числа (одн.), відмінка (орудн.). Спосіб пізнання явищ природи, суспільного життя (СМО, с. 271). Лексема *методом* як іменник у проаналізованих творах Івана Багряного не вживається.

Ме́тодом[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 271).

*Завернуто руки **методом** джіу-джитсу за спину...* («Тигролови»).

Іменник *метод* вступає у відношення міжчастиномовної омонімії в орудному відмінку однини (*методом*), має частиномовне значення предметності, виступає членом речення. Словоформа *методом* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втративши морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Спільною для аналізованих слів є сема способу дії, тому трактуємо омопару як синкретичне утворення.

Навко́ло[1] – – прислівник, ознаковість (де?, куди?). Незмінюваний. Обставинний. З усіх боків, звідусіль (СМО, 288).

*В'язні стояли й пильно слухали, що робиться **навколо*** («Сад Гетсиманський»).

Навко́ло[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 288).

*Він об'їде **навколо** світу і повернеться додому* («Тигролови»).

Прислівник *навколо* має частиномовним значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. У результаті транспозиції лексема *навколо* зневиразнює лексичне значення, набуває категоріального значення релятивності, втрачає притаманні морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Прийменник *навколо* виражає локативні відношення, що свідчить про синкретизм аналізованих одиниць.

Навскоси́[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?). Незмінюваний. Означальний. Не прямо, а під кутом до чого-небудь, по діагоналі (СМО, с. 291).

*На п'ятому поверсі оперативник сказав "просто!" — вони перейшли вестибюль **навскоси** і звернули в коридор вліво* («Сад Гетсиманський»).

Навскоси́[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 292).

*Позаду — цибатий, чорновусий, ще молодий чолов'яга з почепленою **навскоси** грудей гвинтівкою...* («Тигролови»).

Прислівник *навскоси* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Лексема *навскоси* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. У наведеній омопарі спільною є сема способу дії, тому аналізовані слова є синкретичними одиницями.

Нагóру[1] – прислівник, ознаковість (куди?). Незмінюваний. Обставинний. На верхній поверх будинку (СМО, с. 292).

Так вони перейшли лабіринт нижніх коридорів, потім підіймалися ***нагору*** («Сад Гетсиманський»).

Нагóру[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим та орудним відмінком.

Перейшовши річку, повернулись на схід і пішли ***нагору*** *стежечкою, підіймаючись помалу навскіс схилами на Сіхоте-Алінь* («Тигролови»).

Прислівник *нагору* має категоріальне значення ознаковості, виконує синтакичну функцію обставини в реченні. Лексема *нагору* як прийменник змінила частиномовне значення на релятивність, втратила морфологічні і синтаксичні особливості мотивувального слова. І прислівник *нагору*, і прийменник *нагору* виражають сему локативності, тому ця омопара є синкретичним утворенням.

Назáд[1] – прислівник, ознаковість (куди?, як?). Незмінюваний. Обставинний. У напрямку, протилежному попередньому рухові кого-, чого-небудь (СМО, с. 294).

Потім, заспокоєний, обертається і йде ***назад*** («Тигролови»).

Назáд (до)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 294).

А тепер — чи не могли б ви мене відправити ***назад до*** *ваших некурящих блощиць?* («Сад Гетсиманський»).

Назад – прислівник, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні, характеризується категоріальним значенням ознаковості. У результаті транспозиції лексема *назад* виступає компонентом складеного прийменника, набуває частиномовного значення релятивності, втрачає морфологічні і

синтаксичні ознаки прислівника. Слова у цій омопарі є синкретичними одиницями, бо виражають сему локативності.

Назу́стріч[1] – прислівник, ознаковість (куди?, як?). Незмінюваний. Обставинний. У напрямку, протилежному до того, в якому хто-, що-небудь рухається, наближається (СМО, с. 296).

А люди виходили й дивилися ***назустріч****, а тоді повертали голови услід* («Сад Гетсиманський»).

Назу́стріч[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з давальним відмінком (СМО, с. 296).

Поїзд йде по паралелях із заходу на схід, ***назустріч*** *сонцю, і з кожним днем, з кожним географічним градусом довготи пересуваються ранок, вечір, ніч — на годину... на дві... на чотири...* («Тигролови»).

Прислівник *назустріч* має категоріальне значення ознаковості, виступає в ролі обставини в реченні. Лексема *назустріч* як прийменник втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набуває частиномовного значення релятивності. Прийменник *назустріч* виражає сему способу дії та локативності, яка наявна і в прислівику *назустріч*, тому трактуємо омоніми як синкретичні одиниці.

Напередо́дні[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний. Обставинний. У попередній день або взагалі у попередній час (СМО, с. 299).

Проробивши все це, насмикав з ватянки жмут вати, всередину його заклав пачку пороху, завинену в шмат газети, знайденої ***напередодні*** *в одному з тайгових лісозаготівельних бараків у Біробіджані...* («Тигролови»).

Напередо́дні[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 299).

Камера 12-та почувалася так, ніби була ***напередодні*** *великих подій, що нагло можуть розметати всіх в різні боки* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *напередодні* виражає частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. Лексема *напередодні* як прийменник набула категоріального значення релятивності, втратила

морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Спільною для омонімів є сема темпоральності, тому трактуємо цю омопару як синкретичне утворення.

Наперекі́р[1] – прислівник, ознаковість (незважаючи на що?). Незмінюваний. Обставинний. Протилежно до того, чого б можна було бажати або сподіватися (СМО, с. 299).

Відзначивши це, Андрій ***наперекір*** *відломив крихту хліба, випив чай, і зжував ту крихту... Нехай* («Сад Гетсиманський»).

Наперекі́р[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з давальним відмінком (СМО, с. 299).

Його гнала вперед надзвичайна впертість, сто разів випробувана і загартована мужність. Вперед, ***наперекір*** *всьому!* («Тигролови»).

Прислівник *наперекір* виступає в ролі обставини в реченні, характеризується частиномовним значення ознаковості. У результаті транспозиції слово *наперекір* набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Транспозит *наперекір* виражає допустові відношення, що дає змогу класифікувати аналізовані слова як синкретичні одиниці.

Напро́ти[1] – прислівник, ознаковість (де?, куди?). Незмінюваний. Обставинний. Прямо перед ким-, чим-небудь (СМО, с. 300).

— Сідай, — промовила Нечаєва недбало й, зупинившись ***напроти****, мовчки наставилась очима на нього* («Сад Гетсиманський»).

Напро́ти[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 300).

Посідали на призьбі ***напроти*** *сонечка, порозкладали причандалля перед собою на траві — і закипіла робота* («Тигролови»).

Напроти – прислівник, має частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. Лексема *напроти* як прийменник набула категоріального значення релятивності, втратила морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Подана омопара є синкретичним утворенням, бо обидва слова мають сему локативності.

На́рі́вні[1] – прислівник, ознаковість (де?, як?). Незмінюваний. Означальний. Так само, однаково, на рівних правах і т. ін. з ким-небудь (СМО, с. 302). Лексема *нарівні* як прислівник у проаналізованих творах Івана Багряного не вживається.

На́рі́вні (з)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з орудним відмінком (СМО, с. 302).

...мали більш-менш усталене поняття про "Чорного ворона" — як про атрибут всіх "охранок" і їхніх тюрем, як про супутника насильства й смерті, що майже став міфічною істотою, ***нарівні з*** *відьмаками й драконами, — чорним хижаком, що хапає й мчить людей на шибеницю чи розстріл, у прірву смерті* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *нарівні* має частиномовне значення ознаковості, у реченні виконує синтаксичну функцію. Слово *нарівні* виступає компонентом складеного прийменника, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набуває категоріального значення релятивності. Прийменник *нарівні* виражає відношення способу дії, що переконує у синкретизмі аналізованих омонімів.

Насу́проти́[1] – прислівник, ознаковість (де?, незважаючи на що?). Незмінюваний. Обставинний. Прямо перед ким-, чим-небудь; на протилежному боці (СМО, с. 305).

Будинок Поштамту ***насупроти****, що уважався за чудо будівельної техніки, за найбільше досягнення національного будівництва в усій республіці…* («Сад Гетсиманський»).

Насу́проти́[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 305).

Лише ***насупроти*** *Пашкова, де височіли круті, непроходимі кряжі, було спокійно* («Тигролови»).

Прислівник *насупроти* має категоріальне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. У результаті транспозиції лексема *насупроти* як прийменник зневиразнює лексичне значення, змінює частиномовне значення на релятивність, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки

прислівника. Обидва слова виражають сему локативності, тому означуємо їх як синкретичні одиниці.

Недале́ко[1] – прислівник, ознаковість (де?, куди?, коли?). Незмінюваний. Обставинний. На невелику віддаль (СМО, с. 309)

На цей раз вони ходили зовсім ***недалеко*** («Сад Гетсиманський»).

Недале́ко (від)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 309).

Григорій довго дивився і нічого не бачив, а нарешті помітив збоку, ***недалеко від*** *чорних плям, але між кущами і вітроломом, що громадились нижче і сходили аж до річки, якийсь горбик…* («Тигролови»).

Прислівник *недалеко* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. Лексема *недалеко* як прийменник набуває частиномовного значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Подана омопара має спільну сему локативності, тому вважаємо аналізовані слова синкретичними утвореннями.

Незале́жно[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Не підкоряючись комусь, чомусь (СМО, с. 310).

В цілім експресі не тримається ніхто так гідно, так ***незалежно*** *і гордовито, ба навіть трохи презирливо, з таємничою міною і незрівняним почуттям вищості* («Тигролови»).

Незале́жно (від)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 310).

— Тоді буде значитися, що я шпигував, ***незалежно від*** *правди, наперекір моїм твердженням (іронія)* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *незалежно* виражає категоріальне значення ознаковості, у реченні виступає обставиною. Слово *незалежно* стає компонентом складеного прийменника, набуває частиномовного значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Обидвом омонімам притаманна сема способу дії, тому це синкретичні одиниці.

Ни́жче[1] – прислівник, ознаковість (де?, як?). Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії у граматичному значенні ступеня порівняння. Означальний. На невеликій, близькій від землі віддалі (СМО, с. 317).

А вітер ходить і повертає гілля, те гілля скрипить, стукає гілочка об гілочку, роняє сушнину, що лускає і летить униз, торкаючи лист: — раз, два, ***нижче****, — бринькає по листочках згори донизу, десь летить до землі* («Сад Гетсиманський»).

Ни́жче[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим, знахідним, орудним, місцевим відмінком (СМО, с. 317).

Там, де в Іман впадає широка та буйна притока Араму, ***нижче*** *річок Улахези та Санчихези, стояв на невеликім джерелі невеликий барак* («Тигролови»).

Нижче – прислівник, характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. Лексема *нижче* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Наведену омопару кваліфікуємо як синкретичне утворення, бо транспозит *нижче* має сему локативності, яка властива і прислівнику *нижче*.

Оба́біч[1] – прислівник, ознаковість (де?). Незмінюваний. Обставинний. З обох боків, на обидва боки (СМО, с. 330).

Обабіч *рясніли ковані залізом двері з навішеними засувами та замками й замочками* («Сад Гетсиманський»).

Оба́біч[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 330).

Обабіч *ножа в підвалині було по 8 половинок куль* («Тигролови»).

Прислівник *обабіч* має частиномовне значення ознаковості, виступає в ролі обставини в реченні. Лексема *обабіч* як прийменник втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова, набуває категоріального значення релятивності. Транспозит *обабіч* виражає сему локативності, яка властива і прислівнику *обабіч*, тому це синкретичні одиниці.

Пере́д[1] – іменник, предметність (що?). Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ч. р.), числа (одн.), відмінка (наз., знах.). Те, що розташовується попереду або є першим рядом, переднім краєм чого-небудь (СМО, с. 360). Лексема *перед* як іменник у проаналізованих творах Івана Багряного не вживається.

Пе́ред[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні зі знахідним та орудним відмінком (СМО, с. 360).

***Перед** хатою цвітуть гвоздики* («Тигролови»).

***Перед** обідом повернувся Приходько* («Сад Гетсиманський»).

Іменник *перед* вступає у відношення міжчастиномовної омонімії в називному і знахідному відмінку однини, має частиномовне значення предметності, виступає членом речення. Словоформа *перед* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втративши морфологічні і синтаксичні ознаки іменника. Прийменник *перед* виражає локативні або темпоральні відношення, тому кваліфікуємо аналізовані слова як синкретичні одиниці. Крім того, змінюються акцентуаційні особливості, що дає змогу трактувати наведені слова як синкретично-диференційовані омографи.

Пі́сля[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний. Обставинний. Через деякий час (СМО, с. 373). Лексема *після* як прислівник у проаналізованих творах Івана Багряного не вживається.

Пі́сля[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 373).

*Дід із Наталкою теж **після** купання посвіжіли і в доброму настрої чекали їх* («Тигролови»).

***Після** хліба і чаю наглядач відчинив знову кормушку* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *після* має частиномовне значення ознаковості, виступає членом речення. У результаті транспозиції слово *після* переходить у прийменник, набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні особливості прислівника. У поданій омопарі є спільною сема темпоральності, тому означені омоніми є синкретичними одиницями.

Побли́жче[1] – прислівник, ознаковість (де?). Незмінюваний. Обставинний. Трохи ближче (СМО, с. 378).

Слідчий зітхнув: — Присуньтесь ***поближче,*** *— попросив він Андрія* («Сад Гетсиманський»).

Побли́жче (до)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 379).

Підсунули стіл ***поближче до*** *покутя,* ***поближче до*** *батька, і посадила стара мати чотирьох синів-соколів батька поминати, щоб бачив старий Чумак, що діти його виконали його волю, та й щоб сам був укупі* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *поближче* характеризується категоріальним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Лексема *поближче* виступає компонентом складеного прийменника, набуває частиномовного значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Подану омопару вважаємо синкретичним утворенням, бо транспозит *поближче (до)* має сему локативності, яка властива і для прислівника *поближче***.**

Поблизу́[1] – прислівник, ознаковість (де?). Незмінюваний. Обставинний. Не на великій відстані від кого-, чого-небудь (СМО, с. 379)

Сам полоз, очевидно, був десь ***поблизу*** («Тигролови»).

Поблизу́[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 379).

І от вони "привезли" зброю й заховали її ***поблизу*** *Харкова на Рашковій дачі* («Сад Гетсиманси»).

Прислівник *поблизу* виражає частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. У результаті транспозиції слово *поблизу* зневиразнює лексичне значання, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набуває частиномовного значення релятивності. Для аналізованих слів характерна сема локативності, тому трактуємо їх як синкретичні одиниці.

Пове́рх[1] – прислівник, ознаковість (де?). Незмінюваний. Обставинний. Зверху чого-небудь (СМО, с. 380).

Камера обмотувала йому побиті плечі рушниками, а ***поверх*** *одягала сорочку, перед тим як іти, щоб не так було боляче терпіти* («Сад Гетсиманський»).

Пове́рх[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 380).

Потім зітхнув, ліг на ліжко ***поверх*** *ковдри й заснув глибоким сном* («Сад Гетсиманський»).

Поверх – прислівник, має частиномовне значення ознаковості, у реченні виконує синтаксичну функцію обставини. Лексема *поверх* як прийменник набуває частиномовного значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Транспозит поверх виражає локативні відношення, що переконує у синкретичній природі аналізованих одиниць.

По́вз[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?). Незмінюваний. Означальний. Не зупиняючись, не затримуючись біля кого-, чого-небудь, минаючи когось, щось (СМО, с. 381). Лексема *повз* як прислівник у проаналізованих творах Івана Багряного не вживається.

По́вз[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 381).

За ним, пролетівши ***повз*** *Григорія, покуріли, ревучи, Заливай і Нерпа* («Тигролови»).

Ідучи в другу неділю до церкви, дядько маневрував ***повз*** *шинок, а чортяка все його спокушав звернути й хильнути кварту* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *повз* виступає членом речення, характеризується частиномовним значенням ознаковості. Слово *повз* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Прийменник *повз* виражає сему локативності, що властива також і прислівнику *повз*, тому це синкретичні одиниці.

Пови́ще[1] – прислівник, ознаковість (коли?, як?). Незмінюваний. Обставинний. Трохи вище (СМО, с. 381).

Григорій прив'язав кінець не за вершок, а все-таки ***повище****, для чого підтягся на руках од гілки до гілки* («Тигролови»).

Пови́ще[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 381).

Він в цивільній одежі, в сніжно-білій решетилівській сорочці, схопленій ***повище*** *ліктів гумками* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *повище* має частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. Лексема *повище* як прийменник набуває категоріального значення релятивності і втрачає морфологічні та синтаксичні ознаки прислівника. Обидва омоніми виражають сему локативності, тому це синкретичні утворення.

Пода́лі[1] – прислівник, ознаковість (куди?). Незмінюваний. Обставинний. Трохи далі (СМО, с. 383).

Тож Григорій зрадів нагоді помандрувати десь ***подалі*** («Тигролови»).

Пода́лі (від)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 383).

Коли ляда закрилася, Азік відсунувся ***подалі від*** *мерця і влип в стіну* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *подалі* характеризується частиномовним значенням ознаковості та виконує синтаксичну функцію обставини у реченні. У результаті транспозиції слово *подалі* виступає компонентом складеного прийменника, набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Транспозит *подалі* виражає сему локативнсті, яка наявна і в прислівнику *подалі*, тому це синкретичні одиниці.

Поза́д[1] – прислівник, ознаковість (де?, куди?). Незмінюваний. Обставинний. Ззаду, за ким-, чим-небудь (СМО, 384). Лексема *позад* як прислівник у проаналізованих творах Івана Багряного не вживається.

Поза́д[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 384).

Гриць, спіткнувшись, нагнувся і глянув ***позад*** *себе* («Тигролови»).

Прислівник *позад* виступає членом речення, характеризується частиномовним значення ознаковості. У результаті транспозиції лексема *позад* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Наведена омопара є синкретичним утворенням, адже аналізованим словам притаманна сема локативності.

Порі́вняно[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Порівнюючи з ким-, чим-небудь (СМО, с. 393).

Так ***порівняно*** *за невисоку ціну Андрій встановив, з ким має справу* («Сад Гетсиманський»).

Порі́вняно (з)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим та орудним відмінком (СМО, с. 393).

Григорій міг лежати, притаївшись десь межи колодами, годинами і дивитися, як під крутим берегом в кам'яних розсипах клопочеться горностай — такий смішний в літнім убранні, рудувато-бурий, як старець, ***порівняно з*** *пишним зимовим своїм строєм* («Тигролови»).

Прислівнику *порівняно* притаманне категоріальне значення ознаковості, у реченні виступає обставиною. Лексема *порівняно* стає компонентом складеного прийменника, набуває частиномовного значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Прийменник *порівняно (з)* виражає порівняльні відношення, що переконує у синкретичній природі наведених слів.

По́руч[1] – прислівник, ознаковість (де?). Незмінюваний. Обставинний. Дуже близько, на невеликій відстані від кого-, чого-небудь (СМО, с. 394).

По якомусь часі, як в камері вже про його справу забули, Давид тихо підійшов до Андрія й сів ***поруч*** («Сад Гетсиманський»).

По́руч[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим та орудним відмінком (СМО, с. 395).

Тільки й розради моєї, синку, — мати зійшла з ґанку і сіла ***поруч*** *Григорія на призьбі* («Тигролови»).

Поруч – прислівник, має частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. *Поруч* як прийменник втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набуває категоріального значення релятивності. Прийменник *поруч* виражає сему локативності, яка притаманна також прислівнику *поруч*, тому це синкретичні одиниці.

Посере́дині[1] – прислівник, ознаковість (де?, коли?). Незмінюваний. Обставинний. У середині, в центрі або недалеко від центра чого-небудь (СМО, с. 395).

Пересікли навскіс велику площу з пам'ятником Леніну ***посередині*** («Тигролови»).

Посере́дині[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 396).

Телеграф тут першорядний — рури парового опалення проходили крізь увесь корпус по вертикалі й по горизонталі; груба рура, пристосована ***посередині*** *зовнішньої стіни, з'єднувала найвищий поверх з найнижчим, тоненька, йдучи поземно при самій підлозі, крізь стіну проходила в іншу камеру* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *посередині* має категоріальне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. У результаті транспозиції лексема *посередині* як прийменник змінює частиномовне значення на релятивність, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Подані омоніми є синкретичними утвореннями, бо виражають сему локативності.

Про́тягом[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Розтягуючи звуки (СМО, с. 413). Лексема *протягом* як прислівник у проаналізованих творах Івана Багряного не вживається.

Про́тягом[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 413).

Ба, — тими діалектами говорив весь цей "експрес", і то не тільки тепер, а, либонь, ***протягом*** *цілої своєї історії* («Тигролови»).

…до людей Андрієвого складу вигідніше застосовувати моральний, психічний тиск, аніж просте биття, бо останнє дає цілком зворотний ефект, в чому вони й переконалися ***протягом*** *всієї слідчої епопеї* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *протягом* характеризується частиномовним значенням ознаковості та виконує синтаксичну функцію в реченні. У результаті транспозиції слово *протягом* набуло категоріального значення релятивності, втратило морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Обидва аналізовані омоніми виражають сему темпоральності, тому це синкретичні утворення.

Пря́мо[1] – прислівник, ознаковість (як?, куди?). Незмінюваний. Означальний. У прямому напрямку від якогось пункту, якоїсь точки (СМО, с. 415).

*Голос говорить людині "****Прямо****!" Людина йде, і перед нею відчиняються другі двері* («Сад Гетсиманський»).

Пря́мо (на)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим, знахідним, орудним, місцевим відмінком (СМО, с. 416).

Вони сиділи на зручних пеньках і, не прихиляючись до віконечок, мовчки дивились ***прямо на*** *солонець, на бліду латку неба* («Тигролови»).

Прислівник *прямо* має частиномовне значення ознаковості, у реченні виступає в ролі обставини. Лексема *прямо* стає компонентом складеного прийменника, набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Омопару трактуємо як синкретичне утворення, бо аналізовані слова мають спільну сему локативності.

Ра́зом[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?). Незмінюваний. Означальний. Спільно, вкупі з ким-, чим-небудь (СМО, с. 422).

Ці теж такі — прожигателі життя й кишень; може, кваліфіковані інженери, а може, й кваліфіковані літуни, а може, те й друге ***разом*** («Тигролови»).

Ра́зом (з)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з орудним відмінком (СМО, с. 423).

За мить все те щезло ***разом з*** *подвір'ям, разом з будівлями, лишилося на місці, геть десь кануло в передранковій млі* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *разом* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. У результаті транспозиції слово *разом* зневиразнює лексичне значення, виступає компонентом складеного прийменника, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набуває категоріального значення релятивності. Транспозит *разом (з)* виражає об'єктні відношення, тому це синкретичні одиниці.

Рука́ми[1] – іменник, предметність (чим?). Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ж. р.), числа (мн.), відмінка (орудн.). Кожна з двох верхніх кінцівок людини від плечивого суглоба до кінчиків пальців (СМО, с. 434).

Кинувши сук, мисливець почав мацати ***руками*** *в проломинах, — либонь, прибив!* («Тигролови»).

Рука́ми[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 434).

От він стоїть там — розлогий і кострубатий, чорнокорий, старезний каштан — і охкає тихо, похитуючи ***руками*** *гілок, мовби хоче вдарити тими руками об поли, почувши щось в тривожному шепоті вітру* («Сад Гетсиманський»).

Іменник *руки* вступає у відношення міжчастиномовної омонімії в орудному відмінку множини *(руками)*, має частиномовне значення предметності, виконує синтаксичну функцію додатка у реченні. Словоформа *руками* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втративши морфологічні і

синтаксичні ознаки іменника. Обидва омоніми виражають спільну сему способу дії, тому це синкретичні утворення.

Си́лами[1] – іменник, предметність (чим?). Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ж. р.), числа (мн.), відмінка (орудн.). Здатність впливати, діяти на кого-, що-небудь, справляти враження на когось (СМО, с. 456). Лексема *силами* як іменник у проаналізованих творах Івана Багряного не вживається.

Си́лами[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 456).

Менші труси проводилися ***силами*** *місцевої адміністрації й трохи в інший спосіб* («Сад Гетсиманський»).

Іменник *сила* вступає у відношення міжчастиномовної омонімії в орудному відмінку множини *(силами)*, має частиномовне значення предметності і виступає членом речення. Словоформа *силами* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втративши морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Прийменник *силами* виражає суб'єктні відношення, що свідчить про синкретизм омопари.

Си́лою[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?). Незмінюваний. Означальний. Проти чиєїсь волі (СМО, с. 456).

Ленін переймав їх, піднісши руку, показував шлях в противнім напрямку, ніби хотів обдурити чи ***силою*** *завернути* («Тигролови»).

Си́лою[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з називним, родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 457).

Розпалений тим видовищем, такою ***силою*** *дівчат напівоголених, звабливих, небачених, він широко роздував ніздрі, як молодий олень, іскрив очима й сміявся* («Тигролови»).

Прислівник *силою* має частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. У результаті транспозиції лексема *силою* як прийменник змінює категоріальне значення на релятивність, втрачає

морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Транспозит *силою* виражає суб'єктні відношення, що переконує в синкретичній природі омонімів.

Сл́ідом[1] – прислівник, ознаковість (де?, як?, коли?). Незмінюваний. Обставинний. Безпосередньо за ким-, чим-небудь, не відстаючи (СУМ, с. 466).

Всі втрьох схопились і, як хорти, подались ***слідом*** («Тигролови»).

Сл́ідом (за)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з орудним відмінком (СМО, с. 466).

Хтось було заїкнувся, що не туди, але Андрій, який ішов ***слідом за*** *наглядачем, дав знак мовчати* (Сад Гетсиманський).

Прислівник *слідом* має частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. Лексема *слідом* виступає компонентом складеного прийменника, набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Наведені слова мають спільну сему локативності, тому це синкретичні утворення.

Супро́ти[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Не на підтримку, не на користь кого-, чого-небудь (СМО, с. 491). Лексема *супроти* як прислівник не зафіксована.

Супро́ти[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 491).

Увечері того ж дня вони втрьох сиділи на колоді, що лежала через річку, як кладка, ***супроти*** *хати* («Тигролови»).

Ділове й спокійне запитання було гірше за крик і переконувало в стабільності взятого курсу ***супроти*** *нього* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *супроти* має категоріальне значення ознаковості, виступає членом речення. Слово *супроти* як прийменник втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набуває частиномовного значення релятивності. Прийменник супроти виражає локативні та об'єктні відношення, що переконує в синкретичній природі омопари.

Отже, у творах Івана Багряного «Тигролови» та «Сад Гетсиманський» виявлено 53 омопари, які зараховуємо до групи синкретично-диференційованих

функціональних омонімів. Такі одиниці зафіксовані в різних словникових статтях у словниках української мови.

2) Синкретично-недиференційовані функціональні омоніми:

Бі́льше[1] – прислівник, ознаковість (як?, якою мірою?). Незмінюваний. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні ступеня порівняння. Вищий ступінь до багато (СМО, с. 48).

*Андрій ще **більше** захвилювався* («Сад Гетсиманський»).

Бі́льше (за)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 49).

*Другий — у френчі й галіфе кольору кави, елегантний та, напевно, одчайдушний, — **більше за** всіх і зухваліше від усіх регочеться та сипле приперченими словами* («Тигролови»).

Прислівник *більше* має категоріальне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. У результаті транспозиції лексема *більше* виступає компонентом складеного прийменника, змінює частиномовне значення на релятивність, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Обидва омоніми виражають сему порівняння, тому класифікуємо їх як синкретичні утворення.

Бли́жче[1] – прислівник, ознаковість (де?, коли?, як?, наскільки?). Незмінюваний. Означальний. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні ступеня порівняння. На невеликій відстані від кого-, чого-небудь (СМО, с. 50).

*Найкращою ж ця частина була тому, що була найдальше від дверей, так що там можна було робити багато речей, яких не можна робити десь **ближче**, навіть в шахи грати…* («Сад Гетсиманський»).

Бли́жче (до)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим та знахідним відмінком (СМО, с. 50).

*З того краю, що **ближче до** центру міста, стояла пошукувана ресторація* («Тигролови»).

Ближче – прислівник, характеризується частиномовним значенням ознаковості, у реченні виступає обставиною. Лексема *ближче* стає компонентом складеного прийменника, набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Прийменник *ближче (до)* виражає сему локативності, що притаманна і прислівнику *ближче*, тому це синкретичні одиниці.

Бли́зько[1] – прислівник, ознаковість (де?, коли?, як?, наскільки?) Незмінюваний. Обставинний. На невеликій відстані від кого-, чого-небудь (СМО, с. 50).

Він був у камері ч. 6, два поверхи нижче, зовсім ***близько*** («Сад Гетсиманський»).

Бли́зько[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 51).

Лише аж ***близько*** *табору старий підбив наслідки огляду* («Тигролови»).

Прислівник *близько* відображає частиномовне значення ознаковості, у реченні виконує синтаксичну функцію обставини. Лексема *близько* як прийменник втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набуває категоріального значення релятивності. Для поданих омонімів характерна сема локативності, тому це синкретичні утворення.

Відпові́дно[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Так, як треба, належним чином. (СМО, с. 93).

Мавши маршрут майже на пів земної кулі, маршрут "Нєгорєлоє — Владівосток", тобто від понурої Прибалтики і до берегів Японського моря, маршрут на 12 тисяч кілометрів і стільки ж назад, він був до того ***відповідно*** *пристосований і устаткований...* («Тигролови»).

Відпові́дно (до)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим відмінком (СМО, с. 93).

Але на світі все міняється ***відповідно до*** *епохи* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *відповідно* має частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. У результаті транспозиції слово

відповідно виступає компонентом складеного прийменника, набуває частиномовного значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Прийменник *відповідно (до)* виражає причинові відношення, що переконує у синкретизмі поданих омонімів.

Про́сто[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Рівно спрямовано, прямо (СМО, с. 408).

*Але він не пішов **просто**, а знайшов у паркані дірку і вліз із завулка у власний город* («Сад Гетсиманський»).

Про́сто[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з родовим, знахідним, орудним, місцевим відмінком (СМО, с. 409).

*Вони були тупі і байдужі, виснажені, дивились **просто** себе на воду...* («Тигролови»).

Прислівник *просто* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Лексема *просто* як прийменник набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Обидва слова виражають сему локативності, тому класифікуємо їх як синкретичні одиниці.

Отже, у проаналізованих творах Івана Багряного зафіксовано 5 слів, які переходять у прийменники та репрезентують групу синкретично-недиференційованих функціональних омонімів. Такі одиниці розміщені в одній словниковій статті.

3) Синкретично-потенційні функціональні омоніми:

Водно́час[1] – прислівник, ознаковість (коли?, як?). Незмінюваний. Обставинний. У той самий час (СМО, с. 105).

*Так, ніби нічого не було, і **водночас** сталося щось таке, чого він не міг збагнути* («Тигролови»).

Водно́час (із)[2] – прийменник, релятивність. У поєднанні з орудним відмінком (СМО, с. 105).

Зустрівшись поглядом з Андрієвими очима, Санько зітхнув. Він прочитав в Андрієвих очах німе запитання й помалу, зі щирим смутком, а ***водночас із*** *злою іронією промовив: — Ех, Андрію Яковичу!..* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *водночас* має частиномовне значення ознаковості, функціонує в ролі обставини в реченні. У результаті транспозиції слово *водночас* виступає компонентом складеного прийменника, набуває категоріального значення релятивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Прийменник *водночас (із)* виражає сему темпоральності, яка властива і прислівнику *водночас*, тому це синкретичні одиниці.

Отже, лише одна омопара представляє групу синкретично-потенційних функціональних омонімів. Транспозицію таких слів відображають лише численні контексти художньої літератури, усного мовлення та ін.

Усього у творах «Тигролови» та «Сад Гетсимансий» Івана Багряного зафіксовано 59 омопар, які відображають транспозицію самостійних частин мови у прийменники. За нашими спостереженнями найчастіше препозиціоналізуються прислівники, трохи рідше іменники. Найбільш численну групу становлять синкретично-диференційовані функціональні омоніми.

2.2. Процес кон'юнкціоналізації

Кон'юнціоналізація – це морфолого-синтаксичний спосіб словотворення, який полягає в утворенні вторинних сполучників шляхом переходу слів з інших лексико-граматичних класів. Зазнають кон'юнкціоналізації найчастіше займенники та прислівники, які з відповідними самостійними частинами мови становлять групу функціональних омонімів. Наголосимо, що це синкретичні одиниці, які поєднують різнорідні ознаки в одній формі.

1) Синкретично-диференційовані омоніми:

Дарма́[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?). Незмінюваний. Обставинний. Без серйозних причин (СМО, с. 147).

У перехожих, що десь поспішали, майже в кожного течка і спеціально приладовані бляшані банячки на обід. Не ***дарма*** *про це місто загадують загадку:*

«Три гори, три діри і сто тисяч кастрюль та портфелів — що то буде? Хабаровськ!» («Тигролови»).

Дарма́ (що)[2] – сполучник, кон'юнктивність. Підрядний. Допустовий (СМО, с. 148).

На ногах ічаги, на голові пропотілий кашкет, ватяні штани на нім, ***дарма що*** *така спека, при боці мисливський ніж, а коло сідла в переднього коня приторочена гвинтівка* («Тигролови»).

Прислівник *дарма* має частиномовне значення ознаковості, виступає обставиною в реченні. У результаті транспозиції слово *дарма* стає компонентом складеного сполучника *дарма що*, який набуває категоріального значення кон'юнктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні особливості самостійної частини мови. Подана омопара є синкретичним утворенням, бо обидва омоніми мають спільну сему способу дії.

На́дто[1]– прислівник, ознаковість (якою мірою?). Незмінюваний. Означальний. Більше від звичайної норми, міри, межі (СМО, с. 293).

А очима — до хлопців. ***Надто*** *витріщилась на того Григорія і зашепотіла щось до Наталки, аж-но та її бринькнула по губах* («Тигролови»).

(а) На́дто[2] – сполучник, кон'юнктивність. Підрядно-сурядний. Акцентовано-виокремлюваний. Пояснює, виділяє словосполучення або слово з-поміж інших (СМО, с. 293).

А слова й шантажування — це метода, й тут треба бути на все приготованим. Не датись заплутати себе, ***а надто*** *не заплутатись самому. Спокій* («Сад Гетсиманський).

Прислівник *надто* виражає частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції слово *надто* стає компонентом складеного сполучника *а надто*, який втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набуває категоріального значення кон'юнктивності. Сема «міра вияву ознаки» є спільною для аналізованих слів, тому класифікуємо їх як синкретичні одиниці.

Насáмперед[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Передусім, найперше (СМО, с. 303).

Але прибрав себе до рук. Спокій ***насамперед*** («Тигролови»).

Насáмперед[2] – сполучник, кон'юнктивність. Підрядно-сурядний. Акцентовано-виокремлюваний. Приєднує речення, що конкретизує попередньо висловлену думку, акцентуючи на чомусь (СМО, с. 303).

Одна пара галош — це цілий капітал, це своєрідні грифельні дошки: ***насамперед*** *для писання, а тоді для малювання, для різних ігор і, нарешті, для гри в шахи — малюється шахівницю й фігури на ній, а тоді грається — походжену фігуру затирається пальцем на одному полі й малюється на іншому* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *насамперед* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. Слово *насамперед* як сполучник набуває категоріального значення кон'юнктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Сема «передусім» є спільною для поданих омонімів, тому це синкретичні одиниці.

Особли́во[1] – прислівник, ознаковість (як?, якою мірою?). Незмінюваний. Означальний. Більше, ніж звичайно; надзвичайно (СМО, с. 344).

Андрієвим настроєм ***особливо*** *переймався Сашко* («Сад Гетсиманський»).

Особли́во[2] – сполучник, кон'юнктивність. Підрядно-сурядний. Акцентовано-виокремлюваний. Приєднує словосполучення або слово, що виокремлюють одного (кількох) чи одне (кілька) з-поміж інших, якоїсь сукупності (СМО, с. 345).

А Наталчиної речі нікому, ***особливо*** *з чужих, не дозволить узяти...* («Тигролови»).

Прислівник *особливо* має частиномовне значення ознаковості, у реченні виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції слово *особливо* як сполучник набуло категоріального значення кон'юнктивності, втратило морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Сема «міра

вияву ознаки» є спільною для наведених омонімів, тому трактуємо цю омопару як синкретичне утворення.

Пере́д[1] – іменник, предметність (що?). Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ч. р.), числа (одн.), відмінка (наз., знах.). Передня частина чого-небудь, лицьова сторона когось, чогось (СМО, с. 360). Лексема *перед* як іменник у проаналізованих творах Івана Багряного не вживається.

Пе́ред (тим як)[2] – сполучник, кон'юнктивність. Підрядний, часовий (СМО, с. 360).

Перед тим як *впустити хлопців, їм дали кожному в жменю якогось рідкого, смердючого мила, яке гидко було тримати в руках, а ним же треба було митися!* («Сад Гетсиманський).

Іменник *перед* має частиномовне значення предметності, у реченні виконує синтаксичну функцію. У результаті транспозиції слово *перед* стає компонентом складеного сполучника *перед тим як*, що характеризується частиномовним значення кон'юнктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Синкретизм простежуємо на рівні спільної форми. Крім того, подані слова є синкретично-диференційованими омографами.

Пі́сля[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний, обставинний. Через деякий час (СМО, с. 373). У проаналізованих творах Івана Багряного прислівник *після* не вживається.

Пі́сля (того як)[2] – сполучник, кон'юнктивність. Підрядний, часовий (СМО, с. 373).

Тільки ж той відбій не їх стосується! То для заспокоєння громадської опінії, ***після того як*** *все вже зроблено!..* («Сад Гетсиманський).

Прислівник *після* виражає частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію у реченні. У результаті транспозиції слово після стає компонентом складеного сполучника *після того як*, який втратив морфологічні і синтаксичні ознаки самостійної частини мови, набув категоріального значення

кон'юнктивності. Подана омопара є синкретичним утворенням, адже її об'єднує сема темпоральності.

Та́к[1]– прислівник, ознаковість (як?, яким способом?, наскільки?). Незмінюваний. Означальний. Таким чином, таким способом (СМО, с. 497).

Чекає. Лиш час від часу зітхає тяжко — либонь життя тяжке та й синову долю передумує, зустрічі жде. ***Так*** *від самого ранку* («Сад Гетсиманський).

Та́к[2] – сполучник, кон'юнктивність. Сурядний, протиставний. Уживається для приєднання слів і речень із значенням протилежності чи невідповідності до попереднього (СМО, с. 499).

На базі — там "ліктричеством", ***так*** *до бази, бач, далеко, сім раз попсуються* («Тигролови»).

Прислівник *так* виражає частиномовне значення ознаковості і виступає у реченні обставиною. У результаті транспозиції слово *так* змінило частиномовну належність, набуло категоріального значення кон'юнктивності, втратило морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. У наведеній омопарі синкретизм виявляємо на рівні однакової форми.

Чи́м[1] – займенник, вказівність (чим?). Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії у граматичному значенні відмінка (орудн.). Неозначений (СМО, с. 574).

Простіть, коли ***чим*** *завинив, може, вже не побачимось (і посміхнувся), хіба на тім світі... — Обвів усіх очима і зустрівся з Наталчиними* («Тигролови»).

Чи́м (…тим)[2] – сполучник, кон'юнктивність. Підрядний (СМО, с. 574).

Чим *більше дивився,* ***тим*** *більше переконувався, що це селюк, затурканий селюк* («Сад Гетсиманський»).

Займенникова словоформа *чим* має частиномовне значення вказівності, виконує синтаксичну функцію додатка. У результаті транспозиції слово чим входить до парного сполучника *чим…тим*, який набув категоріального значення кон'юнктивності, втратив морфологічні і синтаксичні ознаки займенника. Синкретизм аналізованих омонімів виокремлюємо на рівні однакової форми.

Отже, у аналізованих творах Івана Багряного виявлено 8 слів самостійних частин мови, що зазнають кон'юнкціоналізації та утворюють групу синкретично-диференційованих функціональних омонімів.

2) Синкретично-недиференційовані омоніми:

Всé / усé[1] – прислівник, ознаковість (коли?, як довго?, доки?, де?). Незмінюваний. Обставинний. Постійно, завжди (СМО, с. 114).

*— Що це ти, старий, розгомонівся. То **все** мовчиш, як пень, а це... Швидше вже! У хлопця рука заболіла. Пий, синку, та лягай, хай йому, цьому дідові...* («Тигролови»).

(а) Всé / усé (ж)[2] – сполучник, кон'юнктивність. Сурядний, протиставний (СМО, с. 114).

*Хто "сволота" — невідомо. Але Санько задовольняє Андрієву мовчазну цікавість, продовжуючи химерний хід своєї думки, — химерний і несподіваний: — Отой он сучий син божиться, що він нічого не зробив, лише сказав, що "жити стало тяжко", та й то не сказав, а просюсюкав тихесенько і зразу ж покаявся. **А все ж** — посадили... І правильно зробили (визвірився раптом Санько ні до кого)!* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *все (усе)* характеризується частиномовним значенням ознаковості, у реченні виступає в ролі обставини. У результаті транспозиції слово *все (усе)* стає компонентом складеного сполучника *а все ж*, який втратив морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набув категоріального значення кон'юнктивності. У поданій омопарі синкретизм виявляємо на рівні однакової форми.

Втíм / утíм[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний. Обставинний. Тим часом (СМО, с. 119). Лексема *втім (утім)* як прислівник у проаналізованих творах Івана Багряного не вживається.

(а) Втíм / утíм[2] – сполучник, кон'юнктивність. Сурядний, протиставний (СМО, с. 119).

*Своєрідні тортури, іспит потом, хоч і було те поза планами тюремників. **А втім**, хтозна, тут нічого немає поза планом* («Сад Гетсиманський).

Прислівник *втім (утім)* має частиномовним значенням ознаковості, у реченні виконує синтаксичну функцію. У результаті транспозиції слово *втім* стає компонентом складеного сполучника *а втім*, який набув категоріального значення кон'юнктивності, втратив морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Синкретизм простежуємо на рівні однакової форми.

Інáкше[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?). Незмінюваний. Означальний. Іншим способом (СМО, с. 212).

— Коли мій рід... боровся за революцію, проливаючи кров, він ***інакше*** *мислив про законність і пролетарське правосуддя, й... про все...* («Сад Гетсиманський»).

Інáкше[2] – сполучник, кон'юнктивність. Підрядний. Причини (СМО, с. 212).

Титул всім сподобався, за винятком хіба самого Григорія, але його не питали, — він мусів підкоритись для загального добра, «інакше буде плутанина» («Тигролови»).

Прислівник *інакше* виражає частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Слово *інакше* як сполучник втратило морфологічні і синтаксичні ознаки самостійної частини мови, набуло категоріального значення кон'юнктивності. Подана омопара є синкретичним утворенням, адже її об'єднує сема способу дії.

Нарéшті[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний. Обставинний. Після чого-небудь, у кінці чогось (СМО, с. 301).

Нарешті *стара відібрала у діда записку і віднесла до сховку* («Тигролови»).

(і) Нарéшті[2] – сполучник, кон'юнктивність. Сурядний, єднальний. Уживається при переліку для приєднання останнього слова, останніх слів або речення (СМО, с. 301).

— "Признатися у всьому щиро"... — продовжив Андрій меланхолійно в тон: "Покаятися чистосердечно"... "Довести свою вірність"... "Заслужити прощення"... ***І нарешті*** *— "видати всіх"... От... — і зітхнув* («Сад Гетсиманський).

Прислівник *нарешті* має частиномовне значення ознаковості, у реченні виступає у ролі обставини. У результаті транспозиції слово нарешті стає

компонентом складеного сполучника *і нарешті*, який набув категоріального значення кон'юнктивності, втратив морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Сема «у кінці чогось» є спільною для аналізованих омонімів, тому це синкретичні одиниці.

Натóміть[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Замість чого-небудь (СМО, с. 306).

Помалу буря уляглась, а ***натомість*** *росло невиразне, бентежне передчуття чогось страшного* («Тигролови»).

Натóміть[2] – сполучник, кон'юнктивність. Сурядний, протиставний (СМО, с. 306).

Андрій нічого не хотів, ***натомість*** *пайку, яку раніше віддавав Павлюкові, він тепер ділив надвоє, віддаючи половину виголодженому Санькові* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *натомість* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Слово *натомість* як сполучник набуває категоріально значення кон'юнктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Сема «замість чого-небудь» є спільною для поданих омонімів, тому трактуємо їх як синкретичні одиниці.

Пе́рше[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний. Обставинний. До цього часу (СМО, с. 363).

Він уже хотів був їх повиштрикувати, та не подужав сам, бо той диявол мав голіафську силу, навіть підпливлий кров'ю, навіть в рядні ношений. ***Перше*** *вони могли повалити його лише вчотирьох, але виштрикувати очі при свідках...* («Тигролови»).

Пе́рше (ніж)[2] – сполучник, кон'юнктивність. Підрядний, часовий (СМО, с. 360).

Ось для чогось заголюють рукав і, ***перше ніж*** *Андрій встиг обернути тяжку думку здогаду, для чого це вони заголюють рукав, вірніше, одночасово з раптовим страшним здогадом його шпигнуло в руку повище ліктя, потримало руку мить і пустило, висмикнуло жало* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *перше* має частиномовне значення ознаковості і виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. У результаті транспозиції слово *перше* стало компонентом складеного сполучника *перше ніж*, який набув категоріального значення кон'юнктивності, втратив морфологічні і синтаксичні ознаки самостійної частини мови. Наведену омопару класифікуємо як синкретичне утворення, бо омоніми об'єднує сема темпоральності.

Са́ме[1] – прислівник, ознаковість (де?, коли?, як?). Незмінюваний, обставинний. У цей час, у цей момент (СМО, с. 440).

Саме *збиралися обідати, як завалували собаки і кинулися в гущавину* («Тигролови»).

(а) Са́ме[2] – сполучник, кон'юнктивність. Пояснювальний. Уживається перед переліком (СМО, с. 440).

Взагалі тут ніхто нічого не просить, а тим більше не вимагає, бо ніякі заяви й скарги ніколи й ніким не беруться в рахубу і лишаються "гласом вопіющого в пустелі" і в той же час зовсім не "гласом вопіющого в пустелі", бо відважні дістають за це дещо, ***а саме*** *— карцер, репресії погіршенням режиму, а іноді й биття* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *саме* виражає частиномовне значення ознаковості, у реченні функціонує в ролі обставини. У результаті транспозиції слово *саме* стає компонентом складеного сполучника *а саме*, що набув категоріального значення кон'юнктивності, втратив морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Синкретизм в аналізованих омонімах виявляємо на рівні однакової форми.

Та́ко́ж[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Так само, таким же чином (СМО, с. 502).

Старий Сірко зупинив коня в гущавині, і всі ***також*** («Тигролови»).

(а) Та́ко́ж[2] – сполучник, кон'юнктивність. Сурядний, приєднувальний. Уживається для приєднання однорідних членів речення або цілих речень.

Всі прізвища в цій книзі, як то прізвища всіх без винятку змальованих тут працівників НКВД та тюремної адміністрації, ***а також*** *всі прізвища в'язнів (за винятком лише кількох змінених), — є правдиві* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *також* має частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції слово *також* стає компонентом складеного сполучника *а також*, який набув категоріального значення кон'юнктивності, втратив морфологічні і синтаксичні ознаки самостійної частини мови. Сема «так само» є спільною для аналізованих омонімів, тому трактуємо їх як синкретичні одиниці.

Ті́льки[1] – прислівник, ознаковість (коли?, якою мірою?). Незмінюваний. Обставинний. Майже зараз; щойно (СМО, с. 511).

Андрій теж ніс повну миску води. Він був хотів набирати лише трішки, бо не відчував спраги, але товариші звеліли конче набирати повну, "треба". І ***тільки*** *прийшовши до камери, Андрій зрозумів, що означало оте "треба"* («Сад Гетсиманський»).

Ті́льки[2] – сполучник, кон'юнктивність. Протиставний. Сполучає речення, одне з яких виражає невідповідність тому, про що йдеться в іншому (СМО, с. 512).

І голос у неї такий, як у дочки, ***тільки*** *не такий гострий, якийсь тепліший, ближчий* («Тигролови»).

Прислівник *тільки* характеризується частиномовним значенням ознаковості, у реченні виконує синтаксичну функцію обставини. Слово *тільки* як сполучник втратило морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови, набуло категоріального значення кон'юнктивності. Явище синкретизму виокремлюємо на рівні однакової форми.

Ті́льки-но[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний. Обставинний. Саме зараз, щойно (СМО, с. 513).

Дійсно, ***тільки-но*** *встиг Санько пустити мотузочку, яка побігла по підвіконню й геть у вікні щезла, мов слідок, за люстром до камери ввалилось начальство— альбінос, карнач, черговий корпусу та кілька хлопців у білих халатах* («Сад Гетсиманський»).

Ті́льки-но[2] – сполучник, кон'юнктивність. Підрядний, часовий (СМО, с. 513).

Рано-рано, ***тільки-но*** *розвиднилось, рушили* («Тигролови»).

Прислівник *тільки-но* має частиномовне значення ознаковості, у реченні виступає у ролі обставини. Лексема *тільки-но* як сполучник втратила морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова, набула категоріального значення кон'юнктивності. Подана омопара є синкретичним утворенням, адже спільною для омонімів є сема темпоральності.

Щé[1] – прислівник, ознаковість (як?, до якої міри?, доки?, відколи?). Незмінюваний. Означальний / Обставинний. Указує на тривалість дії (СМО, с. 591).

Є ***ще*** *порох в порохівницях!* («Сад Гетсиманський»).

Щé (й)[2] – сполучник, кон'юнктивність. Сурядний. Градаційний (СМО, с. 592).

Один з них — в пенсне і крагах, ***ще й*** *в модних англійських бриджах* («Тигролови»).

Прислівник *ще* виражає частиномовне значення ознаковості, у реченні виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції слово *ще* стає компонентом складеного сполучника *ще й*, який набув категоріального значення кон'юнктивності, втратив морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Синкретизм в аналізованих омонімах виявляємо на рівні однакової форми.

Усього 11 омопар репрезентують групу синкретично-недиференційованих функціональних омонімів. Переходить у сполучники лексико-граматичний клас прислівників.

Отже, у творах «Тигролови» та «Сад Гетсиманський» Івана Багряного зафіксовано 19 одиниць, які транспозиціонуються у сполучники та становлять групи синкретично-диференційованих і синкретично-недиференційованих функціональних омонімів. Зауважимо, що слів, які б переходили у сполучники й утворювали групу синкретично-потенційних функціональних омонімів не виявлено. Особливістю кон'юнкціоналізації є те, що здебільшого слова самостійних частин мови стають базою для виникнення складених сполучників, але навіть у таких сполуках простежуємо синкретизм з мотивувальним словом.

2. 3. Процес партикуляції

Партикуляція – це морфолого-синтаксичний спосіб словотворення, який полягає у переході слів різних лексико-граматичних класів у частку. Зазнають партикуляції прикметники, займенники, прислівники, дієслова. Слова самостійних частин мови з відповідними вторинними частками утворюють групу функціональних омонімів. Особливістю функціональної омонімії є те, що транспозит зберігає певні зв'язки з мотивувальним словом, тобто простежуємо явище синкретизму.

1) Синкретично-диференційовані функціональні омоніми:

Ба́ч[1] – дієслово, процесуальність. Вступає у віднощення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні виду (недок.), способу (наказ.), особи (2-ої), числа (одн.). Сприймати зором (СМО, с. 42). Лексема *бач* як дієслово у творах Івана Багряного «Тигролови» і «Сад Гетсиманський» не вживається.

Ба́ч[2] – частка, модальність. Вказівна. Уживається, щоб звернути чиюсь увагу на що-небудь (СМО, с. 42).

*Охота була побавити Наталку, — **бач як** задрала губу насмішкувато* («Тигролови»).

*— От **бач**, — скривився Великін, — ти бачив усе діло, а ще опираєшся* («Сад Гетсиманський»).

Дієслівна словоформа *бач* має частиномовне значення процесуальності, виступає членом речення. Лексема *бач* (сполука *бач як*) як частка втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки дієслова, набуває категоріального значення модальності. Подана омопара є синкретичним утворенням, адже сема «звернути увагу на щось» є спільною для аналізованих слів.

Вла́сне[1] – прикметник, атрибутивність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (с. р.), числа (одн.), відмінка (наз., знах.). Свій, особистий (СМО, 100).

*Яке було його **власне**, справжнє прізвище, — ніхто не знає* («Тигролови»).

Вла́сне[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для актуалізації суб'єкта, об'єкта, ознаки, дії, тощо (СМО, 101).

Розмова пливла собі далі. Вони вже вирішили були, що ***власне*** *Андрієву справу найліпше буде розв'язати уранці, на свіжу голову* («Сад Гетсиманський»).

Прикметникова словоформа *власне* характеризується частиномовним значенням атрибутивності, виконує синтаксичну функцію узгодженого означення в реченні. Слово *власне* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прикметника. Транспозит *власне* виражає сему конкретизації, яка притаманна і прикметнику *власне*, тому це синкретичні одиниці.

Оце́[1] – займенник, вказівність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (с. р.), числа (одн.), відмінка (наз., знах.). Указує на якийсь предмет, особу, що їх відрізняють з-поміж інших (СМО, с. 354).

Це цікаве для мене, взагалі для нас, ***оце*** *дивовижне психологічне явище…* («Сад Гетсиманський»).

Оце́[2] – частка, модальність. Вказівна. Уживається при вказуванні на кого-, що-небудь (СМО, с. 355).

— Є, є, хлопці! І пиво, й горілка, й баби... Давайте ваші ризи. Господи прости, ***оце*** *кожухи!!!* («Тигролови»).

Займенникова словоформа *оце* має частиномовне значення вказівності, у реченні виступає в ролі узгодженого означення. Лексема *оце* як частка набуває частиномовного значення модальності, втрачає займенникові ознаки. Спільною для аналізованих омонімів є сема вказівності, тому подана омопара є синкретичним утворенням.

Та́к[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?, наскільки?). Незмінюваний. Означальний. Таким чином, таким способом (СМО, с. 497).

Так *повчаючи, Потаюк, написав заяву* («Тигролови»).

Та́к[2] – частка, модальність. Стверджувальна. Уживається під час відповіді, що підтверджує правильність думки, наявність факту чи явища, виражає згоду на якусь подію (СМО, с. 498).

*Мати видавила крізь посмішку й крізь сльози водночас: — **Так**... Сину…* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *так* виражає категоріальне значення ознаковості, у реченні виконує функцію обставини. У результаті транспозиції лексема *так* як частка втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набуває частиномовного значення модальності. Обидва омоніми виражають сему ствердження, тому це синкретичні одиниці.

Те́є[1] – займенник, вказівність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (с. р.), числа (одн.), відмінка (наз., знах.). Указує на якийсь предмет, особу, що їх відрізняють з-поміж інших (СМО, с. 507).

*— Боже мій, Боже! Бідолашний, не сповні вже... Що **теє** лихо з людьми робить!..* («Тигролови»).

Те́є[2] – частка, модальність. Вказівна. Уживається для заповнення паузи під час зупинки у мовленні, за наявності труднощів у доборі слова, а також замість якого-небудь слова або словосполучення (СМО, с. 507).

*Старий Сірко закректав, збагнув, що хлопцеві щось не **теє**..* («Тигролови»).

Займенникова словоформа *теє* має частиномовне значення вказівності, виступає узгодженим означенням в реченні. Під час транспозиції слово *теє* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Синкретизм простежуємо на рівні однакової форми. Виявити спільність сем важко, що зумовлено абстрактною семантикою займенників.

Отже, у творах Івана Багряного «Тигролови» і «Сад Гетсиманський» зафіксовано 5 омопар, що становлять групу синкретично-диференційованих функціональних омонімів. Партикулюються прикметники, займенники, дієслова, прислівники.

2) Синкретично-недиференційовані функціональні омоніми:

Вжé[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний. Обставинний. Указує на остаточне здійснення чи настання дії, явища, ознаки, стану (СМО, с. 79).

*Коли всі вилізли і стояли **вже** на землі, начальник повів очима по масі людей, а тоді прожогом побіг до вагона, до того середнього вагона: — Многогрішний!!!* («Тигролови»).

Вжé[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для актуалізації дії (СМО, с. 79).

*Він **вже** думав, що на допит, і почав одягатись, але звелено виходити так, голяка* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *вже* виражає частиномовне значення ознаковості, член речення – обставина. Лексема *вже* як частка втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набуває категоріального значення модальності. Подана омопара є синкретичним утворенням, адже аналізовані слова виражають спільну сему темпоральності.

Ви́ключно[1] – прислівник, ознаковість (як?, якою мірою?). Незмінюваний. Означальний. Винятково, особливо, надзвичайно (СМО, с. 83).

*Весь час тут мешкали (спочатку **виключно**, а потім переважно) українці* («Тигролови»).

Ви́ключно[2] – частка, модальність. Обмежувально-видільна. Уживається для актуалізації ознаки, рідше – об’єкта, суб’єкта.

*…обслуга і тюремна варта складалися **виключно** з Авдрієвих одноплеменців, людей, прославлених репутацією вірних і твердих служак* («Сад Гетсиманський»).

Виключно – прислівник, характеризується частиномовним значенням ознаковості і виконує синтаксичну функцію обставини. Слово *виключно* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Сема «винятково» є спільною для наведених омонімів, тому це синкретичні одиниці.

Воно́[1] – займенник, вказівність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (с. р.), особи (3-ої). числа (одн.), відмінка (наз.). Уживається на позначення предмета мовлення, вираженого іменником середнього роду однини в попередньому реченні (СМО, с. 108).

Коли він вимовив своє ім'я, ***воно*** *для Андрієвого вуха прозвучало занадто вже фальшиво* («Сад Гетсиманський»).

Воно́[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для вираження інтенсивного прояву дії, ознаки дії тощо (СМО, с. 108).

— На ем?!. Многогрішний!.. Я зараз... Я одягаюсь... Йому приверзлось... Будь ***воно*** *тричі прокляте!.. Його беруть на допит. "Я зараз..." Та до свідомості дійшов плюскіт води та шум порогів, і привид зник* («Тигролови»).

Займенник *воно* має частиномовне значення вказівності, у реченні виконує синтаксичну роль підмета. Слово *воно* як частка набуває частиномовного значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Синкретизм простежуємо на рівні однакової форми. Виявити спільні семи важко, що зумовлено абстрактною семантикою займенника.

Всé / усé[1] – прислівник, ознаковість (коли?, як довго?, доки?, де?). Незмінюваний. Обставинний. Постійно, завжди (СМО, с. 114).

Все *мріяла і просила, щоб її відвезли вмирати додому, на рідну землю, на кладовище до батьків* («Тигролови»).

Всé / усé[2] – частка, модальність. Підсилювальна. У сполученні з вищим ступенем порівняння прикметників і прислівників указує на поступове збільшення виявлення якості, ознаки дії і т. ін. (СМО, с. 114).

Він викохував свій жорстокий план, знову й знову перевіряючи себе й своє сумління, і з кожним разом ***все*** *більше стверджував своє моральне право саме так вчинити* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *все* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Слово *все* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки

вихідної частини мови. У наведених омонімах простежуємо спільну сему темпоральності, тому трактуємо їх як синкретичні одиниці.

Всього́ / усього́[1] – прислівник, ознаковість (як?, якою мірою?). Незмінюваний. Означальний. Разом, загалом, у цілому (СМО, с. 117).

Але зі слідів коло намету видно було, що гості від'їхали ***всього*** *півгодини, найбільше годину перед тим* («Тигролови»).

Всього́ / усього́[2] – частка, модальність. Видільна. У сполученні з числівниками вказує на обмеження кількості (СМО, с. 117).

Для цього йому треба було ***всього*** *десять секунд* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *всього* виражає частиномовне значення ознаковості, виступає обставиною в реченні. У результаті транспозиції *всього* як частка втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова, набуває категоріально значення модальності. Семи «загалом», «у цілому» є спільними для аналізованих слів, тому це синкретичні одиниці.

Дед́алі[1] – прислівник, ознаковість (як?, якою мірою?). Незмінюваний. Означальний. Чим далі (СМО, с. 151).

Андрій навіть не намагався маскувати своє презирство, ***дедалі*** *він його більше наголошував в своїх понурих і уїдливих відповідях* («Сад Гетсиманський»).

Дед́алі[2] – частка, модальність. Підсилювальна. У сполученні з вищим ступенем порівняння прикметників і прислівників указує на поступове посилення їх якості (СМО, с. 151).

Лише зціплював ***дедалі*** *дужче щелепи і йшов, і йшов* («Тигролови»).

Прислівник *дедалі* має частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Слово *дедалі* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Сема «міра вияву чогось» є спільною для поданих омонімів, тому класифікуємо їх як синкретичні одиниці.

Дéсь[1] – прислівник, ознаковість (де?, куди?, звідки?). Незмінюваний. Обставинний. У якому-небудь невизначеному місці (СМО, с. 152).

***Десь** у верховіттях кедрів шепотів вітер, а внизу було тихо і затишно* («Тигролови»).

Де́сь[2] – частка, модальність. Вірогідна. Уживається для вираження припущення, сумніву, непевності (СМО, с. 152).

*Там **десь** світ, до якого вже, може, й немає вороття* («Сад Гетсиманський»).

Десь – прислівник, характеризується частиномовним значенням ознаковості, у реченні виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції лексема *десь* як частка набула частиномовного значення модальності, втратила морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Сема «невизначеність місця» є спільною для поданих омонімів, тому трактуємо цю омопару як синкретичне утворення.

До́бре[1] – прислівник, ознаковість (як?, якою мірою?). Незмінюваний. Предикативний. Про успішне полагодження справ, сприятливе оточення. (СМО, с. 159).

*Людській душі і в карцері **добре*** («Сад Гетсиманський»).

До́бре[2] – частка, модальність. Стверджувальна. Уживається для комунікативної характеристики згоди (СМО, с. 160).

*— **Добре**, — згоджувався Гриць, — зараз набіжить, там, у ямці* («Тигролови»).

Прислівник *добре* виражає частиномовне значення ознаковості, виступає присудком у реченні. У результаті транспозиції *добре* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Подана омопара є синкретичним утворенням, бо в обидвох аналізованих омонімах виокремлюємо сему ствердження.

Завго́дно[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Предикативний. Бажано, потрібно (СМО, с. 183).

*Там може бути понаписувано все, що **завгодно**, але те вже не має ніякого значіння* («Сад Гетсиманський»).

Завго́дно[2] – частка, модальність. Словотворча. Уживається після питальних займенників і деяких прислівників, утворюючи з ними сталі словосполучення у значенні неозначених або означальних займенників і прислівників (СМО, с. 183)

*Григорій міг посперечатись з ким **завгодно**, що вона полтавка з кореня, — м'яко вимовляла "л", як усі жінки на Полтавщині, щось середнє між "л" і "ль"* («Тигролови»).

Прислівник *завгодно* має категоріальне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію присудка. Лексема *завгодно* як частка набуває частиномовного значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Сема «потрібно» є спільною для поданих слів, тому це синкретичні одиниці.

Звича́йно[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?). Незмінюваний. Означальний. Не маючи в собі нічого нового, несподіваного (СМО, с. 194).

*Тонесеньке дзижчання **звичайно** починалось зокола, а потім залазило всередину і несподівано пекло болючим уколом* («Тигролови»).

Звича́йно[2] – частка, модальність. Стверджувальна. Частка так, авжеж. (СМО, с. 194).

*Ні, брат, саме до ворогів пролетарського походження ми є найбільше безпощадні, як до зрадників... **звичайно**, якщо вони непримиренні* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *звичайно* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні. Слово *звичайно* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Наведена омопара є синкретичним утворенням, адже обидва омоніми виражають сему ствердження.

Коли́[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний. Обставинний. У який-небудь час, коли-небудь (СМО, с. 234).

***Коли** вже камера поринала в сон і **коли** вже й куток укладався спати, Андрій зітхнув і тихо, роздумливо промовив до товаришів, що вони всі мусять цей вечір запам'ятати* («Сад Гетсиманський»).

Коли́[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для вираження раптовості, несподіваності дії (СМО, с. 235).

Коли *це чую, скрикнув, а далі гомонить із кимось...* («Тигролови»).

Прислівник *коли* виражає частиномовне значення ознаковості, виступає в ролі обставини в реченні. Лексема *коли* як частка втрачає прислівникові ознаки, набуває категоріального значення модальності. Спільною для поданих омонімів є сема темпоральності, тому класифікуємо їх як синкретичні одиниці.

Кра́ще[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні ступеня порівняння. Означальний. Вказує на спосіб дії, міру та ступінь вияву ознаки (СМО, с. 241).

Енергійно допомагала йому, вказувала, з якого боку ***краще*** *йому підійти, тощо* («Тигролови»).

Кра́ще[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для підкреслення переваги чогось над чимось (переважно у поєднанні з формами дієслова) (СМО, 241).

Мабуть, після пригоди з Донцем цей новий господар Андрієвої душі вирішив ***краще*** *сховатися за псевдо* («Сад Гетсиманський»).

Краще – прислівник, виконує синтаксичну функцію обставини і має частиномовне значення ознаковості. Слово *краще* як частка втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови, набуває категоріального значення модальності. Сема «міра вияву чогось» є спільною для аналізованих омонімів, тому трактуємо їх як синкретичні одиниці.

Куди́[1] – прислівник, ознаковість (куди?). Незмінюваний. Обставинний. Приєднує підрядні речення місця (у поєднанні зі словом-відповідником *туди* в головному реченні (СМО, с. 246).

Після цього двері відчинено і вони вийшли на цей раз не туди, ***куди*** *звикли виходити з тюремних дверей — цебто не в управління, а на внутрішнє тюремне подвір'я* («Сад Гетсиманський»).

Куди́[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для вираження сумніву у можливості чогось (СМО, с. 247).

Утікати!.. Ге, ***куди там****! Я повернулась і ляснула в неї зопалу з дробовика, мов у горобця* («Тигролови»).

Прислівник *куди* має частиномовне значення ознаковості, у реченні виступає в ролі обставини. У результаті транспозиції сполука *куди там* як частка набуває частиномовного значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Подана омопара є синкретичним утворенням, адже обидва омоніми виражають сему локативності.

Лі́пше[1] – прислівник, ознаковість (як?, якою мірою?). Незмінюваний. Означальний. Вищий ступінь до *добре* (СМО, с. 261).

Жили ми тут ***ліпше****, як дома. Це була наша друга Україна, нова Україна, синку, але щасливіша* («Тигролови»).

Лі́пше[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для підкреслення переваги якоїсь дії (СМО, с. 261).

— Ви ***ліпше*** *запишіть пункт знущання беззаконно над людиною, та ще й пролетарського походження, — проговорив Андрій* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *ліпше* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Слово *ліпше* як частка набуває частиномовного значення модальності, втрачає прислівникові ознаки. Сема «міра вияву чогось» є спільною для аналізованої омопари, тому трактуємо її як синкретичне утворення.

Навпаки́[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?). Незмінюваний. Означальний. Зовсім інакше, протилежно чому-небудь (СМО, с. 289).

Тепер ***навпаки*** *— він хотів самоти* («Сад Гетсиманський»).

Навпаки́[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Підсилює те, що виражається всупереч очікуваному зі змісту попереднього речення (СМО, с. 289).

Стрелити, щоб розігнати — не можна, бо сікача не злякаєш. ***Навпаки****, він розлютиться, то певно геть увесь виворотень розтрясе* («Тигролови»).

Прислівник *навпаки* має категоріальне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Лексема *навпаки* як частка набуває частиномовного значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Сема «зовсім інакше» характерна для аналізованих слів, тому класифікуємо їх як синкретичні одиниці.

Нема́ / нема́є[1] – прислівник, ознаковість. Незмінюваний. Предикативний. Бути відсутнім, бракувати, не вистачати, виходити з ужитку (СМО, с. 311).

То йшла молодість, і ні до кого їй ***нема*** *ніякого діла* («Тигролови»).

Нема́ / нема́є[2] – частка, модальність. Заперечна. У поєднанні із питально-відносними займенниками і займенниковими прислівниками уживається для заперечення (СМО, с. 312).

Ви жорстоко помилитеся, якщо думатимете, що з вами хтось тут буде панькатись. Нам ***нема*** *коли панькатись* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *нема (немає)* виражає частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію присудка. Слово *нема (немає)* як частка втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника, набуває категоріального значення модальності. Подана омопара є синкретичним утворенням, адже вихідне слово і транспозит має спільну сему заперечення.

Про́сто[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Неважко, легко для розуміння, здійснення (СМО, с. 408).

Виходить, що є тут щось таке, що не піддається зрозумінню так ***просто*** («Сад Гетсиманський»).

Про́сто[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для підкреслення значення якого-небудь слова або всього речення (СМО, с. 410).

За річкою, продираючись на стежку, сік ножем верболіз, стинав гілки, що заважали ***просто*** *йти, — шукав ножеві застосування* («Тигролови»).

Просто – прислівник, характеризується категоріальним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Лексема *просто* як частка набуває частиномовного значення модальності, втрачає морфологічні і

синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Сема «звичайно» притаманна обом омонімам, тому це синкретичні одиниці.

Рі́вно[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Без викривлень і закрутів (СМО, с. 429).

Тоді Григорієві важко було держати байду ***рівно****, але він напружував усі сили* («Тигролови»).

Рі́вно[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для актуалізації суб'єкта, об'єкта, ознаки тощо (СМО, с. 429).

Тарілок ***рівно*** *стільки, скільки арештантів, а води в них понабирано, щоб було що пити, бо з камери до вбиральні й до води водять, бач, тільки тричі на день — уранці й ввечері "на оправку" та в обід пускають на пару хвилин мити посуд* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *рівно* має частиномовне значення ознаковості, виступає в ролі обставини в реченні. Слово *рівно* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачаючи прислівникові ознаки. Омопара є синкретичним утворенням, адже подані омоніми виражають сему способу дії.

Са́ме[1] – прислівник, ознаковість (де?, коли?, як?). Незмінюваний. Обставинний. У цей час, у цей момент (СМО, с. 440).

Саме *проходила колона так званих "неповнолітніх правопорушників", повертаючись з прогулянки, як розвантажували машину* («Сад Гетсиманський»).

Са́ме[2] – частка, модальність. Підсилювально-видільна. Уживається для виділення, більшої конкретизації особи чи предмета, для підсилення ознаки тощо (СМО, с. 440).

Але тут бачив, що може бути побитий, і то ***саме*** *дівчиною* («Тигролови»).

Прислівник *саме* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції лексема *саме* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Сема «конкретизувати щось» є спільною для аналізованих слів, тому трактуємо їх як синкретичні одиниці.

Собі́[1] – займенник, вказівність (кому?). Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні відмінка (дав.). Зворотний. Вказує на спрямованість дії на самого себе, замінюючи за змістом особові займенники (СМО, с. 241).

*На нічліг хлопці влаштували **собі** окрему квартиру під стіжком, бо ж "у хаті душно, інше діло стіжок"* («Тигролови»).

Собі́[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається при дієсловах, а також при інших словах, які виконують роль присудка, підкреслюючи, що дія відбувається вільно, незалежно (СМО, с. 472).

*Та час плинув, сподіванки не здійснювались, і тоді приходила байдужість, люди махали рукою — нехай ті події як **собі** знають, Аллах з ними* («Сад Гетсиманський»).

Займенникова словоформа *собі* виражає частиномовне значення вказівності, виконує синтаксичну функцію додатка в реченні. Під час транспозиції слово *собі* як частка втрачає займенникові ознаки, набуває категоріального значення модальності. Синкретизм омопари виявляється на рівні однакової форми. Простежити спільність сем важко, адже займенникам властива абстрактна семантика.

Спра́вді[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Насправді, дійсно (СМО, с. 478).

*Ті кроки справляють **справді** тяжке, гнітюче враження, особливо на малодухих* («Сад Гетсиманський»).

Спра́вді[2] – частка, модальність. Питальна. Уживається для вираження сумніву в чому-небудь (СМО, с. 478).

*А Грицько витріщив очі: — Ні, **справді**? Шо це ти надумав?* («Тигролови»).

Справді – прислівник, виконує синтаксичну функцію обставини в реченні, характеризується частиномовним значенням ознаковості. *Справді* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Семи «насправді», «дійсно» є

спільними для аналізованих омонімів, тому класифікуємо їх як синкретичні одиниці.

Такéˈ[1] – займенник, вказівність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (с. р.), числа (одн.), відмінка (наз., знах.). Указує на загальну якість, властивість чого-небудь (СМО, с. 500).

На кожній станції, де тільки експрес зупинявся, щось було нове, ***таке****, що ще ніхто не бачив з них* («Тигролови»).

Такéˈ[2] – частка, модальність. Підсилювально-видільна. Уживається для виділення, більшої конкретизації особи чи предмета, для підсилення ознаки тощо (СМО, с. 500).

Ви знаєте, що ***таке*** *"єжовські рукавиці"? Ні? Нічого, взнаєте* («Сад Гетсиманський»).

Займенникова словоформа *таке* має частиномовне значення вказівності, виконує синтаксичну функцію частини складеного іменного присудка. Лексема *таке* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Синкретизм омопари виявляється на рівні однакової форми. Виявити спільність сем важко, що зумовлено абстрактною семантикою займенника.

Тáм[1] – прислівник, ознаковість (де?, коли?). Незмінюваний. Обставинний. Уживається при вказуванні на місце, що є більш віддалене, порівняно з іншим, ближчим (СМО, с. 504).

Почуття людей, які раптом уявили ***там****, за брамою, своїх дружин, взятих "по дєлу мужа", матерів, сестер, наречених* («Сад Гетсиманський»).

Тáм[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Виражає сумнів у реальності або можливості здійснення чого-небудь (СМО, с. 505).

Злість мене бере. Ну, думаю, ще трохи та й буде він проситися. ***Де там!*** («Тигролови»).

Прислівник *там* виражає частиномовне значення ознаковості, виступає в ролі обставини в реченні. Сполука *де там* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного

слова. Омопара є синкретичним утворенням, адже обидвом омонімам притаманна сема локативності.

Те́ж[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Так само, таким же чином (СМО, с. 507).

*Люди **теж** нічого особливого не гомоніли, вони більше помовчували* («Тигролови»).

Те́ж[2] – частка, модальність. Вказівна. Уживається для вираження несхвального, іронічного або негативного ставлення до кого-, чого-небудь (СМО, с. 508).

*За дверима засміялось, потім сплюнуло і прохрипіло єхидно і так само, як і перше, злобно: — Авжеж... Тільки ти трохи почекай... **Теж** мені "земляк"! — сплюнуло ще раз і пішло геть* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *теж* характеризується категоріальним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Однак лексема *теж* як частка втрачає прислівникові ознаки, набуває категоріального значення модальності. Наведена омопара є синкретичним утворенням, адже обидва омоніми виражають сему способу дії.

Ті́льки[1] – прислівник, ознаковість (коли?, якою мірою?). Незмінюваний. Обставинний. Майже зараз, щойно (СМО, с. 511).

*Андрій **тільки** помітив, що коло буцигарні стояла якась тичба людей з білими торбами, оточена вартою, озброєною рушницями з примкненими багнетами* («Сад Гетсиманський»).

Ті́льки[2] – частка, модальність. Обмежувальна. Уживається з обмежувально-видільним відтінком, у значенні лише; ніхто інший, ніщо інше, як; ні в якому іншому місці, ні в який інший час і т. ін., крім (СМО, с. 511).

*Він пригадує ті задушливі безсонні ночі, що **тільки** йому одному відомі* («Тигролови»).

Прислівник *тільки* виражає категоріальне значення ознаковості, виступає в ролі обставини. У результаті транспозиції лексема *тільки* як частка набуває частиномовного значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки

вихідної частини мови. Наведені омоніми є синкретичними одиницями, адже їх об’єднує сема локативності.

Тобі́[1] – займенник, вказівність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні особи (2-ої), числа (одн.), відмінка (дав.). Уживається при фамільярному звертанні до однієї особи (СМО, 514).

Та не зводься і не витріщай дуже очей, бо ***тобі*** *ще не можна...* («Тигролови»).

Тобі́[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для вираження здивування, роздратування, погрози, тощо (СМО, с. 514).

Не Львов, а просто ***тобі*** *янгол, несправедливо повержений в морок кромішній* («Сад Гетсиманський»).

Займенникова словоформа *тобі* має частиномовне значення вказівності, виконує синтаксичну функцію додатка. Слово *тобі* як частка втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова, набуває категоріального значення модальності. Синкретизм простежуємо на рівні однакової форми. Спільність сем виявити важко, що зумовлено абстрактною семантикою займенника.

То́й[1] – займенник, вказівність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ч. р.), числа (одн.), відмінка (наз., знах.). Уживається для підкреслення емоційного ставлення до осіб, предметів, явищ і т. ін. (СМО, 516).

Треба розкаятися, щоб ***той*** *хліб народний жерти…*(«Сад Гетсиманський»).

То́й[2] – частка, модальність. Вказівна. Уживається для заповнення паузи під час запинки у мовленні, за наявності труднощів у доборі слова, а також замість якого-небудь слова або словосполучення (СМО, с. 517).

Парубок біля вікна, майнувши чубом, чіпляє сідло на гак, а батько: — Поїдеш у Київ, Грицьку, та ***той****... Іди лишень сідлай коні* («Тигролови»).

Займенник *той* характеризується частиномовним значенням вказівності, виконує синтаксичну функцію узгодженого означення. У результаті транспозиції лексема *той* як частка втрачає морфологічні і синтаксичні займенникові ознаки,

набуває категоріального значення модальності. Виокремлюємо явище синкретизму на рівні однакової форми. Спільність сем виявити важко, що пов'язане з абстрактною семантикою займенника.

Щé / іщé[1] – прислівник, ознаковість (як?, до якої міри?, доки?, відколи?). Незмінюваний. Означальний / Обставинний. Указує на тривалість дії (СМО, с. 591).

Смішно, наївно, торкнула долонею за уста, що на них ***ще*** *горів поцілунок...* («Тигролови»).

Щé / іщé[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Переважно в сполученні із займенниками та прислівниками підкреслює, підсилює виражене речення або окремим словом, надаючи певної виразності висловленому (СМО, с. 592).

Того, який ***ще*** *їх не прирік на страту, а прирік інший, якого вони все-таки не визнають за Цезаря, і через те тут сидять* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *ще (іще)* виконує синтаксичну функцію обставини, виражає частиномовне значення ознаковості. Лексема *ще (іще)* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки прислівника. Сема «конкретизувати дії /ознаку / особу» є спільною для поданих омонімів, тому це синкретичні одиниці.

Щóйно[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний. Обставинний. Зовсім недавно, тільки що (СМО, с. 598).

За хвилину те місце, де він ***щойно*** *стояв, і навколо нього захопили вепри* («Тигролови»).

Щóйно[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Переважно в сполученні із займенниками і прислівниками. Уживається для увиразнення чого-небудь (СМО, с. 598).

Сергєєв — то був всього тільки хлопчак. ***Щойно*** *тепер ви побачите, що то таке — слідство! Ясно?* («Сад Гетсиманський»).

Щойно – прислівник, має частиномовне значення ознаковості і виконує синтаксичну функцію обставини. Лексема *щойно* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки

мотивувального слова. Омопара є синкретичним утворенням, адже наведені омоніми об’єднує сема темпоральності.

Щора́зу / щора́з[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний. Обставинний. Кожного разу (СМО, с 600).

Мінялись краєвиди, мінялись настрої; мінялась флора, люди, обрії. Все вражало новиною, ***щораз****, то чудовішою* («Тигролови»).

Щора́зу / щора́з[2] – частка, модальність. Підсилювальна. У сполученні з прикметниками і прислівниками вищого ступеня порівняння указує на поступове збільшення вияву дії, якості і т. ін. (СМО, с. 600).

Люди тільки бачили його синці, його хворобливо запалені очі, жахливу, ***щораз*** *більшу виснаженість фізичну й нервову, бачили, що він тане, як віск, з дня на день, з години на годину, і позирали на нього тоскно* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *щораз (щоразу)* характеризується частиномовним значенням ознаковості, виступає в ролі обставини в реченні. Лексема *щораз (щоразу)* як частка втрачає прислівникові ознаки, набуває категоріального значення модальності. Аналізовані омоніми мають спільну сему темпоральності, тому трактуємо їх як синкретичні одиниці.

Яке́[1] – Займенник, вказівність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії у граматичному значенні роду (с. р.), числа (одн), відмінка (наз., знах.). Відносний. уживається для приєднання підрядних з’ясувальних та означальних речень (СМО, с. 607).

Це якесь дике непорозуміння, якщо судити з того обвинувачення, ***яке*** *мені пред'явлено* («Сад Гетсиманський»).

Яке́[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для підсилення виявлення міри якості, ознаки і т. ін. (СМО, с. 607).

Вода ж тече згори вниз, а от маєш: високо в сопках — і багно. Та ***яке*** *багно!* («Тигролови»).

Займенник *яке* має частиномовне значення вказівності, виступає в ролі узгодженого означення. Слово *яке* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова.

Синкретизм виокремлюємо на рівні однакової форми. Абстрактна семантика займенника унеможливлює виявлення спільних сем в омопарі.

Якра́з[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. У цей час, у цей момент (СМО, с. 608).

В кожнім разі вони не спізнилися і прийшли додому саме ***якраз*** («Тигролови»).

Якра́з[2] – частка, модальність. Підсилювально-видільна. Уживається для виділення, більшої конкретизації особи чи предмета, для підсилення ознаки тощо (СМО, с. 608).

"Є такі наглядачі-собачники, що зумисне виганяють в'язнів з убиральні ***якраз*** *на половині, не давши ані вмитися, ані оправитися, і нічого, брат, не зробиш. Ще й кватирку зачине, потім в камері, щоб і очі людям на лоба виперло від задухи, за кару..." — це Охріменко до Андрія* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *якраз* характеризується частиномовним значенням ознаковості, у реченні виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції *якраз* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Омопара є синкретичним утворенням, бо подані омоніми мають спільну сему темпоральності.

Отже, у аналізованих творах Івана Багряного виокремлено 32 одиниці, які зазнають партикуляції. Утворюють групу синкретично-недиференційованих функціональних омонімів прислівники та займенники з відповідними похідними частками.

3) Синкретично-потенційні функціональні омоніми:

Дале́ко[1] – прислівник, ознаковість (де?, куди?, коли?, як?). Незмінюваний. Обставинний. На великій відстані від кого-, чого-небудь (СМО, с. 146).

Було добре видно обабіч залляті сонцем галявини. Йти було ***далеко*** («Тигролови»).

Дале́ко (не)[2] – частка, модальність. Підсилювальна. Уживається для підсилення заперечення (СМО, с. 147).

Хоч справжній зміст цієї формули ***далеко не*** *ясний* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *далеко* виражає частиномовне значення ознаковості, виступає в реченні в ролі обставини. У результаті транспозиції сполука *далеко не* як частка втрачає прислівникові ознаки, набуває категоріального значення модальності. Подана омопара є синкретичним утворенням, адже вихідне слово і транспозит поєднує сема локативності.

Щонайме́нше[1] – прислівник, ознаковість (як?, якою мірою?).Незмінюваний. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні ступеня порівняння. Означальний / Предикативний. Вищий ступінь до мало (СМО, с. 599).

Туди було ***щонайменше*** *600 метрів* («Тигролови»).

Щонайме́нше[2] – частка, модальність. Обмежувально-видільна. Уживається для підсилення значення обмеження за мінімальними параметрами (СМО, с. 599).

Запитання було раптове і ***щонайменше*** *дивне, якщо не безглузде* («Сад Гетсиманський).

Прислівник *щонайменше* має частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. Лексема *щонайменше* як частка набуває категоріального значення модальності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Сема «міра вияву ознаки» є спільною для аналізованих слів, тому це синкретичні одиниці.

Щó́сь[1] – прислівник, ознаковість (чому?, через що?, з якої причини?, якою мірою?). Означальний. При назвах міри вживається на позначення приблизної кількості (СМО, с. 600).

З групи жидів, яких теж було ***щось*** *біля 30 й які майже всі йшли під рубрикою "троцькісти", чи не найяскравішим був такий Львов* («Сад Гетсиманський»).

Щó́сь[2] – частка, модальність. Вірогідна. Уживається для вираження неповної достовірності, сумніву, непевності щодо висловленого в реченні (СМО, с. 600).

Замовив коньяк, пив. Але хміль ***щось*** *не брав* («Тигролови»).

Прислівник *щось* характеризується категоріальним значенням ознаковості, у реченні виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції слово *щось* як частка втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова, набуває категоріального значення модальності. Сема «недостовірність у сказаному» є спільною для аналізованих омонімів, тому це синкретичні одиниці.

Групу синкретично-потенційних функціональних омонімів утворюють 3 одиниці, які піддаються процесам партикуляції. Переходять у частку прислівники.

Отже, усього у творах «Тигролови» та «Сад Гетсиманський» Івана Багряного зафіксовано 40 слів самостійних частин мови, які зазнають партикуляції. Здебільшого властивість переходити у частки мають прислівники та займенники, та зафіксовані і поодинокі приклади партикуляції прикметників та дієслів.

2.4. Процес інтер'єктивації

Інтер'єктивація – морфолого-синтаксичний спосіб словотворення, який полягає у переході слів інших частин мови у вигук. У сучасній українській мові піддаються процесу інтер'єктивації іменники, прикметники, прислівники, дієслова. Транспозиційний потенціал слів, переходять у вигуки, закладений в їхній семантиці. Такі зрушення в системі частин мови зумовлюють виникнення функціональних омонімів, які на практиці важко розмежувати. Ускладнює зарахування слова до певної частини мови явище синкретизму, тобто злитість різних ознак в одній формі.

1) Синкретично-диференційовані функціональні омоніми:

Ба́ч[1] – дієслово, процесуальність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні виду (недок.), способу (наказ.), особи (2-ї), числа (одн.). Сприймати зором (СМО, с. 43) . У творах «Сад Гетсиманський» і «Тигролови» Івана Багряного не вживається.

Ба́ч[2] – вигук, інтер'єктивність. Емоційний. Уживається для вираження здивування, захоплення, докору, незадоволення (СМО, с. 42).

*Диво, **бач**! "Хохли" тигрів живцем ловлять!* («Тигролови»).

***Бач**! Володарі йдуть в історію! Змикають порваний її ланцюг.* («Сад Гетсиманський»).

Дієслово *бачити* застигає в одній із своїх словоформ, яка втрачає категоріальне значення процесуальності, перестає виконувати синтаксичну функцію присудка. Словоформа *бач* набуває частиномовного значення інтер'єктивності, переходить у групу емоційних вигуків, втрачаючи морфологічні і синтаксичні ознаки. Транспозит *бач* пов'язаний із семантикою дієслова, тому трактуємо його як синкретичне утворення. Сема «звернути увагу, глянути на щось» є притаманною для обох омонімів.

Отже, у проаналізованих творах Івана Багряного виявлено лише одне слово, яке зазнає інтер'єктивації та утворює групу синкретично-диференційованих функціональних омонімів.

2) Синкретично-недиференційовані функціональні омоніми:

Бі́да[1] – іменник, предметність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ж. р.), числа (одн.), відмінка (наз.). Нещаслива пригода, подія, що завдає кому-небудь страждання (СМО, с. 47).

*Лише **біда** в тім, що кожен до поняття добра підходить із своєю душею, зі своєю міркою* («Сад Гетсиманський»).

Бі́да[2] – вигук, інтер'єктивність. Емоційний. Уживається при вираженні душевних страждань, викликаних горем, лихом (СМО, с. 48).

*От **біда**... Ну, та на війні не без убитих.... Може, й заживе...* («Тигролови»).

Іменник *біда* має частиномовне значення предметності, виконує синтаксичну функцію підмета. У результаті транспозиції *біда* як вигук набуває категоріального значення інтер'єктивності, втрачає морфологічні ознаки самостійної частини мови і притаманну синтаксичну функцію, адже вигук не виступає членом речення. Аналізовані слова мають спільну сему негативної оцінки, тому це синкретичні одиниці.

Бо́же[1] – іменник, предметність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ч. р.), числа (одн.), відмінка

(кличн.). Творець всесвіту, Всевишній (СМО, с. 52). У проаналізованих творах Івана Багряного не вживається.

Бо́же[2] – вигук, інтер'єктивність. 1. Емоційний. Уживається для вираження здивування, радості, страждання (СМО, с. 53).

Але він не договорив — те, що він узяв за жінку, зойкнуло здавленим дівочим голосом і припало до нього: — О, ***Боже****!! Ой,* ***Боже****!!! Андрію!? Андрієчку!.. Ти?! Господи!..* («Сад Гетсиманський»).

2. Етикетний. Уживається як компонент вітання разом зі словами поможи, помагай, дай із побажанням успіхів тому, хто щось робить (СМО, с. 53).

Випили по одній і по другій. ***"Дай, Боже****!" І мовчки, наполегливо їли, не марнуючи часу. Стара упадала коло них і журилась* («Тигролови»).

Іменник *Бог* має категоріальне значення предметності, вступає у відношення міжчастиномовної омонімії лише у кличному відмінку. Словоформа **Боже** застигає, набуваючи частиномовного значення інтер'єктивності; втрачає морфологічні ознаки вихідного слова, входить до групи емоційних вигуків. Крім того, у поєднанні зі словами *поможи, помагай, дай* становить групу етикетних вигуків. Іменниковій словоформі *Боже* властиве сильне емоційне начало, тому цю омопару об'єднує сема емоційності, що переконує у синкретичній природі поданих омонімів.

Вперéд / упере́д[1] – прислівник, ознаковість (куди?, як?, коли?). Незмінюваний. Обставинний. У напрямі поступального руху; протилежне назад (СМО, с. 109).

Його гнала ***вперед*** *надзвичайна впертість, сто разів випробувана і загартована мужність* («Тигролови»).

Вперéд / упере́д[2] – вигук, інтер'єктивність. Імперативний. Уживається як наказ, спонукання рухатися в напрямі перед собою (СМО, с. 110).

Ніхто не сміє відставати!." Туди, туди, ***вперед****! Швидше! Швидше!.. Вони біжать...* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *вперед* має частиномовне значення ознаковості. У реченні виконує синтаксичну функцію обставини. Унаслідок транспозиції набуває

категоріального значення інтер'єктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні особливості вихідної частини мови, входить до групи імперативних вигуків. Сема «рухатися в певному напрямку» властива для обох омонімів, тому класифікуємо їх як синкретичні одиниці.

Го́споди[1] – іменник, предметність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ч. р.), числа (одн.), відмінка (кличн.). Одна з назв Бога у християн (СМО, с. 136).

З такою пикою тільки в нетрях і жити та живих і мертвих полохати. При таких літах – і така у вас, прости ***Господи****, мордяка!* («Тигролови»).

Го́споди[2] – вигук, інтер'єктивність. Емоційний. Уживається для вираження подиву, нетерпіння, досади (СМО, с. 136).

Господи*! Все заборонено, бо це все "вороги народу", над якими ведеться слідство* («Сад Гетсиманський»).

Іменник *Господь* має частиномовне значення предметності, вступає у відношення міжчастиномовної омонімії лише в кличному відмінку. Словоформа *Господи* характеризується застиглістю форми, втрачає морфологічні ознаки мотивувального слова, набуває категоріального значення інтер'єктивності і входить до групи емоційних вигуків. Іменникова словоформа Господи виражає сильне емоційне начало, тому спільною для поданих слів є сема емоційності, що переконує у синкретичній природі омонімів.

Ли́хо[1] – іменник, предметність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (с. р.), числа (одн.), відмінка (наз., знах.). Обставина, подія, що зумовлює страждання (СМО, с. 257).

Вся камера переживала його ***лихо*** *й співчувала йому* («Сад Гетсиманський»).

Ли́хо[2] – вигук, інтер'єктивність. Емоційний. Уживається при вираженні горя, нещастя (СМО, с. 258).

Тікати чи не тікати? Ой ***лихо****...* («Тигролови»).

Іменник лихо виражає категоріальне значення предметності, виступає у реченні додатком. У результаті транспозиції лексема *лихо* набуває

частиномовного значення інтер'єктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови, входить до групи емоційних вигуків. Подана омопара є синкретичним утворенням, адже спільною для аналізованих слів є сема негативної оцінки.

Мерщи́й[1]– прислівник, ознаковість (як?, яким способом?). Незмінюваний. Означальний. Якомога швидше, скоріше (СМО, с. 270).

Умираючи, старий Чумак, старий коваль, наказав був усіх синів своїх до себе ***мерщій*** *згукати, телеграму вдарити, щоб* ***мерщій*** *поспішали, поки ще він живий* («Сад Гетсиманський»).

Мерщи́й[2] – вигук, інтер'єктивність. Імперативний. Уживається для пришвидшення дії (СМО, с. 270).

Він шпарко схоплюється на ноги. А Боже мій! ***Мерщій****!.. Кидається чимдуж, точачись, плутаючись у бур'яні, поспішає, поспішає* («Тигролови»).

Прислівник *мерщій* має частиномовне значення ознаковості. У реченні виконує синтаксичну функцію обставини. Унаслідок транспозиції слово *мерщій* змінює категоріальне значення на інтер'єктивність, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова, входить до групи імперативних вигуків. Сема «швидше» є спільною для аналізованих омонімів, тому це синкретичні одиниці.

Наре́шті[1] – прислівник, ознаковість (коли?). Незмінюваний. Обставинний. Після чого-небудь, у кінці чогось (СМО, с. 301).

Видряпавшись ***нарешті*** *на гору, похитуючись і важко дихаючи, стежкою йшла двонога істота* («Тигролови»).

Наре́шті[2] – вигук, інтер'єктивність. Емоційний. Уживається для вираження радості, захоплення, задоволення (СМО, с. 302).

— Ага, надумав? ***Нарешті****!.. Ну, говори. — Сергєєв, виразно зрадів, що до нього заговорено* («Сад Гетсиманський»).

Нарешті – це прислівник, який має частиномовне значення ознаковості і виконує роль обставини в реченні. Лексема *нарешті* як вигук набуває категоріального значення інтер'єктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні

особливості мотивувального слова; належить до групи емоційних вигуків. Сема «у кінці чогось» є спільною для обох омонімів, тому це синкретичні одиниці.

Ота́к[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?). Незмінюваний. Означальний. Ось таким чином (СМО, с. 348).

— ***Отак*** *і ти, гад, ревітимеш зараз, як паротяг!* («Сад Гетсиманський»).

Ота́к[2] – вигук, інтер'єктивність. Емоційний. Уживається при вираженні здивування, незадоволення (СМО, с. 348).

*Київське ОГПУ — НКВД... **Отак!** Утікав, утікав і потрапив назад... Як же це?..* («Тигролови»).

Прислівник *отак* виражає частиномовне значення ознаковості і виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції лексема *отак* набуває категоріального значення інтер'єктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови, входить до групи емоційних вигуків. Подана омопара є синкретичним утворенням, бо спільною для прислівника і вигука є сема способу дії.

Отако́ї[1]– займенник, вказівність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ж. р.), числа (одн.), відмінка (род.). Уживається при узагальненому вказуванні на якості, властивості того, про що йде мова (СМО, с. 349).

— *Чи не бачив **отакої** от хустки? А чи не бачив **отакої** от кохти?* («Сад Гетсиманський»).

Отако́ї[2] - вигук, інтер'єктивність. Емоційний. Уживається при вираженні здивування, незадоволення (СМО, с. 349).

*І Нерпа ж із ним... **Отакої!..*** («Тигролови»).

Займенникова словоформа *отакої* характеризується категоріальним значенням вказівності і виконує синтаксичну функцію узгодженого означення. Слово *отакої* як вигук набуває частиномовного значення інтер'єктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова, входить до групи емоційних вигуків. Семантика займенників є дуже абстрактною, тому

констатувати певну спільність сем в омонімах доволі важко. Синкретизм простежується на рівні однакової форми.

Проба́ч (-те)[1] – дієслово, процесуальність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні виду (недок., док.), способу (наказ.), особи (2-ї), числа (одн., мн.). Виявляючи поблажливість до кого-небудь, прощати щось, вибачати (СМО, с. 406). У творах «Сад Гетсиманський» і «Тигролови» Івана Багряного не вживається.

Проба́ч (-те)[2] – вигук, інтер'єктивність. Імперативний. Уживається як слово, яким намагаються привернути чиюсь увагу (СМО, с. 406).

— ***Пробачте****, ви до мене?* («Тигролови»).

Пробачте*, скажіть, громадянине Жгут, чи ви знаєте ось цю людину?* («Сад Гетсиманський»).

Дієслово *пробачити* вступає у відношення міжчастиномовної омонімії в одній із своїх словоформ. Характеризується частиномовним значенням процесуальності, виконує синтаксичну функцію. У результаті транспозиції дієслівна словоформа *пробачте* набуває частиномовного значення інтер'єктивності, переходить у групу імперативних вигуків, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Транспозит *пробач (-те)* пов'язаний із семантикою дієслова. Сема «поблажливе ставлення до когось» є притаманною для обох омонімів, тому кваліфікуємо їх як синкретичні одиниці.

Прости́ (-и́ть)[1] – дієслово, процесуальність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні виду (недок.), способу (наказ.), особи (2-ї), числа (одн., мн.). Пробачити чию-небудь провину; виявити поблажливість до когось (СМО, с. 408).

Простіть *і побажайте мені, як бажаю я вам...* («Тигролови»).

Прости́ (-и́ть)[2] – вигук, інтер'єктивність. Етикетний. Уживається як слово, яким виражають прохання пробачити провину (СМО, с. 408).

Простіть*, коли чим завинив, може, вже не побачимось (і посміхнувся), хіба на тім світі...* («Тигролови»).

Дієслівна словоформа *прости (-іть)* має катгоріальне значення процесуальності, виконує синтаксичну функцію присудка. Транспозит *прости (-іть)* набуває частиномовного значення інтер'єктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова, входить у групу етикетних вигуків. Обидва омоніми мають спільну сему «пробачати», тому це синкретичні одиниці.

Прощáй (-те)[1] – дієслово, процесуальність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні виду (недок.), способу (наказ.), особи (2-ї), числа (одн., мн.). Пробачити чию-небудь провину; виявити поблажливість до когось (СМО, с. 415). У творах «Сад Гетсиманський» і «Тигролови» Івана Багряного не вживається.

Прощáй (-те)[2] – вигук, інтер'єктивність. Уживається як формула прощання при розлуці, розставанні, а також наприкінці листа. (СМО, с. 415).

***Прощай**, падь Голуба. Щастило нині, дай Боже й на той рік!* («Тигролови»).

*Або — "**Прощай**, мама!". І т. п.* («Сад Гетсиманський»).

Дієслово *прощати* виражає частиномовне значення процесуальності і виконує синтаксичну функцію в реченні. У відношення міжчастиномовної омонімії вступає в 2 ос. одн. наказового способу. Дієслівна словоформа *прощай*, втрачаючи морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова, набуває частиномовного значення інтер'єктивності, входить у групу етикетних вигуків. Сема «просити пробачення» є характерною для цієї омопари, тому це синкретичне утворення.

Пустé[1] – прислівник, ознаковість. Незмінюваний. Предикативний. Не варто уваги або зусиль (СМО, с. 418).

*Ніж був зовсім іржавий, аж чорний, але то **пусте*** («Тигролови»).

Пустé[2] – вигук, інтер'єктивність. Емоційний. Уживається для вираження оцінки (подій, явищ, тощо) із значенням «дрібниця!», «дурниця!» (СМО, с. 418).

*— Е, **пусте**! Вона он уже не брикається, бачите, як рота роззявила, як сорока в жнива...* («Тигролови»).

Прислівник *пусте* виражає частиномовне значення ознаковості й виконує синтаксичну функцію присудка. У результаті транспозиції лексема *пусте* набуває категорійного значення інтер'єктивності, входить до групи емоційних вигуків, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Сема «не варто уваги або зусиль» є спільною для поданих омонімів, тому це синкретичні одиниці.

Скажи́ (-і́ть)[1] – дієслово, процесуальність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні виду (док.), способу (наказ.), особи (2-ї), числа (одн., мн.). Наказати, звеліти, запропонувати кому-небудь зробити щось (СМО, с. 458).

— Ти б послухав, що ти молов тут п'ять днів, кидаючись, як божевільний. Думали, що ти й дуба даси. ***Скажи*** *спасибі матері та батькові...* («Тигролови»).

Скажи́ (-і́ть)[2] – вигук, інтер'єктивність. Емоційний. Залежно від інтонації виражає здивування, обурення, недовіру, роздратування (СМО, с. 458).

Андрій аж озирнувся. "І ти ***скажи****! Яке знамените прізвище і як вона його геніально зіпсувала, га!?"* («Сад Гетсиманський»).

Дієслово *сказати* має частиномовне значення процесуальності, виступає у реченні присудком. У результаті транспозиції дієслівна словоформа *скажи (-іть)* входить до групи емоційних вигуків, набуває категоріального значення інтер'єктивності, втрачаючи морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Омопара є синкретичним утворенням, адже обидва слова виражають сему наказу.

Сла́ва[1] – іменник, предметність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ж. р.), числа (одн.), відмінка (наз.). Загальна думка про кого-, що-небудь; репутація (СМО, с. 464).

Либонь, душу їм пропекли тим братом, і тільки добра ***слава*** *Чумакового роду в цілому могла захистити хлопців і зрівноважити такий родинний гріх — наявність серед усіх одного "ворога народу"* («Сад Гетсиманський»).

Сла́ва[2] – вигук, інтер'єктивність. Імперативний. Виражає схвалення, визнання (СМО, с. 464).

*І беріть, беріть тих мрійнооких самиць за правом сильного! Любітесь! Множтесь!.. **Слава** хоробрим! **Слава** сильним!* («Тигролови»).

Іменник *слава* має частиномовне значення предметності, виступає в синтаксичній функції підмета. У результаті транспозиції *слава* як вигук набуває категоріального значення інтер'єктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови, входить до групи імперативних вигуків. Спільною для омонімів є сема позитивної оцінки, тому це синкретичні одиниці.

Стру́нко[1] – прислівник, ознаковість (як?). Незмінюваний. Означальний. Навитяжку, не рухаючись і не розмовляючи (СМО, с. 488).

*Рибалко став на **струнко:** — Так... — І подав пакет, запечатаний сургучем* («Сад Гетсиманський»).

Стру́нко[2] – вигук, інтер'єктивність. Імперативний. Уживається як команда, що вимагає стояти виструнчившись, навитяжку, не рухаючись і не розмовляючи (СМО, с. 488)

*А потім одійшов до дверей і гримнув: — **Струнко!**..* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *струнко* характеризується категоріальним значенням ознаковості, виконує синтаксичну функцію обставини. *Струнко* як вигук відображає частиномовне значення інтер'єктивності, входить до групи імперативних вигуків, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Семи «навитяжку», «не рухаючись і не розмовляючи» є спільними для аналізованих омонімів, тому це синкретичні одиниці.

Таке́[1] – займенник, вказівність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (с. р.), числа (одн.), відмінка (наз., знах.). Означальний. Указує на високий ступінь виявлення певної ознаки, властивості, якості, стану когось, чогось: перед прикметниками, виступаючи в значенні, близькому до слова дуже (СМО, с. 500).

*У віччу темніє й плавають жовті, сизі, червоні кола — то **таке** сліпуче, нестерпно сліпуче сонце* («Сад Гетсиманський»).

Таке́[2] – вигук, інтер'єктивність. Емоційний. Уживається для вираження здивування (СМО, с. 500).

*Дівчина: — Ясно — заблудив... — А в голосі така щирість, аж серце Григорієві тьохнуло. Грицько: — І **таке**! Цей заблуде!* («Тигролови»).

Займенник *таке* має частиномовне значення вказівності і виступає узгодженим означенням у реченні. У результаті транспозиції лексема *таке* втратила морфологічні і синтаксичні особливості вихідної частини мови, набула категоріального значення інтер'єктивності і почала входити до групи емоційних вигуків. Синкретизм в омопарі простежуємо на рівні спільною форми. Виявити спільність сем доволі важко, що зумовлено специфікою займенника як частини мови, якому властива розмитість та абстрактність семантики.

Ти́хо[1] – прислівник, ознаковість (як?, яким способом?, якою мірою?). Незмінюваний. Означальний. Майже беззвучно, безшумно (СМО, с. 509).

*Десь у верховіттях кедрів шепотів вітер, а внизу було **тихо** і затишно* («Тигролови»).

Ти́хо[2] – вигук, інтер'єктивність. Імперативний. Уживається як заклик до мовчання, додержання тиші (СМО, с. 510).

*"Цить, цить Галю!.. Цить сестро!.. **Тихо**... Боже ж мій, Галю! Галю!.. Як же це?! **Тихо, тихо**..." Але Галя не могла вгамуватися* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *тихо* має частиномовне значення ознаковості, виступає в ролі присудка в реченні. У результаті транспозиції лексема *тихо* втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови, набуває категоріального значення інтер'єктивності та входить до групи імперативних вигуків. Сема «бути безшумним» є спільною для аналізованих слів, тому це синкретичні одиниці.

Отже, у проаналізованих творах Івана Багряного виявлено 18 омопар, які класифікуємо як синкретично-недиференційовані функціональні омоніми. Зазнають інтер'єктивації іменники, прислівники та дієслова.

3) Синкретично-потенційні функціональні омоніми:

Го́ді[1] – прислівник, ознаковість. Незмінюваний. Предикативний. Не можна, немає можливості (СМО, с. 132).

*Говорив він таким барвистим і оригінальним діалектом, який, на жаль, **годі** відтворити будь-якою іншою мовою* («Сад Гетсиманський»).

Го́ді[2] – вигук, інтер'єктивність. Імперативний. Уживається як наказ, спонукання припинити що-небудь робити (СМО, с. 133).

— *Ну,* ***годі, годі****, — втрутився господар. — Знайшли час до розмови* («Тигролови»).

Прислівник **годі** має частиномовне значення ознаковості і виступає головним членом речення. У результаті транспозиції слово *годі* входить до групи імперативних вигуків і змінює категоріальне значення на інтер'єктивність, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Подана омопара є синкретичним утворенням, бо сама «припинення дії» властива обом омонімам.

До́сить[1] – прислівник, ознаковість (як?, наскільки?, якою мірою?). Незмінюваний. Предикативний. Треба припинити що-небудь (СМО, с. 165).

На першій же станції висідаю! ***Досить*** *з мене твоїх фантазій!* ***Досить*** *з мене кров пити!..* («Тигролови»).

До́сить[2] – вигук, інтер'єктивність. Імперативний. Уживається як наказ, спонукання припинити що-небудь робити (СМО, с. 165).

— *Ну,* ***досить****! — ляпає Великін рукою по столу* («Сад Гетсиманський»).

Прислівник *досить* має частиномовне значення ознаковості, виконує синтаксичну функцію присудка. У результаті транспозиції лексема *досить* набуває категоріального значення інтер'єктивності, входить до групи імперативних вигуків, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідного слова. Сема «припинення дії» є характерною для аналізованих омонімів, тому це синкретичні одиниці.

Дя́кую (-ємо)[1] – дієслово, процесуальність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні виду (недок.), способу (дійсн.), особи (2-ї), числа (одн., мн.). Висловлювати, виражати подяку, бути вдячним за щось (СМО, с. 173).

— *Я весь час* ***дякую*** *Богові за те, що послав мені таку втіху.* («Тигролови»).

Дя́кую (-ємо)[2] – вигук, інтер'єктивність. Етикетний. Уживається як слово, яким виражають вдячність за зроблене добро, виявлену увагу (СМО, с. 173).

— Як там сидиться в камері? — Добре, ***дякую*** («Сад Гетсиманський»).

Дієслівна словоформа *дякую (-ємо)* має категоріальне значення процесуальності, виконує синтаксичну функцію присудка в реченні. Словоформа *дякую (-ємо)* набуває частиномовного значення інтер'єктивності, переходить у групу етикетних вигуків, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки дієслова. Сема «виражати вдячність» є спільною для цієї омопари, тому трактуємо її як синкретичне утворення.

Здоро́в[1] – прикметник, атрибутивність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ч. р.), числа (одн.), відмінка (наз.). Який має здоров'я (СМО, с. 198).

— Оце, сину, за дочку, що ти її мені вирятував, і за тебе, що тебе вона вирятувала... Будь же ***здоров...*** («Тигролови»).

Здоро́в[2] – вигук, інтер'єктивність. Етикетний. Уживається як формула привітання (СМО, с. 198).

— Здоров, босяцюро, козаче-нетяго! («Сад Гетсманський»).

Прикметник *здоров* має частиномовне значення атрибутивності, виконує синтаксичну функцію частини складного іменного присудка. У результаті транспозиції *здоров* як вигук набуває категоріально значення інтер'єктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова, входить до групи етикетних вигуків. Сема «бути здоровим» є спільною для наведеної омопари, тому аналізовані омоніми є синкретичними одиницями.

Наза́д[1] – прислівник, ознаковість (куди?, як?). Незмінюваний. Обставинний. У напрямку, протилежному попередньому рухові кого-, чого-небудь; протилежне вперед (СМО, с. 294).

Утікають ***назад*** *ліси, і пустелі, і пасма гір, і безліч рік та тьмяних озер.* («Тигролови»).

Наза́д[2] – вигук, інтер'єктивність. Імперативний. Уживається як наказ, спонукання рухатися в напрямі, протилежному до попереднього руху кого-, чого-небудь (СМО, с. 294).

*І от вони "бистро" помандрували. Розгублений страж навіть забув скомандувати — "РУКИ **НАЗАД**!", тим порушивши правило водження арештантів* («Сад Гетсманський»).

Прислівник *назад* характеризується частиномовним значення ознаковості і виконує синтаксичну функцію обставини. У результаті транспозиції лексема *назад* набуває категоріального значення інтер'єктивності, входить до групи імперативних вигуків, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки вихідної частини мови. Сема «рухатися в протилежному напрямі від попереднього» є спільною для поданих омонімів, тому класифікуємо їх як синкретичні одиниці.

Привíт[1] – іменник, предметність. Вступає у відношення міжчастиномовної омонімії тільки у граматичному значенні роду (ч. р.), числа (одн.), відмінка (наз., знах.). Вираження доброзичливого ставлення, дружніх почуттів до кого-небудь (СМО, с. 402).

*Він в душі не вірив, що Андрія пустять на волю, але він уперто просив передати **привіт** дружині й діткам…* («Сад Гетсиманський»).

Привíт[2] – вигук, інтер'єктивність. Етикетний. Уживається як фамільярне привітання при зустрічах (СМО, с. 402).

*–Чудесно… **Привіт** вам із Трипілля.* («Тигролови»).

Іменник *привіт* має частиномовне значення предметності і виконує синтаксичну функцію додатка. У результаті транспозиції лексема *привіт* входить до групи етикетних вигуків, набуває категоріального значення інтер'єктивності, втрачає морфологічні і синтаксичні ознаки мотивувального слова. Сема «вшановувати когось» характерна для цієї омопари, тому трактуємо наведені омоніми як синкретичні одиниці.

Виявлено 6 одиниць, які транспозиціонуються у вигуки та утворюють групу синкретично-потенційних функціональних омонімів.

Отже, усього в аналізованих творах Івана Багряного зафіксовано 25 омопар, які репрезентують транспозицію самостійних частин мови у вигук. Найчастіше зазнають інтер'єктивації іменники та прислівники, а рідше – дієслова та прикметники.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши процеси препозиціоналізації, кон'юнкціоналізації, партикуляції та інтер'єктивації у творах Івана Багряного «Тигролови» та «Сад Гетсиманський», ми прийшли до таких висновків:

1. Зафіксовано 59 омопар, які репрезентують явище препозиціоналізаці. Переходять у прийменники слова таких лексико-граматичних класів:

- прислівник (55 одиниць);
- іменник (4 одиниць).

2. Виявлено 19 омопар, які зумовлені процесами кон'юнкціоналізації. Транспозиціонуються у сполучник такі частини мови:

- прислівник (17 одиниць);
- іменник (1 одиниця);
- займенник (1 одиниця).

3. Виокремлено 40 омопар, що утворені шляхом партикуляції. Транспозицію у частку відображають слова таких лексико-граматичних класів:

- прислівник (30 одиниць);
- займенник (8 одиниць);
- прикметник (1 одиниця);
- дієслово (1 одиниця).

4. Опрацьовано 25 омопар, які виникли в результаті інтер'єктивації. Переходять у вигук слова таких самостійних частин мови:

- прислівник (10 одиниць);
- іменник (6 одиниць);
- дієслово (6 одиниць);
- займенник (2 одиниці);
- прикметник (1 одиниця).

5. Особливістю препозиціоналізації та кон'юнкціоналізації є те, що мотивувальне слово може ставати компонентом складеного прийменника чи

сполучника. У підрозділі про препозиціоналізацію виявлено усього 20 складених прийменників (*вгору по, вліво до, далеко від, завбільшки з, згідно з, назад до, поближче до, прямо на, слідом за* та ін.). Вихідні слова поєднуються з первинними прийменниками від, до, з (із), за, на, по. У підрозділі про кон'юнкціоналізацію нараховуємо 12 складених сполучників (*дарма що, а надто, перед тим як, після того як, чим…тим, а все ж, а втім, і нарешті, перше ніж, а саме, а також, ще й*). Найчастіше слово самостійної частини мови поєднується з сурядним протиставним сполучником а.

6. Усі зафіксовані функціональні омоніми поділено на такі групи: 1) синкретично-диференційовані, тобто омоніми, що розташовані в різних словникових статтях; 2) синкретично-недиференційовані, тобто омоніми, що розташовані в одній словниковій статті, у якій подано ремарку «у значенні прийменника / сполучника / частки / вигука»; 3) синкретично-потенційні, тобто омоніми, численні приклади яких знаходимо в різноманітних текстах та усному мовленні, проте інформація про них в словниках української мови відсутня.

7. У підрозділі про препозиціоналізацію найчисленнішу групу становлять синкретично-диференційовані омоніми, серед яких є 53 одиниці (*вглиб, вгору, вздовж, вище, вліво, вниз, впоперек, всередині, всередину, вслід, далеко, завбільшки та ін.*); серед групи синкретично-недиференційованих омонімів – 5 одиниць (*більше, ближче, близько, відповідно, просто*); серед групи синкретично-потенційних омонімів – 1 одиниця (*водночас*). Крім того, під час переходу іменника *пере́д* у прийменник *пе́ред* відбувається зміна наголосу у слові, тому це синкретично-диференційовані омографи. Бачимо, що здебільшого в словниках сучасної української мови транспозиція у прийменник є впорядкована, адже 53 з 59 омопар знаходяться в окремих словникових статтях.

8. У підрозділі про кон'юнкціоналізацію групу синкретично-диференційованих омонімів становлять 8 одиниць (*дарма, надто, насамперед, особливо, перед, після, так, чим*), а групу синкретично-недиференційованих омонімів – 11 одиниць (*все, втім, інакше, нарешті, натомість* та ін). У цьому підрозділі не виділяємо групи синкретично-потенційних омонімів. Слова,

утворені у результаті кон'юнкціоналізації, кодифіковані в словниках сучасної української мови, проте більша частина подана з ремаркою «у значенні сполучника».

9. У підрозділі про партикуляцію найчисленнішу групу становлять синкретично-недиференційовані омоніми, серед яких є 32 одиниці (*вже, виключно, воно, все, всього, дедалі, десь, добре, завгодно та ін.*); серед групи синкретично-диференційованих омонімів – 5 одиниць (*бач, власне, оце, так, теє*); серед групи синкретично-потенційних омонімів – 3 одиниці (*далеко, щонайменше, щось*). Більшість омонімів розташовані в одній словниковій статті, у якій подано ремарку «у значенні частки».

10. У підрозділі про інтер'єктивацію найбільшу групу становлять синкретично-недиференційовані омоніми, серед яких є 18 одиниць (*біда, Боже, вперед, Господи, лихо, мерщій, нарешті, отак, отакої, пробач(-те)* та ін.); серед групи синкретично-потенційних омонімів – 6 одиниць (*годі, досить, дякую (-ємо), здоров, назад, привіт*); серед групи синкретично-диференційованих омонімів – 1 одиниця (*бач*). Спостерігаємо виокремлення транспозиції у вигук у словниках сучасної української мови, проте часто такі омоніми знаходяться в одній словниковій статті, у якій подана ремарка «у значенні вигука».

11. Значна кількість слів самостійних частин мови може паралельно переходити у декілька несамостійних. Тому в аналізованих творах Івана Багряного «Тигролови» та «Сад Гетсиманський» наявні не лише омопари, а й цілі омокомплекси. Наприклад, *бач* – дієслово, частка, вигук; *все* – прислівник, сполучник, частка; *далеко* – прислівник, прийменник, частка; *назад* – прислівник, прийменник, вигук; *нарешті* – прислівник, сполучник, вигук; *перед* – іменник, прийменник, сполучник; *після* – прислівник, прийменник, сполучник; *просто* – прислівник, прийменник, частка; *саме* – прислівник, сполучник, частка; *так* – прислівник, сполучник, частка; *таке* – займенник, частка, вигук; *тільки* – прислівник, сполучник, частка; *ще* – прислівник, сполучник, частка.

12. Зібрані контексти вживання омонімів дають змогу стверджувати, що трапляються випадки, коли лексема у аналізованих творах не функціонує у

значенні мотивувального слова, а лише як транспозит. У підрозділі про препозиціоналізацію це лексеми: *вглиб (углиб), заввишки, завглибшки, завдовжки, згідно, методом, нарівні, перед, після, повз, позад, протягом, силами, супроти*; про кон'юнкціоналізацію – *втім, перед, після*; про партикуляцію – *бач*, а про інтер'єктивацію – *бач, Боже, пробач (-те), прощай (-те)*. Такі приклади переконують у тому, що похідне слово вже настільки узвичаїлось у сучасній українській мові, що частотність його використання у мовленні вища, ніж у вихідного слова.

13. Під час транспозиції слова самостійної частини мови у несамостійну відбуваються такі зміни: 1) транспозит функціонує у новій синтаксичній позиції і втрачає здатність самостійно виконувати синтаксичну функцію мотивувального слова; 2) спостерігаємо втрату морфологічних ознак та категорій вихідної частини мови; 3) набуття якісно нового категоріального значення слова (релятивності, кон'юнктивності, модальності, інтер'єктивності);

14. Ускладнює розмежування омонімів явище синкретизму. Різні ознаки поєднуються в одній словоформі, а також простежуємо спільність сем між вихідним та похідним словом.

15. У несамостійні частини мови найбільшу здатність переходити виявляє прислівник. Це можна пояснити тим фактом, що у прислівників відсутня парадигма відмінювання, тобто вони незмінні, що зближує їх з несамостійними частинами мови. Крім того, у прислівників відсутні граматичні категорії. Зближує прислівник і прийменник ще й синтаксична функція обставини, адже іменник у поєднанні з прийменником у реченні часто виступає саме обставиною.

Отже, аналіз транспозиції самостійних частин мови у несамостійні на матеріалі творів Івана Багряного «Тигролови» та «Сад Гетсиманський» показав, що лексико-граматичні класи у системі частин мови постійно взаємодіють між собою, що призводить до виникнення функціональних омонімів. Тому мова – це динамічна система, яка неперервно розвивається і зазнає змін.

ДОДАТКИ

Додаток А. Відсоткове співвіднесення перехідних явищ у творах Івана Багряного «Тигролови» та «Сад Гетсиманський»

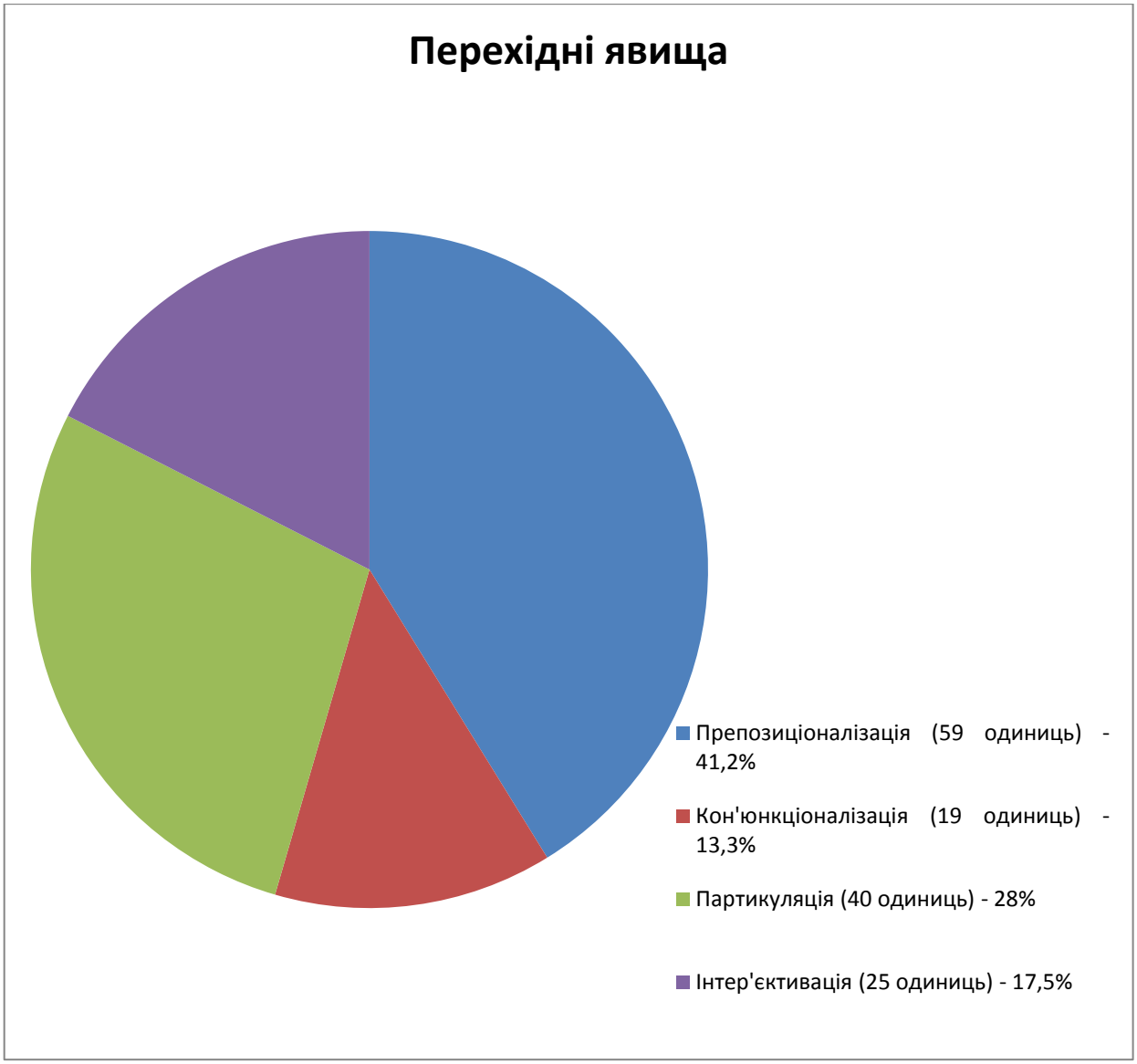

Додаток Б. Відсоткове співвіднесення самостійні частин мови, що переходять у несамостійні у творах Івана Багряного «Тигролови» та «Сад Гетсиманський»

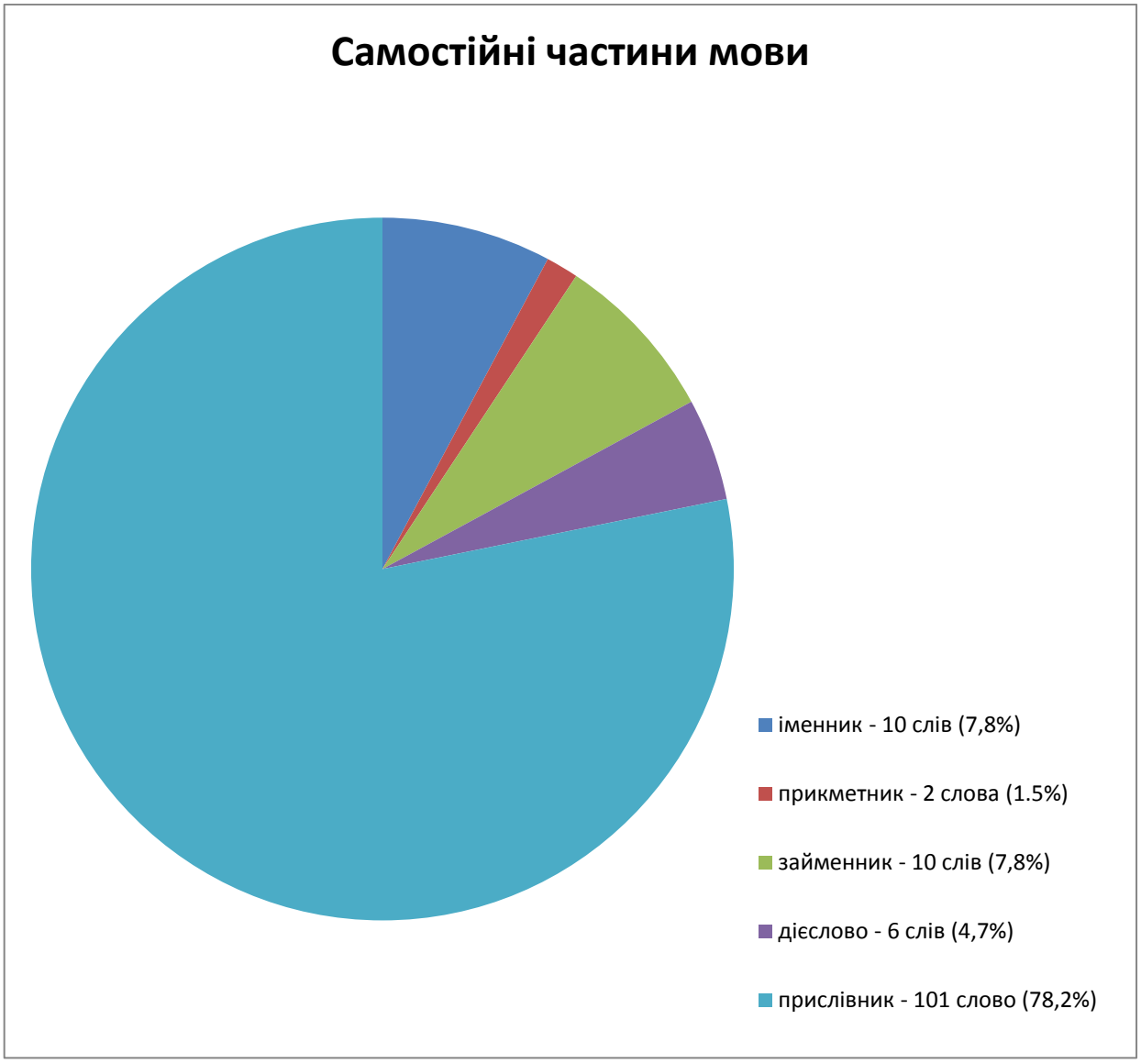

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Бабайцева В. В. Зона синкретизма в системе частей речи современного русского языка. // Филологические науки. – М. – 1983. – № 5. – С. 35–42.

2. Бабайцева В. В. Явления переходности в грамматике русского языка / В. В. Бабайцева. – М. : Дрофа, 2000. – 640 с.

3. Багряний І. Тигролови: Роман: для стар. шк. віку / І. Багряний. – Львів : Апріорі, 2012. – 480 с.

4. Багряний І. Сад Гетсиманський: Роман / [Післямова Л. Череватенка]. – К. : Час, 1991. – 509 с.

5. Балабан Г. С. Динамічні процеси в прийменниковій системі сучасної української літературної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Г. С. Балабан. – Київ : Ін-т української мови, 2007. – 18 с.

6. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французкого язика / Ш. Балли. – М., 1955. – 416 с.

7. Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова / Ф. Бацевич. – Львів : ПАІС. – 2014. – 288 с.

8. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 334 с.

9. Безпояско О. Частка на тлі мови і мовлення // Українська мова. – № 4. – 2003. – С. 77–82.

10. Боляновський А. Співвідношення історичного та літературного тла в повісті Івана Багряного «Огненне коло» // Альманах «Молода нація». – 1996. – № 4. – С. 159–161.

11. Бондаренко Л. В. Склад та комунікативні функції вторинних часток : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Л. В. Бондаренко; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2005. – 20 с.

12. Бугаков О. В. Функціонування прийменників в українському тексті: морфологічний та семантико-синтаксичний аспекти : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. В. Бугаков; НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. – К., 2006. – 233 с.

13. Булаховський Л. А. Сполучники і сполучні групи (речення): вибрані праці в 5 т. / Л. А. Булаховський. – К. : Наук. думка, 1977. – Т. 2. – 560 с.

14. Ващенко В. С. Явища переходу в системі частин мови / В. С. Ващенко // Українська мова в школі. – 1953. – №6. – С. 14–22.

15. Весельська Г.С. Нові явища у функціонуванні сурядних сполучників в українській мові кінця ХХ–початку ХХІ ст. : монографія. Житомир : Видавництво ЖДУ, 2014. – 159 с.

16. Высоцкая И. В. Синкретизм в системе частей речи современного русского языка / И. В. Высоцкая. – М : МПГУ, 2006. – 452 с.

17. Висоцька Т. Функціонування сурядних сполучників у конфесійному письменстві української мови XVI–XVII ст. / Тетяна Висоцька // Наук. вісник Чернівецького національного ун-ту ім. Ю. Федьковича: зб. наук. праць. Вип. 506–508. Слов'янська філологія / [ред. Б. І. Бунчук]. – Чернівці : ЧНУ, 2010. – С. 90–97.

18. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови / І. Р. Вихованець; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1980. – 286 с.

19. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / Вихованець І.Р. – К. : Либідь, 1989. – С. 19–23.

20. Вихованець І. Р. Різновиди транспозиції / І. Р. Вихованець // Актуальні проблеми граматики: зб. наук. праць. – Кіровоград : КДПУ, 1997. – Вип. 2. – С. 57–60.

21. Вихованець І. Р. Транспозиція / І. Р. Вихованець // Українська мова : Енциклопедія / редкол : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 692.

22. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови / І. Вихованець, К. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – 752 с.

23. Габай А. Ю. Синтаксична прислівникова транспозиція в сучасній українській літературній мові / А.Ю. Габай. – К. : Ін-т укр. мови; Вид. дім Дмитра Бураго, 2011. – 232 с.

24. Гайдаєнко І.В. Назви на позначення зору та слуху як елементи метафор у творах Івана Багряного // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна / Харків, № 742 : Філологія. – Вип. 48. – 2006. – С. 280–287.

25. Глібчук Н., Добосевич У. Проблеми міжчастиномовної омонімії в сучасній українській літературній мові / Н. Глібчук, У. Добосевич // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2010. – Вип.50. – С. 386–404.

26. Глібчук Н. Партикуляція – один із шляхів виникнення міжчастиномовної омонімії // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 77–83.

27. Глібчук Н. М. Синкретизм у площині функціональної омонімії / Н. М. Глібчук // Україноцентризм наукового сумління : Збірник наукових праць на пошану професора Зеновія Терлака. – Л., 2014. – С. 91–113.

28. Глібчук Н. М. Синкретична природа похідних інтер'єктивів у площині міжчастиномовної омонімії / Н. М. Глібчук // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2017. – Вип. 64(1). – С. 138–150.

29. Глібчук Н. Препозиціоналізація у площині міжчастиномовної омонімі / Н. Глібчук // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2018. – Вип. 68. – С. 58–67.

30. Глібчук Н., Добосевич У. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови / Н. Глібчук, У. Добосевич // – Л. : Апріорі, 2016. – 638 с.

31. Гнатюк Г. М. Ад'єктивація дієприкметників у сучасній українській літературній мові // Мовознавство. – 1983. – № 1. – С. 19–29.

32. Головій О. М. Містика і реальність : сутність комуністичної епохи крізь призму творчості Івана Багряного / О. М. Головій // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 742. Серія Філологія / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна; редкол. : Безхутрий Ю. М. (відп. ред.) [та ін.]. – Х. : ХНУ, 2006. – Вип. 48. – С. 13–23.

33. Городеська К. Морфологізація транспозиційних переходів. Теоретичні проблеми граматики. – Донецьк : ДонДу, 1995. – С. 51–56.

34. Городенська К. Г. Граматичний словник української мови: Сполучники. / К. Г. Городенська – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 340 с.

35. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – 311 с.

36. Гринчишин Д. Г. Явище субстантивації в українській мові / Д. Г. Гринчишин // Київ : Наукова думка, 1982. – 112 с.

37. Грищенко А. П. Сучасна українська літературна мова : Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. — 3-тє вид., допов. — К.: Вища шк., 2002. – С. 431–433.

38. Гуйванюк Н. Соціальні та регіональні виміри інтер'єктивів української мови / Н. Гуйванюк // Мова і суспільство. – 2012. – Вип. 3. – С. 321–332.

39. Гуменюк І. М. Структурно-семантичні функції інтер'єктивів в українській мові : автореферат дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Гуменюк І. М. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.

40. Гуменюк І. Семантико-функціональні модифікації висловлень з інтер'єктивами / І. Гуменюк // Studia Methodologica.– 2008. – Вип. 25 – С. 269–276.

41. Данилюк І. Г. Синкретизм у системі частин мови : автореф. дис... канд. філол. наук / І. Г. Данилюк; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.

42. Дзендзелівський Й. О. Прономіналізація в українській мові // Укр. мова в шк. – 1995. – № 1. – С. 14–20.

43. Дзюман Н. П. Партикуляція займенників у сучасній українській мові / Н. П. Дзюман // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови.– 2014. – Вип. 11. – С. 92–94.

44. Дидик-Меуш Г. Сполучникова варіативність в українській мові XVI – XVII століть / Г. Дидик-Меуш // Волинь – Житомирщина. – 2010. – № 22(1). – С. 21–29.

45. Добосевич У. Субстантивація як вияв транспозитних можливостей різних частин мови // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 91–97.

46. Добосевич У. Критерії та прийоми визначення частиномовного статусу морфологічних транспозитів / У. Добосевич // Вісник Львівського університету : Серія філологічна. – Львів, 2012. – Вип. 57. – С. 37–47.

47. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності. Стилістика і культура мови / Єрмоленко С. Я. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.

48. Загнітко А. П. Первинна і вторинна прийменникова категорійна семантика: статус, варіантність / А.П. Загнітко // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 32. – С. 190–194.

49. Загнітко А. П. Прийменники у структурі тексту: первинні і вторинні вияви / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. / Донец. нац. ун-т ; [редкол.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – 2007. – С. 120–131.

50. Загнітко А. П., Данилюк І. Г., Ситар Г. В., Щукіна І. А. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар, І. А. Щукіна. – Донецьк, 2007.

51. Загнітко А. П. Частки в системі службових частин мови: типологійний і лексикографійний вияви // Лінгвістичні студії. – 2011. – Вип. 22. – 104–115 с.

52. Іваненко З. І. Прийменникові конструкції із значенням причини в українській мові : навч. посіб. / З. І. Іваненко. – Чернівці : Вид-во Чернів. держ. ун-ту, 1971. – 81 с.

53. Карпенко Ю. Ще раз про критерії виділення частин мови // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 76–80.

54. Клименко Н. Ф. Конверсія / Н. Ф. Клименко // Українська мова : Енциклопедія / редкол : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 265–266.

55. Ковтун, О. В. Функціонально-семантична кореляція сполучників і сполучних комплексів у сучасній українській літературній мові : монографія / О. В. Ковтун. – Вінниця : ВНТУ, 2014. – 144 с.

56. Колодяжний А. С. Прийменник. Матеріали до лекцій з курсу сучасної української літературної мови / А. С. Колодяжний.– Х.: Вид-во ХДУ, 1960.– 165 с.

57. Кочерган М. П. Слово і контекст: (лексична сполучуваність і значення слова) / Кочерган М. П. – Львів : Вид-во при Львівському ун-ті, 1980. – 184 с.

58. Кузь Г. Т. Вигукові фразеологізми української мови : етнолінгвістичний та функціональний аспекти : авт. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Г. Т. Кузь. – Івано-Франківськ, 2000. – 13 с.

59. Кульбабська О. В., Кардащук О. В. Текстотворча функція епітета в художньому тексті (на матеріалі мови творів Івана Багряного) / О. В. Кульбабська, О. В. Кардащук // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія : філологія / Х., 2006. – № 742. – Вип. 48. – С. 256–264.

60. Кучеренко І. К. Лексичне значення прийменника // Мовознавство. – 1973. – № 3. – С. 12–23.

61. Кушлик О. П. Комплексне визначення частиномовного статусу “перехідних” одиниць // Мовознавство. – 1997. – № 4–5.

62. Кушлик О. Омонімія незмінних класів слів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. Кушлик. – Львів, 2000. – 20 с.

63. Лазаренко В. В., Форманова Т. С. Стилістичні функції фразеологізмів у романі Івана Багряного «Сад Гетсиманський» / В. В. Лазаренко, Т. С. Форманова // Вісник ХНУ ім.В.Н.Каразіна / Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 1964. – № 742 : Філологія. – Вип.48 . – 2006 . – С. 238–246.

64. Липський К. Перехідні явища в системі частин мови / К. Липський // Інформаційні технології в освіті. – 2008. – № 6. – С. 53–58.

65. Лучик А. А. Лексична семантика прийменникових еквівалентів слова українськоїмови / А. А. Лучик // Мовознавство. – К., 2003. – № 5. – С. 43–49.

66. Лучик А. А. Граматична омонімія у системі вигукових еквівалентів слова / А. Лучик // Слов'янський вісник. Серія "Філологічні науки". – 2006. – Вип. 6. – С. 168–172.

67. Мацько Л. І. Інтер’єктиви в українській мові. – К., 1981. – 130 с.

68. Мацько Л. І. Інтер’єктивація / Л. І. Мацько // Українська мова. Енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2000. – С. 207.

69. Мельник О. Семантика вигука в українській мові / О. Мельник // Українське мовознавство. – № 42. – 2011. – С. 26–40.

70. Муровцев І. В., Муровцева О. Г. Конотована ономастика у творах Івана Багряного (соціолінгвістичний аспект) // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2006. – № 742. Сер. : Філологія. – Вип. 48. – С. 270–280.

71. Плющ М. Я. Граматика української мови : У 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : Підручник. — К. : Вища шк., 2005. – 286 с.

72. Пономарів О. Д. Сучасна українська мова: Підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; за ред. О. Д. Пономарева. – 3-тє вид., перероб. – К.: Либідь, 2005 – 488 с.

73. Русанівський М. В. Частини мови / М. В. Русанівський // Українська мова : Енциклопедія / редкол : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 788.

74. Святовець В. Художня деталь і вся палітра: (До вивчення роману Івана Багряного «Тигролови») // Урок української. – 2004. – № 3. – с. 45–47.

75. Сидоренко Е.Н. Очерки по теории местоимений современного русского языка / Е. Н. Сидоренко. – Киев-Одесса : Лыбидь, 1990. – 148 с.

76. Симонова К. С. Частки в граматичних працях кінця XVI – першої половини XVII ст. II Східнослов'янські граматики XVI–XVII ст. – К., 1982. – С. 71–74.

77. Симонова К. С. Перехідні явища в системі частин мови і питання правопису: (на матеріалі незмінних класів слів) / К. С. Симонова // Наукові записки НаУКМА. – 2000. – Т. 18 : Філологічні науки. – С. 6–14.

78. Словник української мови: в 11 томах. – К. : Наукова думка, 1970–1981.

79. Соколова С. В. Транспозиційний потенціал прислівників у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / С. В. Соколова. – Київ, 2009. – 20 с.

80. Соколова С. В. Транспозиційні передумови розвитку функціональної омонімії в українській мові (на матеріалі лексико-граматичного класу прислівників): монографія. – К.: «Альфа-М», 2010. – 207 с.

81. Сологуб Н. М. Концептуальність біблійних образів та їх мовне вираження у романі Івана Багряного «Сад Гетсиманський» / Н. М. Сологуб // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія / Х., 2006. – № 742. – Вип. 48. – С. 197–204.

82. Тараненко О. О. Слово / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / редкол : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К.: Вид-во «Укр.енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 612.

83. Тараненко О. О. Омоніми / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / редкол : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 434 – 436.

84. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса /Л. Теньер. – М.: Прогресс, 1988.– 654 с.

85. Тимченко А. О. Тигр проти дракона: мотив звіра у творчості І. Багряного і В. Свідзінського / А. О. Тимченко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2006. – № 742. Сер. : Філологія. – Вип. 48. – С. 116–125.

86. Українська мова : словник-довідник / [за заг. ред. А. П. Загнітка]. – Донецьк : Центр підготовки абітурієнтів, 1998. // [Режим доступу]: http://litmisto.org.ua/?p=2572

87. Шитик Л. Сполучні засоби української мови в аспекті теорії перехідності (на матеріалі «Граматичного словника української мови : Сполучники» Катерини Городенської) / Л. Шитик // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць на пошану професора Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя. – Черкаси, 2009. – Вип. 8. – С. 226–235.

88. Ярова А. До питання дієслівної синоніміки прозових творів Івана Багряного // Філологічні науки. Збірник наукових праць. – Суми : Редакційно-видавничий відділ СДПУ, 1998. – С. 92–103.